STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03701

DRAMATISHE SHRIFTN

Sholem Asch

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום אַש

געזאמלטע שריפטן

אלצנטער באנד

פארלאג „קולטור-ליגע",ווארשע

שלום אש

דראמאטישע שריפטן

באנד VI.

PRESENTED TO
THE ZIONIST HALL LIBRARY OF
CAPE TOWN
IN MEMORY OF THE LATE
ISRAEL JACOBSON OF MAITLAND.

פארלאג „קולטור-ליגע", ווארשע

This book once owned by a South African reader, has been preserved by the

Cape Town Yiddish Cultural Federation

and returned to circulation by the

National Yiddish Book Centre

of South Hadley, Mass. U.S.A.

May it thus inspire us to keep alight the flame of Jewish life and learning.

Printed in Poland.

איבערדריקן, איבערזעצן און אויפפירן אָן דער
ערלויבניש פון מחבר פאַרבאָטן

Szolom Asz — Szritten. Copyright
by Sholom Asch 1922.

Wyd. „Kultur-Liga“, Warszawa 1927.

Druk. „Di Welt“, Nowolipie 7

אינהאלט:

1 די יורשים

.2 מיטן שטראָם

.3 דער זינדיגער

.4 אום ווינטער

.5 מאַראַנען

שלום אש

די יורשים

א דראַמע אין פיר אקטן

פערזאנען:

׳ מייזנער. אין די פופציגער יאהרען.

אַדאַם רעבעקאַ מייזנער, זיין פרוי. עטוואס יונגער פון מאַן.

עאָן, זייער זוהן. אין די דרייסיגער יאהרען.

יוסטינאַ, זייער טאָכטער. א מיידעל פון 20 יאהר.

ר׳ שמואל מייזנער, ה׳ מייזנערס פאָטער. אַן אלטער יוד פון 80 יאהר.

די הראַביניע דאָבראָווסקאַ, א פארנעמע פרוי אין די זעכציגער יאהרען

מיכאל דאָבראָווסקי, איהר זוהן. אין די דרייסיגער יאהרען.

קאַרלינאַ דאָבראָווסקאַ, איהר טאָכטער. עטוואס עלטער פון ברודער.

די אַם יוסטינא׳ס. אין די זעכציגער יאהרען.

יאַן, א דינער ביי ה׳ מייזנער.

אלע פיר אקטען—ביי ה׳ מייזנער אין הויז.

צייט: געגענווארט.

ערשטער אַקט.

אין דעם סאַלאָן.
אַ רייך מעבלירט צימער.

ה׳ מײזנער

רופט אריין די פרוי דורך דער טיר.

רעבעקא, רעבעקא

מ׳ מײזנער

קומט אריין עלעגאנט אנגעטאן.

האסט מיך גערופען?

ה׳ מײזנער.

יא, — איך האב עפּיס מיט דיר צו רעדען. ער מאכט די טיר צו נאך איהר. דער הראביע האט אנגעקלונגען, ער קומט באלד אריין אהער.

מ׳ מײזנער.

אליין? פויזע.

ה׳ מײזנער

נאכדענקענדיג.

ווייסטו, וועמען געהערט דער וויזיט?

מ׳ מײזנער.

נו, און וואס קלערסטו?

ה׳ מײזנער.

וואו איז דאס קינד?

מ׳ מײזנער.

איז ביי זיך אין צימער. זי איז זעהר אויפגערעגט, זי געהט ארום, זייט דער הראביע איז געקומען, ווי אויף אן אנדער וועלט; זי זעהט בלייך אויס. דאס קינד ליידט, בערנארד.

ה׳ מײזנער

בעריהרט.

מיין ארים קינד! — דאס הארץ שניידט מיר... ער שיקט איהר אריין קושען דורך דער טיר. אלץ וועל איך טון פאר דיר, אלץ.

מ׳ מייזנער.

וואָס מיינסטו, איז דער ראַביע אַ שידוך פאַר אונזער קינד?

ה׳ מייזנער

קוקט זיך אום, אויב קיינער הערט נישט.

איך וועל דיר זאָגען מיט אַן אמת, מיין פריינד, אַז צופרידען זיין פון שדוך בין איך נישט. ערשטענס, שטעהען זייערע מאַיאָנטקעס נישט גוט! טאַקע דער זוהן איז אַ סטאַטיק, נאָר דער פאָטער, דער געשטאָרבענער הראַביע—דאָס געלד ביי יודען איבערגעלאָזט. און איך וויל זיך נישט שטופען, מיין פרינציפּ איז שטענדיג געווען: סקראָמנע, איינפאַך, מען זאָל נישט הערען פון דיר, מען זאָל נישט זעהן. דאָס איז געווען די אורזאַך פון אונזער ערפאָלג. און צווייטענס, וועל איך דיר זאָגען מיט אַן אמת: איך בין טאַקע אַ פריידענקער, און אַלע מענשען זענען ביי מיר גלייך, נאָר איך קעהר צו מיין ראַסע, און מיין יודיש הארץ לאָזט מיך נישט, אַז מיין קינד זאָל אָננעמען אַן אַנדערן גלויבען. טראַדיציע איז אַ גרויסע זאַך, מאַמאַ, און מיין קינד איז נישט אין אַזעלכע אומשטענדען, אַז זי זאָל זיך דאַרפען שמד׳ן. און דריטענס דער פאָטער מיינער, ער וועט עס, חלילה, נישט איבערטראָגען. נאָר, מאַמאַ, איך קען נישט אַנדערש. אַז דאָס קינד האָט זיך פערליעבט, קען איך נישט אַנדערש. איך וועל זיך נישט אוועקשטעלען אויף דעם וועג פון מיין טאָכטער, איך וועל איהר יונג הארץ נישט צעברעכען צוליעב דער רעליגיאָן. איך בין צו שוואַך דערצו.

מ׳ מייזנער

אין טרערען.

אַלץ, וואָס דו האָסט געזאָגט, איז הייליגער אמת. האָסט מיר אַרויס-גערעדט די ווערטער פון האַרץ. אַז איך דערזעה, ווי דאָס קינד ציהט דאָרט אַהין, מיט וואָס פאַר אַ בעגייסטערונג זי רעדט, אַז זי קומט פון דאָרט, קען איך נישט אַנדערש. *וויינט.* איך קען מיין טאָכטער, אַז קוים האָט זי זיך פערליעבט, וועט זי מיט׳ן טויט בע-צאָהלען, אַז מיר וועלען איהר שטערען. *פאַלט אויפ׳ן האַלז פון איהר מאַן...* ווי איהר מוטער...

ה׳ מײזנער

ברוהיגט זי.

נו, נו, מײן פרײנד. לאכט. אַך, דו אַלט װײב, דיר ליגט נאָך אין זין אַזעלכע זאַכען! דו דאַרפסט דאָך שוין באַלד אַ באָבע װערען.

מ׳ מײזנער

שמײכעלט.

עס האָט זיך מיר דערמאָנט, װען איך האָב זיך אין דיר פערליעבט.

ה׳ מײזנער.

נו, נו, מיר אַלטע זענען שוין אונזער װעלטעל אָבגעפּאָהרען, יעצט איז געקומען די צײט פאַר די יונגע, פאַר אונזער קינד, מאַמאַ, ער קושט איהר אין שטערן. נו, מאַמאַ, נישט קײן גרויסע זאַכען! קײנע פּאַראַדען, קײנע עקסטראװאַגאַנסען. ער װעט קומען, װעסטו איהם בעטען צו טיש. װעט ער װעלען בלײבען, איז גוט, אַז נישט—נישט שטיל, אײנפאַך, װי מיר זענען עס געװעהנט אין אונזער גוטער הײם. —

די מאַדאַם.

אַפּילו די בעסטע גוײם קוקען אויפ׳ן יודען מיט חשד. זאָל ער נישט מײנען, אַז מיר װעלען איהם אימפּאָנירען מיט געלד.

ה׳ מײזנער.

האָסט רעכט. זײ מעגען, אַז זײ װילען זיך אין פערל אין בריליאַנטען אויספּוצען, װעט קײנער נישט זאָגען אויף זײ, אַז זײ װײזען זיך מיט רײכטום — דאָס איז אַ פּריװילעגיע פאַר שלאַכטשיצעס. מיר טאָרען נישט. מיר מוזען זײן סקראָמנע, אײנפאַך, נישט אויפ־פאַלענד, װי עס פּאַסט פאַר פשוטע מענשען. נאָר מײן קינד נישט צו פיעל פּאַלען בײ זיך. איך האָב עס נישט ליעב. זאָלען זײ יאָ מײנען, זאָלען זײ נישט מײנען, מיר לעבען פאַר אונז. — יאָ—פויזע, קרעכצט. װאו איז יעצט לעאָן? מיט װעמען זאָל איך זיך מישב זײן?

די מאַדאַם קרעכצט ביטער אָב.

ב׳ מײזנער.

נײן, מאַמאַ, פון אונזער עלטסטען זוהן האָבען מיר קײן נחת נישט געהאַט. איך האָב געמײנט, אַז אונזער אײנציגער זוהן װעט װײטער

פיהרען מיינע געשעפטען, איבערנעמען די פירמע און מיין עהרליכען נאָמען, וואָס איך האָב מיר ערוואָרבען מיט מיין פראַצע.— איז געקומען די אומרוהיגע צייט און האָט פון דיר דיין קינד לעבעדיגערהייד אַוועקגערויבט.

מ׳ מייזנער.

רייס נישט אויף די וואונד, בערנאַרד!

ה׳ מייזנער

בערוהיגט זי.

דאָס וואָלט נאָך נישט געשאַדט. אין די אומרוהיגע צייט האָט זיך מיט אַנדערע נאָך געטראָפען ערגערע זאַכען. אַנדערע זענען אומ׳ס לעבען געקומען. אָבער שוין אַדורך די אומרוהיגע צייט—אַנדערע זענען דאָך שוין טאַקע מיושב געוואָרען, צום געשעפט געקומען—אַ שקאָלע געענדיגט. און דאָס שלעפט זיך נאָך אַרום—גאָט ווייסט מיט וועמען—וואָס איז? דו ביסט אַ פרייער מענש, איז על כן? איך בין אויך אַ ליבעראַל, און אַלע מענשען זענען ביי מיר גלייך, און רעליגיאָן שפּיעלט ביי מיר קיין ראָלע נישט, וועל איך זיך דערפאַר אָבזאָגען פון מיינע געשעפטען און מיין לעבען איינשטעלען אין אַזאַ שווערע צייט?

מ׳ מייזנער.

בערנאַרד, האָט רחמנות אויף מיר!—

ה׳ מייזנער.

נאָר דאָס קינד היט מיר אָב, מאַמאַ! דאָס קינד... *ער ווייזט אויף די טיר, וואו די טאָכטער איז.* — מיין פייגעלע, וואָס מיר האָבען זיך ערהאַלטען אין אונזער נעץ. *מיט אומרוה.* דאָס האַרץ שרעקט מיר פאַר איהר, אַז זי זאָל ניט, חלילה, געהן אין זיינע וועגען. אַלץ יאָ, נאָר ניט דאָס. דאָס קינד היט מיר אָב, זי זאָל פון איהר ברודער גאָרנישט וויסען.

מ׳ מייזנער.

ניין, בערנאַרד, דאָס קינד איז גאָר פערנומען מיט אַנדערע זאַכען. זי איז פערליעבט אין דעם הויז פון דער אַלטע הראַבינע. די הראַבינע האָט אויף איהר אַ גרויסען איינפלוס.

ה׳ מייזנער.

אַלץ—אַבי נישט דאָס, וואָס מיט איהר ברודער. דערמאָנט נישט זיין נאָמען אין מיין הויז, און וועט זי דיך פרעגען אויף איהם, זאָג איהר, ווי איך, ער איז אַוועקגעפאָהרען, — ער שטודירט אין ענגלאַנד — אין אַמעריקע. פעשוויגען זאָל ער ווערען, אין דעם הויז, ווי אַ טויטער.

מ׳ מייזנער.

וואָס רעדסטו, בערנאַרד!

ה׳ מייזנער

שטרענג אין דער שטיל.

ער איז מיט אונז אין איין שטאָדט, זי קען איהם טרעפען אויף דער גאַס. ער קען האָבען אויף איהר אַן איינפלוס. דאָס איז אָנ־שטעקענד, מאַמאַ.—אַלץ, אַבי נישט דאָס. פערשוויגען זאָל ער ווערען. בעהאַלט איהם פאַר׳ן קינד! *ער געהט צו צו דער טיר.* טייבעלע דו מיינס! — מיין קליין, ריין קינד! *ער קלאפּט אָן אין דער טיר.* יוסטינאַ, יוסטינאַ, קום נאָר אַרויס! *צו דער פרוי.* איך וויל איבעררעדען מיט׳ן קינד.

מ׳ מייזנער.

אָבער, פאַפאַ, פאָרזיכטיג! פאָרזיכטיג! ווערסטו מיט דעם קינד רעדען. איך האָב מורא, אַז דו זאָלסט איהר קיין לייד נישט אָנטון.

ה׳ מייזנער.

פערלאָז דיך אויף מיר, איך בין אַ פאָטער

יוסטינע.

אַ יונג צוואַנציג־יעהריג מיידעל. זעהר איינפאַך אָנגעטאָן. שען.

פאַפאַ, האָסט מיך גערופען

ה׳ מייזנער

יאָ, מיין קינד, ווי געהט עס דיר? *קושט איהר אויפ׳ן שטערן.* וואָס מאַכסטו? *מיט רחמנות.* פאַרוואָס ביסטו אַזוי בלייך, מיין קינד? ווייסט, ווער עס דאַרף היינט אַריינקומען צו אונז? — אַ שענער גאַסט, אַ גוטער גאַסט, יוסטינקלע, עס וועט דיך פרעהען.

יוסטינע
פערשעמט.
ווער דאָס, פּאַפּאַ? מאַכסט מיך נייגעריג.

ה׳ מייזנער.
דאַרפסט זיין נייגעריג... אַז איך וועל נישט זאָגן. טרעף, קינד נו, פּרוב טרעפען, עס אינטערעסירט דיך זעהר.

יוסטינאַ
פערשעמט.
פּאַפּאַ מאַכט מיך זעהר נייגעריג. איך קען נישט וויסען, ווער אַזעלכער.

מ׳ מייזנער.
נו, ציה שוין נישט דעם קינד די נשמה אַרויס. דער הראַביע, פאַן מיכאַל, דאַרף באַלד אַריינקומען צו אונז.

יוסטינאַ.
פערווונדערט מיט בעהאַלטענער פרייד.
האָט ער זיין וויזיט אָנגעזאָגט?

מ׳ מייזנער.
יאָ, טאָכטער, ער האָט אָנגעקלונגען, ער וויל דאָ אַריינקומען צו מיטאָג-צייט. פּאַפּאַ האָט איהם צו מיטאָג איינגעלאַדן.

יוסטינא.
האָט ער צוגעזאָגט צו בלייבן אויף מיטאָג.

מ׳ מייזנער.
ער ווייסט נאָך נישט, ער וועט זעהן.

ה׳ מייזנער
ליעבע טאָכטער, איך וויל מיט דיר ערנסט רעדען. מאַמאַ האָט מיר דערצעהלט וועגען די באַציהונגען צווישען דיר מיט׳ן הראַביע, און אָהן דער מאַמאַ ווייס איך אויך. אַ שלעכטער פאָטער וואָלט איך געווען, ווען איך וואָלט דאָס נישט אַליין בעמערקט.

יוסטינא.

פערשעמט.

אָבער עס איז דאָך גאָר נישט אַזוי, פּאפּא.

ה׳ מייזנער.

פאַר מיר, טאָכטער, האָסטו דיך נישט וואָס צו באַהאַלטען. איך ווייס, טאָכטער, ווי די זאַך שטעהט.

יוסטינע.

הערט רויט.

אָבער, פּאפּא...

ה׳ מייזנער.

קינד, פערלאָז דיך אויף מיר, איך ווייס, וואָס איך רעד, און ווייס אויך, צו וואָס ער איז אויפגעקאָרן און נאָך וואָס ער איז יעצט געקומען. פערלאָז דיך אויף מיר. — אָבער האָסטו, קינד, איבערגע-קלערט? דו געהסט טון זעהר אַן ערנסטען שריט, — ווייסטו די שוועריגקייטען, וואָס שטעהען אייך אויפ׳ן וועג?... איך וויל דיך נישט צורעדען, איך וויל דיר נישט לעגען קיין שטיינער אויפ׳ן האַרץ, — אין אַזעלכע זאַכען זאָל מען זיך נישט אריינמישען; און איך האָב בעשטימט ביי מיר, אַז מיין קינדס האַרץ זאָל איך נישט צעברעכען. פון מיין זייט זאָלט איר קיין מניעה נישט טרעפען.

יוסטינע.

קוקט איהם אָן פערוואונדערט און מיט דאַנקבאַרקייט. זוכט איהם די האַנט צו קושען.

ה׳ מייזנער

נישט דערפאַר, וואָס איך בין גלייכגילטיק צו מיין רעליגיאָן, צו מיין אָפּשטאַם, ניין. נאָר איך האָב מיר געזאָגט, אַז דאָרט וואו עס האַנדעלט זיך אום ליעבע, אום יינגע קינדער, אום מיין קינדס האַרץ איז די ליעבע שטאַרקער פאַר דעם רעליגיאָן. פערפאַלן — איך וועל מיך אייך אויפן וועג נישט שטעלען. אָבער, טייער קינד, איך האָב ליעב, אַז איך געה טון אַ געשעפט, צו זיין דעריבער אין קלאָרען. ביסטו זיכער, אַז איהר וועט פון דער צווייטער זייט אויך טרעפען אַזאַ טאָלעראַנץ. ווי פון דער זייט? ביסטו זיכער מיין קינד, אַז דו וועסט נישט האָבען קיין צער?...

יוסטינא

מיט בעגייסטערונג.

פּאַפּאַ, איך בעט דיך, איבער דער הראַבּיניע זאָלסטו נישט רעדען די הראַבּיניע איז מיר אַ מוטער.

ה׳ מייזנער.

איך ווייס, מיין קינד, אַז מען האָט דיך דאָרט זעהר גערן, אַז זי נעמט דיך מיט אין די אַנשטאַלטען, וואָס זי האָט געגרינדעט — קריגסט פון מיר געלד אַרויס אויף די צוועקען — דאָס איז זעהר שען. אַדרבא, איך בין צופרידען דערפון, וואָס דו גיסט דיך אָב מיט אַזעלכע זאַכען. אָבער קינד, איך האָב ליעב, אַז איך געה טון אַ געשעפט, אויסצורעכענען פריהער אַלע עווענטואַליטעטען. קינד, צווי־שען אונז און דער הראַבּיניע איז אַ גרויסער סאָציאַלער אונטערשייד. זיי זענען פון אַן אַלטען פּוילישען אַדעלשטאַם, און מיר זענען יודען.

יוסטינא.

איך ווייס נישט, פון וואָס פאַר אַ שטאַם איך קום אַרויס, און פון וואָס פאַר אַ שטאַם זיי קומען אַרויס. איך ווייס נאָר — די הראַבּיניע איז אַ גוטע קריסטין.

ה׳ מייזנער.

דערמיט איז נאָך גאָרנישט געזאָגט, טאָכטער.

יוסטינא.

דערמיט איז אַלץ געזאָגט, פּאַפּאַ.

מ׳ מייזנער.

אָבער לאָז דאָך דאָס קינד אָב! צו וואָס ברענגען אַזעלכע גע־שפּרעכען?

ה׳ מייזנער.

מאַמאַ, איך האָב ליעב אַלץ זיין קלאָרען צו זעהן. קלאָרע סיטואַ־ציאָן — דאָס איז געווען דער ערפאָלג פון מיין געשעפט. קיינע איבעראַשונג

יוסטינא.

אָבער איך גלויב, פּאַפּאַ, אונזער געשפּרעך איז נאָך צו פריה.

יעדענפאַלס האַלט עס נאָך נישט דערבײַ. און װען עס װעט קומען דערצו, פערטרױ איך מיך אויף דאָס גוטע קריסטען-האַרץ פון דער הראַבּיניע און אויף דער לעהרע, װאָס זי האָט מיר געגעבען. דאָס איז מיר גענוג. דערפאַר בין איך איהר שוין דאַנקבאַר. (זי געהט אָב צו זיך אין צימער.)

ה' מײזנער

(ברומט אונטער פאַר זיך.)

דאָס גוטע קריסטען-האַרץ, דאָס גוטע קריסטען-האַרץ... נאַ, מיר װעלען זעהן. יעדענפאַלס דאַרף דער הראַביע באַלד קומען. יאָ— (ער קלינגט, עס װײַזט זיך דער דינער) —האָט מען שוין געבראַכט דאָס מיטאָג פאַר'ן אַלטען הער פון יודישען רעסטאָראַן?

יאַן.

יאָ!

ה' מײזנער.

דעם אַלטען הער װעסטו הײַנט בײַ זיך אין צימער דעקען. איבעריגענס, בעט אַהער דעם אַלטען הער. (צו דער מאַדאַם.) איך שעם זיך נישט מיט'ן פאָטער פאַר'ן הראַביע, נאָר איך רעכען, עס װעט נאָך צײַט זײַן צו בעקענען איהם מיט אונזער פאַמיליע. װי מײנסטו, מאַמאַ?

מ' מײזנער.

איך רעכען, דו האָסט רעכט. צו װאָס איהם באַלד אַזױ הײמיש מאַכען מיט אונזער פאַמיליע? ער װעט נאָך צײַט האָבען זיך צו בעקענען מיט'ן פאַפּאַ, װען מיר װעלען װיסען מעהר קאָנקרעטעס, װי די זאַך האַלט. איבעריגענס, װאָלט עס אויך דעם פאַפּאַ זעהר אונאָנגענעם געװען צו זיצען מיט גױים בײַ אײן טיש. ער איז דאָך נאָך אַזױ פאַנאַטיש.

(עס קומט אַרײַן גרײַז-גראָהער יוד.)

ר' שמואל

האָסט מיך גערופען, בעריש? גוט מאָרגען.

ה' מײזנער.

יאָ, טאַטע. גוט מאָרגען. װאָס מאַכט דער פאָטער?

ר׳ שמואל.

איך דאַנק דיר. מיט גאָטס הילף. נאָר די אַלטע ניאַניע, וואָס שלאָפט דאָרט אין צווייטען צימער, שטערט מיר. אַ גאַנצע נאַכט מאָדליעט זי זיך דאָרט פאַר איהר צלם. איך קען נישט פאַרנעמען איהר זינגען, בשעת איך דאַווען. טראָג מיר איבער מיין צימער.

ה׳ מייזנער

שמייכעלט.

אַ, פאַפאַ, זי מאַכט דעם פאָטער קאָנקורענץ. דער טאַטע דאַווענט דאָך אויך גאַנצע טעג. עס איז נישט קיין אונטערשייד, עס גייט אַלץ צו איין גאָט.

ר׳ שמואל.

הערט טרויעריג.

איך האָב נישט ליעב, ווען דו רעדסט אַזוי. מעגסט דיר זיין, וועד דו ווילסט, מעגסט אַ סך געלד האָבען נאָר וועגען גאָט אַזוי רעדען טאָר מען נישט. איך וויל עס נישט הערען.

ה׳ מייזנער.

בעט איבער דעם יאָטער.

נאַ, נאַ, בערוהיג זיך, טאַטע, איך האָב נישט געוואוסט, דער טאַטע וועט עס אַזוי ערנסט נעמען. איך האָב נישט, חלילה, געמיינט קעגען גאָט שלעכטס צו רעדען. איבעריגענס, זענען מיר אַלע מענשען, און מיר בעטען אַלע צו איין גאָט. סיי דער ייד, סיי דער קריסט, פאַפאַ.

ר׳ שמואל.

צו דעם האָסטו מיך גערופען, אויסצוהערען דיינע חכמות? איך האָב דיר איינמאָל געזאָגט, אַז איך וועל זיך נישט מישען אין דיינע געשעפטן. איך וויל נישט וויסען, וואָס דו קלערסט, די פאָר יאָהר, וואָס מיר איז נאָך אויסגעקומען צו לעבען. צו וואָס דאַרפסטו מיר דאָס זאָגן?

ה׳ מייזנער

אָבער, פאַפאַ, איך מיין דאָך גאָרנישט קיין שלעכטס. איך האָב דאָך חלילה, נישט געמיינט דעם פאָטער צו קרענקען. — נו, לאָמיר

אויפהערען. איך האָב דעם פּאַפּאַ גערופען, — ווּעסטו עפּיס קעגען דעם האָבען, אַז דו זאָלסט היינט עסען ביי דיר אין צימער? מיר האָבען קריסטען צו טיש. האָסט דאָך נישט ליעב צו זיצען מיט קריסטען און עסען ביי איין טיש.

ר׳ שמואל.

ניין, ניין, האָסט רעכט. גוט, גוט. ווּיל אַב.

ה׳ מייזנער

ערנסט.

טאַטע, זעהר אַן ערנסטע זאַך שטעהט פאָר אונזער קינד, אונזער גאַנץ הויז. עס איז נאָך צו פריה צו רעדען דערפון, נאָר מיר זענען נישט ביי זיך אין די הענד, — ווי גאָט וועט וועלען. בעט, טאַטע, צו גאָט, ער זאָל אונז פיהרען אין ריכטיגען וועג. מיר שטעהען פאַר אַ גרויסער, ערנסטער זאַך. נאָר גלויב מיר, טאַטע, אַז גאָט איז איינער אויף דער גאַנצער וועלט, און אַלע דינען צו איהם, אַלע מענשען, סיי יודען, סיי קריסטען.

ר׳ שמואל.

און צו דעם האָסט דו מיך גערופען? איך ווייס, דו ביסט קלוג. זעהר קלוג, נאָר איך זאָג דיר, מיין קינד, אז מיט דיין חכמה ווּעסטו קעגען גאָט גאָרנישט מאַכען. מיט חכמה זָהן גאָט וועסטו אין די הערצער פון דיינע קינדער גאָרנישט איינפלאַנצען. געהט אַב.

מ׳ מייזנער.

אונזער ליעבער פאָטער! איך האָב מורא, ווּעסט נאָך פיעל צרות האָב.ן פאַר דעם שריט.

ה׳ מיי ער.

די אַלטע וועלט איז געווען זעהר פאַנאַטיש, מאַמאַ. עס וועט איהם זעהר וועה טון, נאָר מיר קענען נישט אַנדערש. מיר קענען נישט אָבשטעלען די ציוויליזאַציע דערפאַר, ווייל די אַלטע געפעלט זי נישט. און דאָס, וואָס מענשען דערנעהנטערן זיך איינס צום צווייטען, דאָס איז ציוויליזאַציע, מיין פריינד. גלייכער, אז די אַלטע זאָלען ליידען, איידער די יונגע. זיי האָבען שוין זייער וועלט אָבגעלעבט — די יונגע הויבען ערשט אָן ...

מען קלינגט אין טיר.

ה׳ מייזנער

קוקט אויפ׳ן זייגער,

דאָס איז דער הראַביע. נו, מאַמאַ, קיינע רעווערענסען,—איינפאַך, סקראָמנע, אָהן גרויסער בעגייסטערונג, אַזוי ווי געוועהנליך. זעץ דיך אין שטול. מ׳ מייזנער זעצט זיך אין פאָטער-שטול, נעמט איהר שטיק-קישענדיל. דער דינער מעלדעט: דער הראַביע דאַבראָווסקי.

אַך, מיר בעטען ער געהט איהם אנטקעגען. וויטאַם פּאַנאַ!

הראַביע דאָבראָווסקי.

איז אַ הויכער דרייסיג-יעהריגער הער, אָנגעטאָן איינפאַך, נאָר אין אַ פיינעם שניט, ענגליש געשוירענע וואָנצעלעך. גריסט זיך, געהט צו צו דער מאַדאַם, קושט איהר די האַנד.

ה׳ מייזנער.

אַך, ווילקאָמען. וואָס מאַכט איהר? אַזוי לאַנג אייך נישט געזעהן וואו זענט איהר געווען? און וואָס מאַכט די הראַביניע אין געזונט?

דער הראַביע

שמייכעלט צו איהם.

איך דאַנק. די מאַמאַ פיהלט זיך גוט. צו דער מאַדאַם. זי לאָזט די פּאַני גריסען און נאָכפרעגען זיך אויפ׳ן געזונט. צו ה׳ מייזנער. און דעם פאַן דאַנקען פאַר די קויהלען, וואָס ער האָט אַריינגעשיקט אין דער קינדערהיים.

ה׳ מייזנער.

נישט מיר קומט דער דאַנק, נאָר מיין יוסטינקען. אַ כיטרע מיידעל— ווייסט, ווי דעם פאָטער אָנצוקריגען.

מ׳ מייזנער.

איך בין זעהר גערירט. גריסט אייער מוטער און דאַנקט איהר אין מיין נאָמען. און יעצט—צו אייך, פאַן מיכאל. ביטע, קומט דאָ אַהער נעהנטער. ער זעצט זיך נעהנטער נעבען איהר. וואו זענט איהר דאָס געווען אַזוי לאַנג? מיר האָבען געבענקט נאָך אייך. דעם גאַנצען קאַרנעוואַל נישט געווען, אַדורכגעלאָזט די בעסטע צייט. יונגע מענשען טאָרען נישט אַזוי טון, טאָרען נישט פערלירען—עס איז

אייער צייט. מיר, אַלטע, זענען שוין אונזערס אָבגעפאָהרען...
ווען זענט איהר געקומען?

מיכאל.

נעכטען. די פּאַני איז זעהר ליעבענסווירדיג. ער קושט איהר די האַנד. געזעסען אין דאָרף, פיעל צו טון געהאַט מיט די פויערים, מיט'ן עקאָנאָם. איבעריגענס, אַ הערליכע יאַגד געהאַט — פיעל געווילד־האָזען אָהן אַ שיעור.—יאָ, איך האָב אָנגעריהרט אָן אייערע גרע־ניצען, פּאַני מייזנער. איך בין אַריין אין אייער וואַלד. איהר האָט דאָרט געטרייע מענשען זיצען. די גאַיאָוועס האָבען מיך געכאַפּט— נישט דערקענט — געוואָלט מיך פיהרען צום עקאָנאָם פאַר געיעג אין אַ פרעמד געביט.

ה' מייזנער

לאַכט.

דאָס איז גוט. וואָס האָט איהר געמאַכט?

מיכאל.

איך האָב זיי אַ משכון געגעבען, און איך בין יעצט געקומען פון אייך דעם משכון אויסלייזען.

מ' מייזנער

מיט פריינדליכקייט.

אָבער איהר וועט טייער דאַרפען בעצאָהלען פאַר דעם משכון.

מיכאל.

פון אייערע הענד — אַל דאָס געלד. קושט איהר די האַנד. צו ה' מייזנער. אָבער, מיט אַן אמת, איהר האָט זיצען אין אייער מילנאָוויק געטרייע מענשען. בין געווען אויף די פּאָלוואַרקעס — וואָס פאַר אַן אָרדענונג! די בהמות זיינען דיק, די קיה גיבען מיט צוועלף טעפּ מילך מעהר ווי פאַר־אַ־יאָהרען, שטענדיג שטרוי דאָ. איך האָב ביי זיי שטרוי געקויפט. דער עקאָנאָם — אַ קלוגער מענש. איך האָב מיך מיט איהם מישב געווען, וואָס ביי מיר צו זעצען אויף די פעלדער.

ה' מייזנער.

יאָ, אויף די מענשען האָב איך מיך נישט צו קלאַגען.

פ' מייזנער.

איהר וועט שפעטער רעדען פון אייערע געשעפטען. לאָז מיך אבי-סעל אָנפרעהען זיך מיט'ן פאַן. גאָט, אויסגעוואַרט זיך! — יאָ, איהר בלייבט דאָך ביי אונז צו מיטאָג?

דער הראַביע

די מאַדאַם איז זעהר ליעבענסווירדיג. איך דאַנק אייך זעהר. קושט איהר די האַנד. אָבער ווירקליך, עס וועט זעהר שווער זיין. די מאַמאַ וואַרט אין דערהיים — איך האָב איהר צוגעזאָגט.

מ' מייזנער.

אַז די מאַמאַ וואַרט — איז אַן אַנדער זאַך. די מאַמאַ האָט מעהר רעכט, ווי אַלע אַנדערע. איך פערשטעה דאָס גאַנץ גוט. נאָר טאָ-מער וועט אייך די מאַמאַ אָבגעבען אויף אַ מיטאָג — געהער עס אונז. גאָט, אַזוי לאַנג אייך נישט געזעהן! — איבעריגענס וועט יוס-טינא נישט אָבלאָזען. יאָ, וואו איז דאָס קינד? זי קלינגט. עס קומט אריין יאַן. יאַן, רוף אריין די פאַניענקע!

ה' מייזנער.

איך גלויב, דאָס וואָס ער וועט אונז אָבזאָגען, מאַמאַ, — יוסטינען וועט ער נישט אָבזאָגען. מיר זענען שוין צו אַלט, פרוי. די יוגענד, די יוגענד! עס קומט אריין יוסטינא. ווערט זעהר בלייך, דערזעהענדיג מיכאל'ן. זעה, וואָס פאַר אַ גאַסט מיר האָבען.

יוסטינא

זעהר פראָסט, געריהרט.

אַך, פאַן מיכאַל! ווי גוט איז, וואָס איהר זענט געקומען. מיכאל גריסט זיך מיט איהר, אויך זעהר געריהרט.

ה' מייזנער.

וואָס קומט אָבער ארויס? — דער הראַביע וויל נישט איבערבלייבען צו מיטאָג ביי אונז. בעט דו איהם. פאַר אונז וויל ער עס נישט טון, אפשר וועט ער עס טון פאַר דיר.

יוסטינא.

אַז פאַן מיכאל וויל נישט איבערבלייבען, מן הסתם האָט ער דייך טעם—האַלטען מיר איהם נישט איין.

מיכאל

קוקט איהר אין די אויגען אריין.

איז שוין די מאדאם בעסער פאר אייך. איך האב נישט געוואוסט, אז איהר זענט אזוי שלעכט.

יוסטינא

רויט ווערענדיג.

איך מיין עס מיט אן ערנסט, אפשר זענט איהר געשטערט, אפשר אנדערש וואו פריהער צוגעזאגט

מיכאל.

ווייל די פאניע וויל מיך דוקא פון שטוב יאגען, וועל איך דוקא צום מיטאג בלייבען. איך וועל אהיים טעלעפאנירען צו מאמא, אז איך בלייב איבער צו מיטאג אויף להכעיס אייך.

ה׳ מייזנער.
מ׳ מייזנער

בראוואָ, בראוואָ! טוט דאָס.

מיכאל.

דאכט זיך, דא באלד איז ביי אייך דער טעלעפאן?

ה׳ מייזנער.

איך וועל אייך בעגלייטען. פיהרט איהם צו צו דער טיר.

יוסטינא.

פארוואס האט איהם די מאמא געבעטען? אז ער וויל נישט בלייבען, פארוואס איהם איינהאלטען?

מ׳ מייזנער.

פערקעהרט, ער האט געוואלט איבערבלייבען. דאס ביסטו נאר געווען אזוי אונארטיג. ער האט געוואלט, אז דו זאלסט איהם בעטען, און דו ביסט אונארטיג

יוסטינא.

איך האב איהם נישט געוואלט בעטען. מען דארף נישט מענשען צורעדען

ה׳ מײזנער.

נו, נו, בערוהיג דיך, קינד. ער קושט זי אויפ׳ן קאָפּ. ער האָט גע־וואָלט זעהר איבערבלייבען, זעהר. ער האָט מיר אַליין געזאָגט.

יוסטינאַ

רויט ווערענדיג.

ווירקליך, פּאַפּאַ?

ה׳ מײזנער.

אָבער זעלבסטפערשטענדליך, קינד. ער ווינקט צו דער פרוי און קושט די טאָכטער, זעהר גערירהרט, אויפ׳ן קאָפּ.

דער ראַביע

קומט אריין מיט פרייד.

און זעהט, מאַמאַ האָט מיך פריי געגעבען. צו יוסטינא׳ן. דאָס איז אַלץ אייך צו להכעיס.

יוסטינא

שמײכעלט אין דער שטיל.

מ׳ מײזנער.

אָ, זי האָט גאַנץ גוט געטאָן. דאַנקט איהר אין מיין נאָמען. גערירהרט. דער אָרימער פאַן מיכאַל איז נעביך געזעסען אַליין אויפ׳ן דאָרף איבער׳ן גאַנצען קאַרנעוואַל צווישען די פויערים. דאָ האָט זיך די יוגענד אַזוי געשפּיעלט, געטאַנצט יעדען אָווענד — און ער איז אַליין געזעסען אויפ׳ן דאָרף.

פאַן מיכאַל

קושט איהר די האַנד.

די מאַדאַם איז זעהר גוט. איך דאַנק אייך.

ה׳ מײזנער.

אָבער מאַמאַ, דו בעדויערסט, וואָס דער פאַן מיכאַל איז געזעסען איבער׳ן קאַרנעוואַל אין דאָרף, און איך בעדויער, וואָס ער וועט היינט קיין מיטאָג נישט עסען. האָסט דאָך פערגעסען דער דינער־שאַפט אָנצוזאָגען, אַז דער ראַביע בלייבט צו מיטאָג.

מ מ יי ז נ ע ר.

דו האָסט רעכט. טאַקע פערגעסען. דאָס איז פּאַר פרייד. זי הויבט זיך אויף. ענטשולדיגט מיך. איך מוז אַרויסגעבען בעפעהלען.

ה׳ מ יי ז נ ע ר.

און מיך אויך. איך האָב נאָך עפּיס אין מיין קאַבינעט צו בעזאָרגען׳ איך גלויב, איהר וועט זיך נישט בעליידיגען, ווען איך וועל אייך איבערלאָזען אין דער געזעלשאַפט פון מיין טאָכטער.

מ׳ מ יי ז נ ע ר.

האָסט פערגעסען, אַז זיי זענען ברוגז. איך האָב מורא, זיי וועלען זיך נאָך צעקריגען, ווען מיר וועלען זיי לאָזען אַליין.

ה׳ מ יי ז נ ע ר.

האָב נישט קיין מורא. יונגע לייט בעטען זיך שטענדיג איבער, ווען מען לאָזט זיי אַליין. געהט אַב.

מ י כ אַ ל

קוקט זיי נאָך.

ווי ליעבענסווירדיג די אַלטע זענען! זיי האָבען אונז אַליין געלאָזט.

אַ לענגערע פּויזע. י ו ס ט י נ אַ ווערט בלייך, דערשראָקען — אומגעדולדיג. שווייגט.

מ י כ אַ ל

נעמט אָן יוסטינאַ׳ן ביי דער האַנד.

וואָסִ מאַכסטו, יוסטינא? ווי האָב איך דיך געוואָלט זעהן!

י ו ס ט י נ ע.

איהר זענט זעהר אַ שלעכטער, מיכאַל. זעצט זיך געריהרט אַוועק.

מ י כ אַ ל.

פאַרוואָס?

י ו ס ט י נ אַ

שווייגט, קוקט איהם מיט ערנסט און ליעבע אין די אויגען אַריין.

פאַרוואָס זענט איהר די גאַנצע צייט נישט געקומען?

מ י כ אַ ל

נעמט זי אָן ביי דער האַנד.

גלויבט מיר, איך האָב גוט געטאָן. איך בין געזעסען אין דאָרף

איבער'ן קאַרנעוואַל.— איך האָב עס בעדאַרפֿט, עס איז געווען גוט פאַר אונז ביידע.

יוסטינאַ

קוקט איהם אָן דערשראָקען, דערקענט אין זיין געזיכט די ליעבע מינע, ווערט פערשעמט, לאָזט אראב די אויגען. ווי פאר זיך.

גאָט! איך האָב אַזוי געוואַרט יעדען טאָג,— נישט קיין בריעף, נישט קיין צייכען. עס איז שלעכט אַזוי צו וואַרטען, שלעכט...

מיכאל

קוקט איהר מיט ליעבע אין די אויגען אריין.

מיין ערשטער בעזוך, נאָך דער מוטערס, האָט געגאָלטען אייך.

יוסטינא.

איך האָב אויף דעם אויסגעוואַרט, צייט קאַרלינאַ האָט מיר געזאָגט, אַז איהר קומט אַהיים.

מיכאל

קושט איהר די האנד.

איך דאַנק אייך, יוסטינאַ.

יוסטינאַ

דערשראָקען.

פאַרוואָס ?

מיכאַל.

ווייל איהר האָט זיך אַזוי בעפריינדעט מיט מיין מוטער און מיט מיין שוועסטער. זיי זענען פול מיט לויב אויף אייך.

יוסטינאַ.

ניט צוליעב אייך, מיכאַל, בין איך דאָרט אַהין געקומען — ניט צוליעב אייך. איך האָב אייער מוטער זעהר, זעהר פיעל צו פערדאַנקען. פיעל גוטס האָט זי מיט מיר געטאָן.

מיכאל.

איך דאַנק אייך פאַר'ן גוטען וואָרט.

יוסטינאַ.

עס איז נישט קיין גוט וואָרט, מיכאַל. ווייסט איהר, וואָס אייער

מוטער האָט געטאָן מיט מיר! זי האָט צוגענומען מיך, דאָס גע־
צענדינער־קינד, און האָט מיך אויסגעלערנט, ווי גאָט צו ליעבען
און ווי מענשען צו ליעבען.

מיכאל.

אָ, די מאַמאַ האָט מיר פערצעהלט. דאָס געצענדינער־קינד איז אָבער
געווען אַ גוטע תלמידה. פלינק און מיט׳ן גאַנצען הארצען פער־
נומען קריסטוס׳עס ווארט, געהאָלפען דער מאַמאַ אין די צדקה־חברות
גוטס טון. די קליינע שענע הענטלעך האָבען די קראַנקע אָרימע
לייט אין די שפּיטעלער געפּלעגט, קליינע קינדער געוואַשען, מיט
מילך געקאָרמעט,—די קליינע הענטלעך האָבען פיעל גוטס געטאָן.
ער קושט איהר די האנד. די מאַמאַ האָט מיר פערצעהלט און דער
פאָטער אַנטאָניוס, און קאַרלינקא—אַלע פול מיט לויב אויף אייך.

יוסטינא

שמייכעלט פערשעמט.

ס׳איז דאָך גאָר נישט אַזוי. אייער מוטער איז צו גוט. ערנסט. יאָ,
מיכאַל, פיעל גוטס האָט זי מיט מיר געטאָן. פאַר גאָרנישט דאַנק
איך איהר, נאָר פאַר דעם גלויבען, וואָס זי האָט אין מיר איינגע־
פלאַנצט, פאַר גאָט, וואָס זי האָט מיר געשאָנקען. און מיט איהרע
טאַטען, מיט איהר ליעבע האָט זי ביי מיר גאָט איינגעפלאַנצט. זי
האָט מיך מיטגענומען יעדען זונטאָג אין קירך אריין; איך האָב
געהערט די פּרעדיג פון פאָטער אַנטאָניוס, איך האָב געזעהן דעם
עקסטאַז פון פאָלק, די ליעבע און גלויבען פון פראָסטען פאָלק
צו זייער גאָט. שטיל. אָ, ווי האָב איך זיי מקנא געווען!

מיכאל.

גאָט איז פאַר אַלעמען, יוסטינא.

יוסטינא

טרויעריג.

ניין, מיכאַל, נישט פאַר מיר, נישט פאַר אונז.—מיינע עלטערן האָבען
מיך זעהר ליעב. און אַלץ האָבען זיי מיר געגעבען, נאָר איין
זאַך האָבען זיי מיר נישט געקענט געבען—אַ גלויבען. אַ גאָט האָבען
זיי מיר נישט געגעבען. פיעל, פיעל האָבען זיי מיך געלערנט, נאָר
דאָס, וואָס יעדער פראָסטער מענש דאַרף צו זיין טעגליכען לעבען,—

אַ גלויבען, ליעבע צו אַ גאָט, ליעבע צו מענשען, האָבען זיי מיר נישט געגעבען. איך בין נישט קיין פילאָזאָפין, איך וויל נישט וויסען דערפון, אויב עס איז יאָ דאָ אַ גאָט, אויב נישט,—איך בע־דאַרף אַ גלויבען, פאַר ווערען, אין אַ שלעכטער שעה, זאָל איך מיינע תפלות זאָגען, צו ווענדען זיך צו ווענדען נאָך הילף... און דו ווייסט נישט, ווי איך האָב מקנא געווען אונזער דינסט, וואָס האָט פאַר איהר בעט, אין איהר קליין שטיבעל, געהאַט הענגען אַ קליין בילדעל — די מאַטקאַ באָסקאַ טשענסטאָכאָווסקאַ. אַ קליין ליכטעל האָט דערפאַר געברענט, און זי האָט אַנידערגעקניהעט דערפאַר פאַר יעדען שלאָפען געהן. איך האָב געדאַרפט אַזאַ קליין בילדעל, — אין אונזערע גרויסע סאַלאָנען איז אַזאַ קליין בילדעל נישט געווען...

מיכאַל.

אָרימעס קינד! נעמט זי אָן ביי דער האנד. און אייער אמונה, און די סינאַגאָגע — זי איז דאָך אַזוי שען — אַייער גאָט?

יוסטינא.

מיינע עלטערן האָבען מיר קיינמאָל נישט פערצעהלט פון איהם. מיין ברודער איז אַוועק פון דערהיים און וויל נישט נעמען פון פאָטער קיין געלד — איך ווייס נישט פאַרוואָס. דער זיידע זיצט דאָרט אין זיין שטיבעל און לערנט טאָג און נאַכט אין זיינע היי־ליגע ביכער. ער וויל נישט עסען פון אונזער קיך, און מען ברענגט איהם עסען פון יודישען רעסטאָראַן. נאָר וואָס עס שטעהט דאָרט געשריבען אין זיינע הייליגע ביכער, ווייס איך נישט — מען האָט מיך נישט געלערנט אין זיי. און פאַרוואָס ער וויל נישט עסען פון אונזער קיך — ווייס איך אויך נישט. איך ווייס נישט מעהר,—איך האָב מורא פאַר איהם.

מיכאַל.

מורא?!

יוסטינאַ.

יאָ, עס דאַכט זיך מיר טיילמאָל — ער קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע פרעמדע און בייזע אויגען, ווי איך וואָלט זיין גרעסטער שונא געווען, ווי ער וואָלט פיהלען, אַז איך רייס איבער די שנור פון

זיינע עלטערנס גלויבען, וואָס האָט זיך געצויגען דורך אַזוי פיעל יאָהר-טויזענדער ביז צו מיר... און טויזענד-יעהריגע שנאה און ליי· דען זעה איך אין זיין בליק. – און קריג מורא פאַר איהם...

שטילע פויזע.

יוסטינאַ.

און פאַרוואָס דערצעהל איך אייך דאָס אַלץ, ווייס איך אליין נישט.

מיכאַל.

איך דאַנק אייך. יאָ יוסטינאַ, איהר מעגט מיר דאָס פערצעהלען, און איך דאַנק אייך פאַר דעם צוטרויען, וואָס איהר שענקט מיר, און וואָס איהר זייט אויפריכטיג קעגען מיר.

יוסטינאַ

ווי פאר זיך.

טייללמאַל, אַז דער זיידע קוקט אויף מיר מיט אַזעלכע אויגען, וויל איך צו אייך אַנטלויפען, איהר זאָלט מיך בעשיצען. ניין, — צו אייער ליעבער מוטער, אַז זי זאָל מיך אַנוואָרימען, צונעמען, ווי זי נעמט צו אַזוי פיעל פערלאָזטע יתומים — זי ענדיגט ניט ז'עם זאַץ.

מיכאַל

קושט איהר די האנד מיט בעוועגונג.

יוסטינאַ, ווען איהר זאָלט וויסען, ווי טייער און הייליג מיר זענען אייערע ווערטער און אייער אָפען האַרץ! יאָ, יוסטינאַ, מיר דאַכט זיך, אַז גאָט האָט אָנגעקלאַפּט אין אייער האַרץ און האָט אייך גערופען צו זיך נאָך אין דעם גאָטלויזען הויז. איהר זענט דאָך אַזוי אַנדערש, אַזוי אַנדערש, ווי זיי אַלע.

יוסטינאַ.

מיר דאַכט זיך אויך, אַז עס איז אַזוי געווען. ווען איך בין נאָך אַ קליין קינד געוועזען, האָט מיר די אַם דערצעהלט פון קריסטוס'ען, און איך בין געזעסען און האָב אויסגעהערט מיט צעפלאַמטע בעק· לעך... זי האָט מיך אין קירך געפיהרט, ווען מיר זענען אויף שפּאַ· ציר געגאַנגען, און איך האָב געהערט דאָס געזאַנג, — מיך האָט עס אַזוי געצויגען... און נאַכטס פאַר'ן שלאָפען געהן האָב איך מיך

אריינגע׳גנב׳עט אין דער אַמס צימער אַריין, אַז קיינער זאָל נישט הערען, און האָב מיך פאַר דעם הייליגען בילדעל געוואָרפען...

מיכאַל

נעמט זי אַן ביי דער האַנד און שווייגט, גערירהרט.

יוסטינאַ.

אָבער צו וואָס פערצעהל איך אייך דאָס אַלץ? — איך בעט אַייך איבער, איך האָב נישט קיינעם, וועמען דאָס צו פערטרויען.

מיכאַל.

יאָ, יוסטינאַ, מיר מעגסטו פערטרויען.

סטינאַ.

האָט דאָס געפיהל צו מיר זיך נישט געענדערט ביי אייך דורך דער צייט, וואָס איהר זענט נישט געוועזען?

מיכאַל.

פערקעהרט, יוסטינאַ, עס איז ביי מיר שטאַרקער און רייפער געוואָרען; און איך קאָן יעצט אָפען פאַר דער גאַנצער וועלט זאָגען מיט אַריין געוויסען: איך ליעב דיך, יוסטינאַ...

יוסטינאַ

שווייגט, ווערט בלייך, פערמאַכט די אויגען און זאָגט ווי פאַר זיך.

מיין גאָט! און איך האָב געמיינט, אַז איך וועל דאָס שוין מעהר קיינמאָל, קיינמאָל נישט הערען.

מיכאל.

יוסטינא, איך וויל מיט אייך זיין גאַנץ אָפענהאַרציג, אַזוי ווי איהר זענט יעצט געוועזען מיט מיר. ווייסט איהר, פאַרוואָס איך האָב נישט דאַן נאָך אונזער געשפּרעך פערלאַנגט פון אייער פאָטער אייער האַנד? — נישט דערפאַר, ווייל איך האָב חרטה געהאַט, יוסטינאַ, ניין. איך וויל מיט אייך זיין גאַנץ אָפען. איהר זענט אַ קינד, איהר וועט דאָס אפשר נישט פערשטעהן. איך מוז אָבער האַנדלען לויט מיין עהרע. — איהר ווייסט, ווי די וועלט איז קליין און ווי רכילות׳דיג עס איז די געזעלשאַפט, אין וועלכער מיר לעבען. ווען איך וואָלט

מיט אײַך חתונה געהאַט און גענומען פון אײַך נדן, וואָלט עס גע־
קענט הייסען אין דער געזעלשאַפט, אַז איך האָב מיט אײַך חתונה
צוליעב דעם נדן, וואָס דער רייכער מייזנער גיט זיין איינציגער
טאָכטער,—דער הראַביע מיט דער יודישער רייכער טאָכטער, וואָס
איז שוין צו קאַריקאַטור געוואָרען. איך האָב אָבער נישט געקענט
ערלויבען, אַז אַ שאָטען פון געלד זאָל פאַלען אויף אײַער נאָמען,
אַז אין דער בעציהונג צווישען אונז זאָל איין אַנדער זאַך שבּהן,
אויסער דאָס ריינע, הייליגע געוויסען פון ליעבע, וואָס פערבינדט
אונז ביידע. דערפאַר האָב איך בעשטימט, אַז חתונה האָבען מיט
אײַך קען איך נאָר דענסטמאָל, ווען איך וועל זיך קענען אָבזאָגען
פון יעדען נדן און פון יעדען געשאַנק, וואָס אײַער פאָטער זאָל
מיר ווען מאַכען.

יוסטינא.

אָבער מיכאַל, פאַרוואָס? —

מיכאל.

האָרכט מיך אויס, יוסטינאַ,—איך ווייס, וואָס איך רעד, און איך מיין
עס גוט. איך האָב זיך גענומען אַדורכקוקען אונזער פערמעגען. מיין
זעליגער פאָטער איז נישט געווען קיין געשעפטס-מענש און מעהר
אויסגעגעבען, וויפיעל זיינע איינקונפטען האָבען איהם ערלויבט. איך
בין דורך דעם ווינטער געזעסען אין אונזערע פאַלוואַרקעס, אַליין
בעקענט זיך מיט דער אַרבייט און וויל זיך אַליין נעמען צו דער
פערוואַלטונג. קיין גרויס פערמעגען וועלען מיר נישט האָבען,
יוסטינאַ,—נאָר אַן אָנשטענדיג, רוהיג לעבען אויף דעם לאַנד וועלען
מיר קענען פיהרען. איך ווייס דיין גוט האַרץ, דיין איינפאַכקייט
און דיין ווילען צו לעבען איינזאַם—נאָר פערנומען מיט דיין אייגען
גליק. יאָ, און דאָס וועלען מיר קענען רייכליך האָבען מיט מיין
מוטער, מיט מיין שוועסטער. און איך בין יעצט געקומען צו דיר,
איבערגעצייגט און זיכער אין דער אויפריכטיגקייט פון מיין ערנסט
געפיהל. איך בין געקומען צו דיר, און בעט דיך: קום! לאָמיר אינ־
איינעם בויען אונזער אָרים, גליקליך היים...

יוסטינא שווייגט, פערשטעלט זיך די אויגען מיט די הענד און וויינט. **מיכאל** נעמט איהר די האַנד און קושט זי לאַנג, לאַנג. עס קומט אַריין ה' **מייזנער** מיט

דער פרוי רעדענדיג. „נו, האָט איהר זיך געקריגט צווישען זיך?" יוסטינא כאפט זיך אויף מיט פערוויינטע אויגען. ה' מייזנער מיט דער פרוי הערען ערנסט, קוקען ערשטוינט, מיט ערווארטונג אויף מיכאל.

מיכאל.

צו מייזנער'ן, אָפיציעל און ערנסט.

ה' מייזנער, איך בעט פון אייך די האַנד פון אייער טאָכטער.

ה' מייזנער

ווערט ערנסט, קוקט אויף דער פרוי. די מאדאם הויבט אָן צו וויינען.

מיכאל.

אָבער איך האָב צו אייך אַ בקשה, ה' מייזנער, אויף וועלכער איהר מוזט בעשטעהן –

ה' מייזנער

פערוואונדערט.

ווי הייסט?

מיכאַל.

איך פערלאַנג פון אייך די האַנד פון אייער טאָכטער, אָבער נאָר מיט דעם תנאי — גישט צו נעמען פון אייך קיין נדן —

ה' מייזנער

האקט איהם איבער.

ווי הייסט? ווער וועט מיר דאס פערווערען מיין קינד מיין געלד צו געבען?

מיכאַל.

די סיטואַציע איז אַ זעלכע, אַז...

ה' מייזנער.

הראַביאַ, איך וועל נישט יעצט קיין סך רעדען, נאָר איך בין אַ מענש פון אַ קלאָרער סיטואַציאָן. איך וויל וויסען, וועגען וואָס עס געהט.

מיכאַל.

ה׳ מייזנער, מיינע גיטער זענען יעצט אויף אַזוי פיעל אַוועקגע־שטעלט, אַז איך קאָן אייער טאָכטער אויסהאַלטען, ווי עס פּאַסט פאַר איהר —

ה׳ מייזנער

האַקט איהם איבער.

גו, גו, פון דעם ווילען מיר נאָך רעדען. פאַלט איהם אויפ׳ן האַלז.

פאָרהאַנג.

צווייטער אקט.

אין יוסטינא'ס צימער. פארנאכט, עס טונקעלט. עס זיצט יוסטינא און די אם איהרע, װעלכער יוסטינא לעזט פאַר פון דעם נייעם טעסטאמענט. די אם ווישט זיך די אויגען און צלמ'ט זיך. פויזע.

פון דער צווייטער שטוב הערט זיך דעם זיידענס שטים תהלים זאגען: אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד, ובמושב לצים לא ישב. דאָס קול ווערט וואָס אמאָל פערשוויגען.

די אַם.

אַזוי האָבען זיי איהם געשלאָגען, דאָס יעזוס-קינד, דאָס אומשולד רינדעל — די יודען, — אַזוי האָבען זיי איהם געשלאַגען, אַ גאַט!..

יוסטינא.

גלויבסטו, ווען איך וואָלט דענסטמאָל געלעבט, וואָלט איך איהם אויך געשלאָגען?

די אַם.

אָ, ניין, די פאַניענקע וואָלט איהם נישט געשלאָגען, נישט געשאָל-טען. די פאַניענקע וואָלט נאָכגעגאַנגען נאָך איהם, צוגעהערט זיך צו זיינע ווערטער און געקושט זיין קלייד, — אָ, די פאַניענקע —

יוסטינאַ.

איך בין דאָך אויך אַ יודין און קום דאָך אויך אַרויס פון די יודען וואָס זענען דענסטמאָל געווען אין ירושלים.

די אַם.

אָ, די פאַניענקע איז אַן אַנדערע יודין. זי קושט איהר די האַנד. ווען די פאַניענקע איז נאָך אַזאַ קליינע „זאַך" געווען, איז זי אַריינגע-קומען צו מיר אין מיין שטוב אַריין און געבעטען מיך, איך זאָל זאָגען מיט איהר דעם „פאַטשערש", און פריהער נישט געוואָלט שלאָפען געהן, ביז זי ועט נישט דעם „פאַטשערש" אָבזאָגען. זי קוקט זיך אום. איך האָב מורא געהאַט פאַר דעם „פאַן" — האָב איך די טיר צוגעשלאָסען און מיט דעם קליינעם קינד די תפלה גע-זאַגט. ווי דאָס קליינע יודישע קינד האַט די הענטלעך פערבויגען

פאַר דעם קריסטוס-קינד! אין גאַנצען אַ קריסטין געווען, עס האָט נאָר געפעהלט דאָס ביסעל היילינע וואַסער.

יוסטינאַ

אָ, ניין! איך וואָלט איהם נישט געשלאָגען, אַם! איך וואָלט איהם נישט געשאָלטען, ווען איך וואָלט דענסטמאָל געלעבט. אָ, איך וואָלט איהם נאָכגעגאַנגען פון דערווייטענס, איך וואָלט יעדען זיין טריט געקושט, איך וואָלט מיך צוגעהערט צו דעם קלאַנג פון זיינע טריט... מיין אַם, דו ווייסט, — מיר דאַכט זיך, אַז איך האָב דענסטמאָל געלעבט, און איך האָב איהם געזעהן... איך זעה דאָס אַלץ אַזוי קלאָר מיט די אויגען, ווי ער רייט קיין ירושלים אַריין אויף דעם אייזעל, און דאָס פאָלק געהט פון די הייזער אַרויס איהם אַקעגען. זיי טוען אויס זייערע קליידער און פערשפרייטען פאַר איהם אויפ'ן וועג... איך זעה עס אַזוי קלאָר, ווי זיי שטעהען פוןביידע זייטען וועג און שאָקלען מיט די לולבים און שרייען הושענא, — ווי איך וואָלט דאָרט געווען, ווי דאָס וואָלט ערשט נעכטען געשעהן...

די אַם.

די פאַניענקע איז נאָך אַ פרעמדע — און איז שוין אַזוי בעקאַנט אין די היילינע ביכער. די פאַניענקע רעדט ווי פון „פאַטשערש".

יוסטינאַ

ווייל זיי זענען מיר נאָהנט, ווייל זיי זענען מיינע, פון מיין פאָלק. אַם... איך זעה דעם בית-המקדש. איך זעה עס אַזוי ווייס,—ווי דער ווייסער מירמעלשטיין ברענט זיך אין דער זון. עס איז אַ גרויסער יום-טוב. אַזוי פיעל יודען זענען דאָ פון אַלע לענדער אין פער-שיידענע טראַכטען, ווייסע קיטלען און טליתים, און פיהרען די שעפסלעך צום קרבן; די קינדער האַלטען זיי ביי די הערנדלעך... און איך זעה, ווי די חלפנים שטעהען אויפ'ן הויף און האַנדלען מיט די יודען. און עס רייט אַריין קריסטוס אויף זיין ווייסען אייזעל, און דאָס געזיכט איז ביי איהם אַזוי בלייך, און אַזעלכע גרויסע אויגען. און אַזוי פיעל פאָלק איז אַרום איהם. און ער יאָגט אַרויס די חלפנים, די סוחרים מיט די קרעמער פון בית-המקדש הויף אַרויס. דאָס פאָלק זאַמעלט זיך אַרום איהם—און ער רעדט. איך הער זיין שטים, איך בין דאָרט, איך קוק איהם אין פנים אַריין — פון צווייטען

צימער הערט זיך דעם אלטען יודענס תהלים זאָגען, יוסטינא הארכט זיך איין.

דו הערסט, ניאַנע, מיר דאַכט זיך, אַזאַ שטים האָט ער געמוזט האָבען; אַזוי האָבען געמוזט זיינע ווערטער קלינגען אין דער שפּראַך.

די אַם.

וואָס רעדט די פאַניענקע? — גאָט זאָל אָבהיטען! גאָטס שטים האָט געקלונגען ווי די קלויסטער-גלאָקען. דאָס דערינען איז דעם שטנ׳ס שטים. אַז איך הער די שטים, דאָס „מאָדליען” זיך — מיין איך, אַז מען דאַוונט פאַר׳ן טייוועל, הער איך, אַזוי ווי מען שלאָגט כריסטוס׳ן.

יוסטינא.

וואָס רעדסטו, דו נאַרישע אַם! דו ווייסט נישט, וואָס דו רעדסט.

די אַם.

די פאַניענקע איז עפּיס אַנדערש, די פאַניענקע איז שוין אונזערע, גאָט האָט זי אַרויסגענומען פון דעם גאָטלויזען הויז, — אָבער זיי, פאַניענקע, דאָס זענען דאָך אומגלויביגע, און אַלע זייערע תפלות געהען פאַר׳ן שטן.

יוסטינא.

שווייג! דו ווייסט נישט, וואָס דו רעדסט.

די אַם.

ווען דער פאַן מיכאַל וועט נאָר די פאַניענקע אין קירך פיהרען, און דער גלח וועט נאָר דאָס ביסעל הייליגע וואַסער בעגיסען — וועט שוין די פאַניענקע אויך דאָסזעלבע פיהלען, וועט די פאַניענקע אויך שוין נישט קענען הערען די שטים, וואָס האָט געשאָלטען גאָט.

עס הערט זיך אין טיר קלאפּען.

יוסטינא.

הער אויף, הער אויף, דו נאַרישע פרוי! — קומט אַריין!

אין דער טיר ווייזט זיך

קאַרלינא,

א הויכע פערזאָן נאָך די דרייסיגער, אין שווארצען אָנגעטאָן. א גאָלדען צלמ׳ל אויפ׳ן האלז.

געשטערט? יוסטינא, פאַרוואָס זיצסט דו אין דער פינסטער?

יוסטינא

פערשעמט.

דאָס ביסטו, קאַרלינא? קום אַריין. קום אַריין (געהט איהר אַקעגען). איך האָב זיך פערדעדט מיט דער אַם. — אַם, צינד אָן דעם לאָמפּ!

קאַרלינא.

(פּאַרוואָס ביסטו אזוי אויפגערעגט?) Pourquoi es-tu si excitée?

יוסטינא.

— Rien du tout. J'ai eu une conversation avec la nounou. Le peuple est tellement naïf et superstitieux.

(גאָר נישט. איך האָב געהאַט אַ שמועס מיט דער נאַניע. דאָס פּאָלק איז אזוי נאַאיוו און אָבערגלויביש —)

די אַם אָב. — פּויליש.

אַז ס'שטעלט זיך גאָר אַנדערש נישט פאָר, נאָר די ליעבע צו קריסטוס'ן מוז ברענגען שנאה צו יודען. זיי פערשטעהען דאָך נישט, אַז דאָס אַלץ מיט קריסטוס'ן האָט זיך דאָך צווישען יודען אין ירושלים אָבגעשפּיעלט. מיר האָבען ביז היינט זעהר וועניג געטאָן, דאָס פּראָסטע פּאָלק אויפצוקלערען.

קאַרלינא.

דאָס פּראָסטע פּאָלק האָט זיין געזונטען אינסטינקט, יוסטינאַ, נאָך וועלכען עס האַנדעלט עהרליך.

יוסטינא

דערשראָקען.

קלערסטו אויך אַזוי, קאַרלינאַ? איז ביי דיר אויך די ליעבע צו קריסטוס'ן צונויפגעמישט מיט פיינדשאַפט צו יודען?

קאַרלינא

אָ, ניין. קריסטוס האָט אונז אַלעמען געהייסען ליעב האָבען, אפילו אונזערע פיינד.

יוסטינא.

האַלסטו דען יודען פאַר פיינד?

קאַרלינאַ
שווייגט.

יוסטינאַ.

האַלסט מיך אויך פאַר אַ פיינד פון אייך?

קאַרלינאַ
קושט זי.

דו ביסט עפּיס אַנדערש. אין דיר האָט זיך גאָט אָנגערופען, ווען דו ביסט נאָך געווען אַן אומגעטויפט קינד.

יוסטינאַ.

פאַרוואָס נעמט איהר מיך אַרויס פון כלל? פאַרוואָס בין איך דאָס מעהר פו[illegible]רע — מיינע ברידער און שוועסטער?

קאַרלינאַ
לאַכט.

דו קאָנסט דאָך נישט גלויבען, אַז אַלע דיינע גלויבענס-ברידער טראָגען זיך אַרום מיט די אידעען, וואָס דו, פיהלען די ליעבע צו אונזער גאָט, צו אונזער גלויבען, ווי דו.

יוסטינאַ.

דאָס איז דערפאַר, ווייל זיי האָבען נישט געהאַט די געלעגענהייט צו דערקענען די גוטסקייט פון דער אמת'ער אמונה, די גוטסקייט פון קריסטען-מענשען, ווי איך. זיי האָבען נישט געהאַט די גע-לעגענהייט צו דערקענען גאָטס מעשים, ווי זיין אמונה איידעלט אויס דעם מענשען, — ווי איך האָב דערקענט דיין מוטער, אייער גאַנץ הויז, וואָס איז מיר תמיד געווען אַ סימבאָל פון ריינקייט און איידעלקייט. ווען זיי וואָלטען אייך דערקענט, ווען אַלע מיינע גלויבענס-ברידער וואָלטען דערקענט די קריסטען אין זייער אמת'ער ליכט, ווי איך האָב די זכיה געהאַט צו דערקענען, — אָ, זיי וואָלטען געווען פאַר זיי אַן אמת פאָרבילד פון איידעלקייט און גע-רעכטיגקייט.

קאַרלינע.

האָסטו מיט אַן אמת אַזוי ליעב מיין מוטער, אַז זי שטעהט דיר פאַר אַ פאָרבילד? און אונזער גלויבען איז אַזוי טיף אַריינגעדרונ-

גען אין דיר, אַז דו זעהסט אין איהם די שענקייט, וואָס ער בע־שענקט די מענשען, וועלכע גלויבען אין איהם, אַז דו וואָלסט עס אין שטאַנד געווען איבערצוגעבען דיינע ברידער?

יוסטינאַ.

געוויס. געוויס וואָלט איך געוואָלט, אַז אַלע מיינע ברידער, אַז דאָס גאַנצע יודישע פאָלק, וועלכעס טאַפּט אין דער פינסטער, אַזוי ווי איך האָב געלעבט אין דער פינסטערניש, זאָל דערזעהן גאָט און זיין ריכטיגען גלויבען, וועלכער בעגליקט דעם מענשען מיט אַזוי פיעל ליעבע און גוטסקייט. אָ, מיין לעבען וואָלט איך אוועקגעגעבען מיט פרייד פאַר דער גרויסער אידעע, אַז מיין פאָלק זאָל פערשטעהן די שענקייט, מיט וועלכער קריסטוס בעשענקט די, וועלכע גלויבען אין איהם.

קאַרלינאַ.

ווייסט, אַז מען הערט דיך אַזוי רעדען, גלויבט מען, אַז עס איז דיר פון גאָט בעשערט אַ בעזונדערע מיסיע; אַז דו ביסט נישט בעשאַפען צו לעבען דאָס געוועהנליכע לעבען פון אַ פּראָסטען מענשען, נאָר דו ביסט צו עפּיס העכערס בעשטימט — אויסצופיה־רען דורך דיר אַ גרויס ווערק, צו בעקעהרען דיינע ברידער צום ריכטיגען גלויבען.

יוסטינאַ

לאַכט.

ניין, קאַרלינאַ, איך געפין מיך נישט בערופען צו אַ מיסיע. אַזוי ווייט האַלט עס נאָך נישט מיט מיר. — אָבער צו וואָס פיהרט אונז דאָס געשפּרעך, אויף וואָס די אַם מיט איהרע נאַרישע רייד האָבען אונז אַרויפגעבראַכט? — ווען מיר נישט פון עפּיס אַנדערש רע־דען? — וואָס מאַכט די מוטער?

קאַרלינאַ.

אָ, איך דאַנק דיר. דער מוטער געהט עס גוט. נאָר דאָס געשפּרעך פיהרט אונז, יוסטינאַ, צו עטוואָס ערנסטעס, וועלכעס איז אייגענ־טליך דער ציל פון מיין יעצטיגען קומען צו דיר.

יוסטינאַ.

דו מאַכסט מיך נייגעריג.

קארלינא

ערנסט.

נאָר איך בעט דיך, יוסטינא, מיך ריכטיג צו פערשטעהן און זעהן אין מיר, און מיינע רייד די אמת׳ע פריינדשאַפט, וואָס מיין מוטער און איך פיהלען צו דיר. מיר זענען, יוסטינא, איבערגעצייגט אין דער אויפריכטיגקייט פון דיין צונייגונג צו אונז. מיר קענען דיך און ווייסען, אַז דיין בעקעהרען זיך צו אונזער גלויבען האָט קיין אַנדער אורזאַך נישט אַרויסגערופען, נאָר דיין טיף און אמת געפיהל. דאָס גיט אונז נאָך מעהר רעכט אַריינצורעדען אין אַזאַ דעליקאַטער אַנגעלעגענהייט, וואָס פערטראָגט אייגענטליך נישט קיין דריטע פערזאָן. און ווען איך נעם מיר די ערלויבעניש, — איז עס נאָר אויס אויפריכטיגער פריינדשאַפט צו דיר, צו אונז אַלעמען, און אַלער־ערשטענס צו אונזער מוטער, וואָס מיר אַלע ליעבען.

יוסטינא

דערשראָקען.

איך בעט דיך, רעד אָהן צוואַנג.

קארלינא.

מיכאַל האָט אונז פערטרויט זיינע אַבזיכטען.

יוסטינא

שווייגט, לאָזט אראָב דעם קאָפּ.

קארלינא.

זעלבסטפערשטענדליך האָט עס ביי אונז אַרויסגערופען די גרעסטע פרייד דיך צו האָבען פאַר אונזער שוועסטער. זי קושט זי. מיר האָבען שוין לאַנג געוואונשען, אַז צווישען אונז זאָלען זיך פערקניפּען טיפערע און אינערליכע בעציהונגען. נו, יוסטינא...

יוסטינא

קוקט זי אָן דערשראָקען.

קארלינא.

די מאַטעריע, וועלכע איך בעהאַנדעל יעצט, איז אַזוי איידעל, אַז איך האָב מורא, אַז מיינע ווערטער זאָלען נישט זיין צו שווער און זאָלען דיר נישט קיין שמאַרצען פערשאַפען

יוסטינאַ.

איך בעט דיך, רעד אומגעשטערט.

קאַרלינאַ.

האָסטו נישט געקלערט איבער דעם, יוסטינאַ, אַז דאָס, וואָס דיין חתונה האָבען פאַר מיכאַל'ן פאַלט צונויף מיט דיין איבערגעהן צו אַן אַנדער גלויבען, קען מען עס ברענגען אין צוזאַמענהאַנג, אַז אָהן איינעם וואָלט דאָס צווייטע נישט געווען, און דאָס קען ברענגען צו צווייפלען אין דיינע אויפריכטיגע איבערצייגונגען?

יוסטינא

פערוואונדערט.

פאַרוואָס?

קאַרלינאַ

בעפרעמדט.

איך ווייס נישט, פאַרוואָס.

יוסטינאַ

ווי פאַר זיך.

גאָט קוקט אין האַרץ, און ער ווייסט, אַז מיין האַרץ האָט צו איהם פריהער געקעהרט, ווי צו מיכאַל'ן.

קאַרלינאַ.

מענשען זענען אָבער נישט אַלזעהענדיג און מענשען זענען שלעכט.

יוסטינאַ.

וואָס געהען דען אונז מענשען אָן?

קאַרלינא.

יוסטינא, דו האָסט פערגעסען, אַז מיכאַל קומט אַרויס פון אַזאַ הויז און טראָגט אַזאַ נאָמען, צו וועלכע ער האָט פליכטען, און דאָס נויטיגט איהם צו רעכענען זיך מיט מענשען, ווען שוין נישט פאַר זיך — איז עס פאַר דער פאַמיליע, פאַר אונז אַלע און, אַלער-ערשטענס, פאַר אונזער מוטער, וואָס מיר אַלע ליעבען.

יוסטינא

האָט די מוטער עטוואָס קעגען אונזער שידוך?

קאַרלינאַ.

דאָס זאָג איך נישט. די מוטער וואָלט זעהר גליקליך געווען, און מיר אַלע, דיך צו האָבען פאַר אונזער שוועסטער. מיר אַלע ווינשען אַזאַ פרוי פאַר מיכאַל'ן, און מיר ווייסען, אַז דו וואָלסט געווען דאָס גרעסטע גליק —

יוסטינאַ

נישט פערשטעהענדיג.

נאָר אום וואָס געהט עס? — איך פערשטעה נישט. גלויבט איהר נישט אין מיין אויפריכטיגקייט, אין מיין איבערגעבענהייט? האָט איהר עפּיס בעמערקט אין מיר? — מאַך מיך קלאָר, קאַרלינאַ!

קאַרלינאַ.

מיר איז זעהר שווער צו רעדען דעריבער, יוסטינאַ, — די ווערטער שלאָגען מיך. געוויס נישט, געוויס נישט. נו, וואָס זאָלען מיר טון? איך בין געקומען מיט דיר זיך אַן עצה האַלטען. אפשר וועלען מיר אינאיינעם אַן עצה זוכען. מיר קענען דאָך נישט צולאָזען, אַז דיין נאָמען און מיכאַלס נאָמען זאָלען דערביי ליידען. מיר קענען דאָך דאָס נישט פאַר דער מוטער טון.

יוסטינאַ

צו פאַר זיך.

גלויבט איהר נישט, אַז דאָס האָט גאָט אַזוי געמאַכט, אַז דאָס איז געווען אַ מתנה פון איהם, וואָס ער האָט צוגעגויגט מיכאַלס האַרץ צו מיר דערפאַר, ווייל איך האָב געצויגען צו איהם פון קליינער-הייד אָן?

קאַרלינאַ.

אָ, געוויס, געוויס. ווען נאָר נישט דאָס —

יוסטינאַ.

אָבער וואָס דען?

קאַרלינאַ.

ווען מענשען וואָלטען נישט געווען אַזוי קליין און חושד געווען; ווען מיר וואָלטען מענשען געקאָנט איבערצייגען.

יוסטינא.

אָבער פאַרוואָס זאָל מען מיך דאָס חושד זיין? איך קען דאָך נישט גלויבען, אַז מענשען זאָלען עפּיס קעגען מיר האָבען — איך האָב דאָך קיינעמען קיין שלעכטס נישט געטאָן.

קארלינא

קושט זי.

ווי אומשולדיג דו ביסט, יוסטינאַ, און ווי ריין! — פּערשעמט. אַך יאָ, אָבער האָסט פערגעסען, יוסטינאַ, אַז—פערצייה פאַר די רייד— דו קומסט אַרויס פון אַזאַ פאָלק, וועלכען מען איז חושד.

יוסטינא

זערט רויט.

פאַרוואָס איז מען דאָס מיין פאָלק מעהר חושד פון אַן אַנדער פאָלק?

קארלינא

שווייגט, לאָזט אראָב דעם קאָפּ

יוסטינא

רויט, אויפגערעגט.

איך ווייס נישט, פון וואָס פאַר אַ פאָלק איך קום אַרויס. מען האָט עס מיך קיינמאָל נישט געלערנט — איך בין געשטאַנען פון דרויסען. נאָר איך קען נישט גלויבען, אַז אין מיין פאָלק זאָל זיין עפּיס אַזעלכעס, וואָס זאָל פערדינען דעם חשד. עס לעבט דאָך אויך און האָט דאָך אויך זיין גאָט. דער זיידע מיינער דערינען זיצט און דאַווענט אַ גאַנצען טאָג אין זיין הייליגען תּהלים, — ער זאָגט דאָך דיזעלבע פסאַלמען, וואָס דער פאָטער אַנטאָניוס זאָגט. קריסטוס האָט דאָך אויך געהערט צו דעם פאָלק. עס קען דאָך קיין שלעכטס נישט שטעהן אין זייערע ביכער געשריבען, וואָס ווערען אויך פון דער קירך פערהייליגט. איך ווייס נישט, וואָס איהר האָט צו זיי, און פאַרוואָס מען איז זיי חושד. זאָג מיר די קללה, וואָס רוהט אויף זיי, די זינד, וואָס זיי זענען בעגאַנגען. זאָג מיר, וואָס שטעהט דאָרט ביי זיי אין די ביכער געשריבען? ווער זענען זיי דאָס אַזעלכע, וואָס מען דאַרף זיי חושד זיין?

קאַרלינאַ

בעליידיגט.

אָבער דו ווייסט דאָך נישט פאַרלאַנגען פון מיר, אַז איך זאָל דיר זאָגען, וואָס אַזעלכעס יודען זענען.

יוסטינאַ

ווערט בלייך.

יאָ, דו האָסט רעכט. איך פאַרשטעה דיך יעצט אינגאַנצען, קאַר-לינאַ. איך האָב זיך פאַרגעסען אַ מינוט, אַז איך בין אַ יודין, דאָס איך האָב נישט קיין רעכט אויף קיין ליעבע, אויף קיין גליק... פאַרצייה, — מיין ליעבע איז ווערט די פאַרצייהונג. איך ליעב צו שטאַרק, אָבער זייט זיכער, — איך וועל נישט טון אַזעלכעס, וואָס זאָל אייך קרענקען, עגמת-נפש פאַרשאַפען. איך וועל מיך איבער-לעגען. איך קען מיין אָרט. איך ווייס, פון וואַנען איך קום אַרויס, איך בין אַ יודין.

קאַרלינאַ.

וואָס רעדסטו, שוועסטער? זי קושט זי און נעמט זי איין. דו ביסט די שענסטע נשמה, וואָס איך האָב אין מיין לעבען בעגעגענט. שווייג, רעד נישט אַזוי, דו טוסט מיר אַ גרויס אומרעכט. דאָ איז געשעהן אַן אומגליק פאַר אונז אַלע — פאַר דיר, ווי פאַר אונז. מיר ווילען אַלע דיך האָבען פאַר אַ שוועסטער. מיר ווייסען, דו וואָלסט געווען דאָס גרעסטע גליק פאַר מיכאַל'ן, און זיין ליעבע צו דיר איז אַן אויפריכטיגע, — אָבער דאָ איז געשעהן אַן אומגליק, ווי פאַר אונז, אַזוי פאַר דיר. מיר ווייסען, דו ביסט נישט שולדיג, — דו וואָלסט געווען געהאַט די איידעלקייט צו פאַרשווייגען, בעגראָבען אין דיר דיינע געפיהלען, צו אָפפערן דיין ערדישע ליעבע פאַר אַ גרעסערער, פאַר אַן איידעלערער — פאַר דיין הימלישער ליעבע, אַז דיין ליעבע צו קריסטוס'ן זאָל אַרויסקומען ריין, אומשולדיג און אָהן פעהלער, אַז מיט קיין איין פלעקעל פון זעלבסטנוץ זאָל זי נישט ווערען בעפלעקט. דאָס האָבען זיי געוועקט אין דיר דיין ערדישע ליעבע. מיין ברודער מיכאַל, דיינע עלטערן, אפשר, האָבען געוואָלט פאַרבינדען מיט זייערע אינטערעסען, — אָבער דו ביסט ריין, אומשולדיג. קושט זי.

יוסטינא
צו פאר זיך.

איך האָב געמיינט, אַז גאָט וועט זיך פרעהען מיט מיין ליעבע צו מיכאַל'ן; אַז דאָס איז אַ טייל פון מיין ליעבע צו איהם.

קאַרלינאַ.

דאָס, שוועסטער, שטאַמט נאָך פון די אָנשויאונגען, וואָס דו האָסט געגומען ביי די מענשען, מיט וועלכע דו האָסט פערקעהרט ביז יעצט — צוצושרייבען גאָט אַל דאָס ערדישע, אַריינגעמען איהם אין זייערע טעגליכע געשעפטען. דער גלויבען, אין וועלכען דו קומסט יעצט אריין, פערלאַנגט אַבסאָלוטעס אָוועקשענקען זיך, אָבזאָגען זיין גענוס פאַר אַ העכערן אידעאַל — פאַר דער ליעבע צו איהם.

יוסטינאַ.
מלחמה האלטענדיג מיט זיך.

איך פערשטעה. דו האָסט רעכט. אַזוי האָט געדאַרפט זיין, — נאָר איך בין צו זינדיג. איך בין אַ שוואַכער מענש, און מיין געפיהל צו מיכאַל'ן איז צו שטאַרק, אַז איך האָב זיך געזאָלט אָבזאָגען דערפון, אַז איך זאָל בכח זיין עס צו אָפּפערן פאַר דעם העכערן געפיהל.

קאַרלינאַ
פויזע.

מיכאל איז אַן עהרען-מענש. זיין וואָרט וועט ער יעדענפאַלס ער-פילען.

יוסטינאַ.

אָבער, קאַרלינאַ, איך האָב דאָך קיינמאָל נישט געקלערט צו טון עטוואָס קעגען דעם רצון פון אייער מוטער.

קאַרלינאַ.

איך דאַנק דיר, יוסטינאַ, וואָס דו האָסט אונזערע געפיהלען און צוטרויען נישט אָבגענאַרט. איך וויים, אַז דו ליידסט, אַז דיר טוט

וועה,—נאָר צו דעם זענען מיר געשאַפען. לערן דאָס ליידען און לערן די אָפּפּערונג, ווײַרום אונזער גלויבען אין דער וועלט, אין וועלכער דו געהסט יעצט אַריין, פערלאַנגט ליידען. — איך וויל דיך יעצט לאָזען אַליין מיט דיין צער. איך וויס, דו בעדאַרפסט די איינזאַמ־קייט. זי קושט זי אויפ'ן שטערן און געהט ארויס מיט שטילע טריט.

יוסטינאַ

בלייבט אליין. פאלט צו דער ערד און נעמט ארויס דאָס קליינע בילדעל, וועלכעס זי האט העגגען אויפ'ן הארץ און הויבט אן צו בעטען.

קריסטוס הער! דו, דו וואָס קומסט אַרויס פון דעמזעלבען פאָלק און זעלבען לאַנד וואָס איך,—דו, דו, וואָס אין דיר פערבינדען זיך די ליידען פון אַלע—ווער זענען מיר דאָס אַזעלכע?—דו, דו ווייסט מיין האַרץ, דו קענסט דאָך נישט אַקעגען דעם האָבען, וואָס איך האָב ליעב מיין מיכאַל'ן. איך האָב נישט קיינעם, קיינעם, אַ חוץ דיר... וויינט דערפאר. א לאנגע פויזע אין שטילע טרערען. עס קומט אריין די מוטער, טרעפט זי וויינען.

ס' מייזנער.

טאָכטער, וואָס איז דאָס? וואָס איז געשעהן?

יוסטינאַ

הויבט זיך אויף, ווישט זיך אויס די אויגען.

גאָרנישט, מאַמאַ.

ס' מייזנער.

טאָכטער, טאָכטער, זאָג, וואָס איז דאָ געשעהן?

יוסטינאַ

פאלט אויף דער מוטערס האלז.

מאַמאַ, מאַמאַ, ווער זענען מיר דאָס אַזעלכע? פאַרוואָס האָט מען אונז פיינט? איהר האָט מיר גאָרנישט, גאָרנישט געזאָגט.

ס' מייזנער.

וואָס האָבען זיי אויס דעם קינד געמאַכט! זי רופט צום מאן. בערנאַרד! בערנאַרד! קום נאָר אַריין. זעה, וואָס זיי האָבען פון קינד געמאַכט!

ה' מייזנער
קומט אריינצולויפע,

וואָס איז דאָ געשעהן? ווער איז דאָ געווען?

מ' מייזנער.

קאַרלינאַ, מיכאַלס שוועסטער.—זעה, ווי דאָס קינד זעהט אויס!

ה' מייזנער.

טאָכטער, מיין אָרים קינד! וואָס האָט זי דיר געזאָגט? דיך בע-לייידיגט?

יוסטינא.

ניין, פאַפאַ. — נאָר פאַרוואָס איז מען אונז אַזוי חושד? פון וואָס פאַר אַ מענשען קומען מיר אַרויס? — פאַרוואָס האָסטו מיר גאָרנישט געזאָגט, ווער זענען מיר דאָס אַלעלכע? גאָרנישט געזאָגט...

ה' מייזנער
נעמט ארום זיין טאָכטער.

דו קומסט אַרויס פון אָרענטליכע מענשען, מיין קינד. דו האָסט דיך גאָרנישט צו שעמען, פאַר קיינעם נישט, פאַר קיינעם נישט.
ער ווייזט אויף דער פרוי. דיין מוטער איז אַן אָנשטענדיגע פרוי. דיין פאָטער האָט מיט עהרליכקייט געמאַכט זיין פערמעגען. האָסט דיך מיט דיינע עלטערן גאָרנישט צו שעמען, פאַר קיינעם נישט, פאַר קיינעם נישט.

יוסטינא.

אָבער פאַרוואָס איז מען אונז חושד? פאַרוואָס גלויבט מען אונז נישט?

ה' מייזנער.

דאָס זענען נאָך אָנשויאונגען פון מיטעל-אַלטערליכע צייטען, מיין טאָכטער, ווען מען האָט דעם יודען פיינט געהאַט. היינט לעבען מיר, גאָט צו דאַנקען, אין אַ ציוויליזירטער וועלט. אָ, מיר לעבען אין צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט. אַלע מענשען זענען גלייך, צי קריסט, צי יוד. — זיי וועלען דעם גאַנג פון דער ציוויליזאַציאָן נישט אָבשטעלען. מיר זענען שוין, גאָט צו דאַנקען, אַרויסגעוואַקסען

דערפון. אַלע זענען גלייך — דער וואָס ערפילט נאָר זיין חוב פאַר דער געזעלשאַפט, דער וואָס איז נאָר אַן אָרענטליכער מענש. האָסט זיך, טאָכטער, גאָרנישט צו שעמען פאַר זיי. עס איז שוין פאַרביי די צייט, ווען דער פאַן האָט געהערשט איבער'ן יוד.

יוסטינאַ.

אָבער, פאַפאַ, עס מוז דאָך עפּיס זיין. זאָג מיר, פאַפאַ, וואָס האָבען מיר געטאָן אַזעלכעס, וואָס מען קוקט אויף אונז מיט חשד?

ה' מייזנער.

וואָס, עס געפעלט זיי נישט דער שידוך? — מיר אויך נישט. מיין קינד, — נעמט זי ארום — דו האָסט גאָרנישט וואָס ביי דיר צו פאַלען, — דו ביסט אַזאַ מיוחסת, ווי זיי. ער קושט זי אין קאָפּ. דו ביסט ווי אַ גרעפינס אַ טאָכטער. דיין פאָטער האָט אַלע חובות בעצאָהלט, עהרליך געהאַנדעלט, און אויף דיין טאַטען לויפען נישט אַרום קיין וועקסלען אין גאַס, — בעהאַלט נישט קיין אָרימע יודען קיין געלד, ווי אַנדערע טוען. דו האָסט גאָרנישט וואָס צו פאַלען ביי דיר. דו ביסט רייכער פאַר זיי, שטאַרקער פאַר זיי, האָסט מעהר מעגליכקייטען פאַר זיי און אַן ערציהונג האָסטו בעקומען אַ בעסערע פאַר זיי. דו וועסט דיך נישט אַזוי בעגעהן מיט מענשען ווי זיי בעגעהען זיך.

יוסטינאַ.

און דאָס איז אַלץ, וואָס דו האָסט מיר צו זאָגען, אַז איך בין רייכער פאַר זיי!.. אָ פאַפאַ, איך בין רייכער פון זיי, יאָ, איך האָב אַלע מיינע וועקסלען געצאָהלט, — איך פערשטעה אַלץ. איך האָב זיך מיט גאָרנישט צו ווייזען, נאָר מיט מיין פאָטערס געלד... זיי האָבען רעכט, פאַפאַ, — רעכט!..

ה' מייזנער.

וואָס פערשטעהסטו? וואָס רעכט? — יאָ, דו האָסט געלד. געלד איז אַ גרויסע זאַך, — ביי דעם, וואָס האָט עס געמאַכט מיט עהרליכקייט, מיט זיינע פינף פינגער, ווי דיין פאָטער האָט עס געמאַכט, ווי דיין מוטער האָט געאַרבייט. יאָ, געלד. דער, וואָס בעצאָהלט זיינע חובות, אויף דעם וואָס ס'זענען קיין וועקסלען אין גאַס נישטאָ — דער איז אַן אַדעלמאַן, דער איז אַ הראַביע! נישט ווי מאַנכע, וועלכע גיבען

שלום אש—יורשים.

אויס מעהר, וויפיעל זיי קענען... וואָס פערשטעהסטו? וואָס האָבען זיי דיר, די גויים, דעם קאָפּ פערדרעהט?

יוסטינאַ.

דאָס, וואָס דו האָסט מיר גאָרנישט מעהר מיטצוגעבען, נאָר דיין געלד; אַז איך בין אַ רייכען יודישען באַנקירס אַ טאָכטער, וואָס איהר פאָטער האָט וועקסלען בעצאָהלט, קיינעם קיין געלד נישט שולדיג און האָט נאָך אין זיין טייסטער אַ פולען פּאַק מיט באַנק־נאָטען, — אָט דאָס איז מיין יחוס! דאָס האָב איך פון מיין פאָטערס הויז מיטצוברענגען — מעהר גאָרנישט!.. *זי פאלט צוזאמען און וויינט.*

ה׳ מייזנער.

וואָס רעדט זי, מאַמאַ, וואָס רעדט זי?—זי רעדט דאָך ווי אַן אַנטיסע־מיטקע, ווי אַלע גויים! רעדען, נאַ, דאָס קומט אַרויס פון חבר'ן זיך מיט זיי.—האָסט געהערט?—געלד, אַז יודען האָבען געלד, ווי אַלע גויים זאָגען. נאַ, זעה, וואָס זיי האָבען אויס דעם קינד געמאַכט!— וואָס פאַר אַ שפּראַך האָסטו דאָס געקראָגען, מיין טאָכטער?!

יוסטינאַ.

איך הויב אָן צו פערשטעהן יעצט מיין ברודער, יעצט, ווייס איך, פאַר וואָס ער איז אַוועק פון דער היים, פאַרוואָס ער וויל פון אייך קיין געלד נישט נעמען.

ה׳ מייזנער.

וואָס האָט זי געזאָגט? ווייסטו פון דיין ברודער? — ווערסט אויך טון, ווי ער? — פעראַכט אַייער פאָטער, פעראַכט!.. וואָס, איך האָב געגנב'עט, געגזל'ט? זאָגט, זאָגט, וואָס האָט איהר צו מיר? *מען קלאפט אין טיר. זיי בלייבען אלע פערוואונדערט. די טיר עפענט זיך. עס קומט אריין מיכאל.*

מ׳ מייזנער.

בערוהיג דיך. זעה, ווער עס איז דאָ.

ה׳ מייזנער

צום הראַביע.

דאָס האָבען מיר אַייך צו פערדאַנקען, הער.

מיכאל

דערשראָקען.

אָבער וואָס איז געשעהן? זיי ווערען אַלע שטיל. צו יוסטינאַ'ן יוסטינאַ׳ וועסט דאָך מיר דערקלערען.

יוסטינאַ

בעמט אים אָן ביי דער האַנד.

אַך מיכאַל, מיכאַל! דו מיין איינציגער — העלף מיר! איך בין אַזוי אַליין.

מיכאַל

צו ה' מייזנער.

איך ווייס נישט, וואָס עס איז פאָרגעקומען, — נאָר אייער טאָכ־טערס עהרע איז מיין עהרע, און איך וועל זי פאָדערן, פון וועמעס האַנד דאָס זאָל נישט זיין.

ה' מייזנער.

איך קען נישט ערלויבען, הראַביע, אַז מען זאָל מיין טאָכטער בעליידיגען ביי מיר אין שטוב — מעג עס זיין פון וועמען דאָס איז. איך פערלאַנג קלאָרע סיטואַציאָן.

מיכאַל

אויסגעשריגען.

אָבער ווער האָט זי בעליידיגט? ווער האָט עס געוואַגט? ער ווענדעט זיך צו יוסטינאַ'ן. יוסטינאַ!

ה' מייזנער.

אייער אייגענע שוועסטער.

מיכאַל

הערט בלייך.

קאַרלינאַ! אַך, גאָט!.. ער פערשטעלט זיך די אויגען מיט די הענד.

יוסטינאַ.

ניין, מיכאַל, זי האָט מיך נישט בעליידיגט. זי האָט מיר נאָר גע־זאָגט אַ גרויסען, טרויעריגען אמת, פאַר וועלכען איך בין איהר דאַנקבאַר.

מיכאַל.

ה׳ מייזנער, מאַדאַם מייזנער, ער קושט איהר די האַנד. דאָ איז אַרויס־געקומען אַ שרעקליך מיספערשטענדעניש. איך בעט אייך, ערלויבט מיר אייער טאָכטער דאָס צו דערקלערען. איך גלויב, אַז די זאַך וועט זיך באַלד אויפקלערען. איך בין איבערגעצייגט, מיין שוועסטער האָט געהאַנדעלט אויף אייגענער פעראַנטוואָרטונג.

ה׳ מייזנער.

איך ווייס נישט, אויב מיין טאָכטער וועט וועלען, נאָך דעם וואָס עס איז פאָרגעפאַלען, מיט אייך אַליין בלייבען.

מיכאַל.

יוסטינאַ, איך מוז מיט דיר רעדען, איך מוז דיר דערקלערען. איך בעט דיך—האָרך מיך אויס.

יוסטינאַ

פאַלט אויף מיכאַל׳ן.

מיכאַל, מיכאַל, מיין איינציגער—העלף מיר!.. פאַפאַ, מאַמאַ, איך בעט אייך—לאָזט אונז אַליין.

ה׳ מייזנער

צו דער מאַדאַם.

קום, לאָז זיי אַליין. פערלאָזען דעם צימער.

מיכאַל.

יוסטינאַ! ער קושט איהר די הענד, דעם קאָפּ. דאָ איז אַרויסגעקומען אַ גרויס מיספערשטענדעניש. איך ווייס נישט, וואָס קאַרלינאַ האָט גערעדט מיט דיר, אפשר האָט זי דיך בעליידיגט,—אָבער בערוהיג דיך. זי האָט עס געטאָן אויף איהר אייגענער פעראַנטוואָרטונג. די מאַמאַ איז גענויגט צו דיר, יוסטינאַ.— איך קום יעצט פון פאָטער אַנטאָניוס,—ער ליעבט דיך ווי אַן איינציגע טאָכטער. איך האָב איהם דערצעהלט פון אונזער ליעבע,—ער האָט זיך זעהר געפרעהט. ער האָט מיר צוגעזאָגט מיט דער מאַמאַ איבערצורעדען און זי איבער־צייגען אין דער ריכטיגקייט פון אונזער שידוך. ער האָט אַ גרויסען איינפלוס אויף דער מוטער. איך בין איבערגעצייגט, יוסטינאַ, אַז די מאַמאַ וועט איינוויליגען.

יוסטינאַ

טוליעט זיך צו איהם.

אָך מיכאַל, מיכאַל, דו מיין איינציגער... איך האָב דאָך נישט קיינעם, קיינעם... איך קען דאָך נישט גלויבען, אַז מיט דעם וואָס איך ליעב דיך, בעגעה איך אַ זינד קעגען גאָט. זאָג, מיכאַל, דאָס האָט דאָך גאָט געמאַכט, אַז דו זאָלסט מיך ליעב קריגען, אַז דו זאָלסט מיין שוץ-מלאך זיין, אַז דו זאָלסט מיך פון דאַנען אַרויסנעמען, אין אַ בעסערער, אין אַ שענערער וועלט פיהרען? זאָג, מיכאַל, איז עס דען נישט אַזוי? פרעהט זיך נישט גאָט מיט אונזער ליעבע?

מיכאַל

קושט זי.

אָ מיין יוסטינאַ, איינציגע, איינציגע... ער קושט זי מיט ליידענשאפט. דאָס זאָגט דאָך אויך אונזער ליעבער פאָטער אַנטאָניוס. — פערגעס אָן דעם וועהטאָג, וואָס מיין שוועסטער האָט דיר אָנגעטאָן. איך ווייס נישט, וואָס זי האָט גערעדט צו דיר,—נאָר דיין צער איז מיין צער און מיין שאַנד... וואָס קאָן איך טון? — איך בין צו שוואַך קעגען איהר: זי איז אַ פרוי. זאָג, האָט זי דיך בעליידיגט?

יוסטינאַ.

אָ ניין, מיכאַל, זי האָט מיך נישט בעליידיגט. זי האָט מיר געזאָגט דעם אמת. זי האָט מיר די אויגען אויפגעעפענט, צו ווייזען מיר, אין וואָס פאַר אַ וועלט איך האָב געלעבט ביז היינט, אַז איך האָב קיינעם נישט, קיינעם נישט אַחוץ דיך... אָ, ווי דאַנק איך גאָט וואָס האָט מיר דיך צוגעשיקט!.. אָ, איך פערשטעה, מיכאַל, איך פער-שטעה, פאַרוואָס דו ווילסט נישט נעמען פון מיין פאָטער קיין געלד, קיין נדן, און ווי דאַנק איך דיר דערפאַר! איך וועל דיין דינסט זיין, דיין דינסט,—נאָר נעם מיך אַרויס פון דאַנען, אָ דו, מיין איינ-ציגער!.. זי קלאַמערט זיך אָן איהם.

מיכאַל

איך דאַנק דיר, יוסטינאַ. איך האָב געוואוסט, אַז דו וועסט נישט פערלירען דעם צוטרויען צו מיר, איך האָב געוואוסט.

יוסטינאַ.

יעצט ערשט רעכט נישט, מיכאַל. איך האָב דאָך קיינעם נישט,

נאָר דיך. מיין פאָטער-מוטער האָב איך פערלוירען, פערלוירען...
אָבער זאָג מיר, מיכאַל, האָבען זיי טאַקע גאָרנישט מעהר נאָר דאָס געלד, פון וועלכען מיין פאָטער רעדט? איז ביי זיי קיין אַנדער נשמה נישטאָ? איך ווייס נישט. מען האָט עס פון מיר פערהוילען, מען האָט מיך שטענדיג געהאַלטען בעזונדער. איך האָב געהערט, אַז מען שלאָגט יודען, — מען האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס זענען אַנדערע יודען, אַז איך קעהר מיך גאָר נישט אָן מיט זיי... איך האָב געהערט, אַז מען האָט זיי פיינט, — מיין פאָטער האָט, מיר איינגערעדט, אַז דאָס זענען נאָך איבערבלייבענס פון מיטעלאַלטער. עס קען דאָך נישט זיין! די וועלט איז דאָך פיין געבילדעט. איך קען דאָך דיין מוטער, דיין שוועסטער, איך ווייס דאָך, ווי איהר בעגעהט זיך מיט דעם קלענסטען בעשעפעניש. זאָג מיר, פאַרוואָס האָט מען זיי אַזוי פיינט? האָבען זיי טאַקע גאָרנישט מעהר, נאָר דאָס געלד?

מיכאַל.

אָ, קינד, דו ביסט גאָר אַנדערש פון זיי. דו האָסט גאָרנישט מיט זיי צו טון. דו ווייסט נישט פון זייערע געשעפטען, דו ביסט אַנדערש. פאַר דיר האָט זיך גאָט אָנגענומען...

יוסטינאַ.

אַלע זאָגט איהר אַזוי. אָבער וואָס זענען זיי — דער שטאַם, פון וואַנען איך קום אַרויס? איך קום צו דיר, מיין פריינד, זאָג מיר פון וואַנען קום איך אַרויס? איך ווייס עס נישט. איך ווייס נישט מעהר, ווען דיין מוטער, וואָס האָט רחמנות אויף דעם מינדסטען בעשעפעניש — אַז זי האָט זיי פיינט, דאַרף מען זיי פיינט האָבען. זאָג מיר, דו איינער אַליין קענסט מיר זאָגען דעם אמת.

מיכאַל.

צו וואָס דאַרפסטו דאָס וויסען? דו ווייסט נישט פון זייערע געשעפטען.

יוסטינאַ.

יאָ, מיכאַל, איך דאַרף דאָס וויסען. איך דאַרף זעהן דעם גאַנצען אָבגרונד, פון וואַנען איך קום אַרויס. איך וויל אַוועקגעהן פון זיי מיט דערזעלבער פעראַכטונג, וואָס איהר האָט צו זיי. מיך עקעלט

אויף זייער געלד. איך וויל אַוועקגעהן אין דעם אַנדערן גלויבען, אין דער בעסערער וועלט, אין וועלכער דו פּיהרסט מיך אַריין, מיט דער איבערצייגונג, אַז איך געה אַוועק פון שלעכטס צו גוטס. זאָג, וואָס האָבען זיי אויסער זייער געלד? זענען, ווירקליך, יודען אַזוי מיאוס, אַז מען דאַרף זיי חושד זיין?

מיכאל.

איך האָב צו יודען גאָרנישט. דאָס איז אַ האַנדעלס-פאָלק. עס געפינען זיך צווישען זיי זעהר אָנשטענדיגע מענשען. אָט קען איך איינעם, אַ האַנדליאַרזש. נאָך מיין פאָטערס טויט, ווען איך האָב זין גענומען די גיטער צו פערוואַלטען, האָט ביי אונז אין הויף געהאַנדעלט אַזאַ אָרים יודעל שעפּסען. מאָשעק האָט מען איהם גערופען. קומט ער אַמאָל צו מיר, גיט מיר אַ קוש אין האַנד און זאָגט מיר: „שלאַכטשיצו, דער אַלטער פּאַן האָט מיר צוגעבאָרגט צו די פאַריאָהריגע שעפּסען הונדערט רובעל, האָב איך זיי יעצט אָבגעבראַכט". נו, איז עס נישט קיין פיינקייט פון אַ יודען אָבצוגעבען אַן אַלטען חוב? ער האָט געוואוסט, אַז איך וועל נישט וויסען, — מייז פאָטער האָט נישט אַזוי מדקדק געווען אין די חשבונות.

יוסטינא

קוקט איהם אָן פערוואונדערט — ווערט צעמישט — פאַסט זיך, זאָגט דאַן נאָך אַ פּויזע.

אפשר האָט ער געוואָלט אַזוי אַרום ביי דיר זיך איינקויפען?

מיכאל.

עס קען זיין. אָבער פאַרוואָס זאָל איך געהן נאָכקלערען, וואָס יענער מיינט? פאַר מיר איז עס גענוג, אַז אַ יוד געפינט זיך אַזוי פערפליכטעט. איך האָב נאָר נישט ליעב די רייכע, די קולטורעלע פון זיי.

יוסטינא.

זיי זיינען דאָך ציוויליזירטע מענשען?

מיכאל.

ציוויליזירטע. זיי קליידען זיך נאָך דער לעצטער פאַריזער מאָדע, זיי רעדען אין ציוויליזירטע שפּראַכען, און דערביי זענען זיי שוצלויז. יעדער איינער קען זייערע פרויען בעליידיגען, זייערע טעכטער

פערגוואַלדיגען—ווי נישט לאַנג איז דאָ דער פאַל געווען—און זיי האָבען נישט קיינעם, ווער עס זאָל זיך פאַר זיי אָננעמען... זיי האָבען די געוועהנהייט פון אויפפאַלענקייט, ווי זיי וואָלטען שטאָלצירט מיט דעם געלד, וואָס זיי האָבען; ווי דאָס געלד וואָלט זייער היים געווען. זיי נעמען אַזוי לייכט אָן די זיטען פון יעדען לאַנד...* אָבער קינד, צו וואָס דאַרף מען רעדען דערפון? דו ביסט שוין אַרויס פון זיי און געהערסט שוין אין אַן אַנדער וועלט אַריין.

יוסטינאַ

(צו זיך.)

בין איך אויך שוצלויז געווען? האָט מען מיר אויך געקענט בעליידיגען, בעשימפען, ווי זיי אַלע, און קיינער וואָלט זיך נישט געהאַט פאַר מיר אָנצונעמען, קיין ברודער וואָלט מיין שאַנד נישט געפאָדערט?—און איך בין אַרומגעגאַנגען שטאָלץ, אין זיידענס געפוצט, מיט באָנעס בעוואַכט, דינער האָבען אויף מיין וואונק געוואַרט אין מיין טאַטענס רייכע שטיבער — און איך האָב געמיינט, אַז איך בין אַ גרעפין—אַ פאָלק, אַן אַרמעע וואַרט הינטער מיר זיך אָנצונעמען פאַר מיין עולה, ווי פאַר יעדער טאָכטער פון דער ציוויליזירטער וועלט... אָ, איך פוסטע יודישע טאָכטער, געשמינקט מיט ציוויליזאַציע — און נאַקעט און אָרים, ווי דאָס אָרימסטע ציגיינער-קינד !..

מיכאל.

וואָס רעדסטו, יוסטינאַ? פאַר דיר איז דאָ ווער זיך אָנצונעמען, דיין כבוד צו שיצען.

יוסטינאַ.

אָ ניין, מיכאַל, איך האָב נישט קיין רעכט צו פערלאַנגען פון דיר שוץ. צו איידעל איז דיין האַנד זיך אָנצונעמען פאַר אַזאַ ציגיינער-קינד, ווי איך בין.

מיכאַל.

וואָס רעדסטו, יוסטינאַ? דו ביסט שוין לאַנג אַרויס פון זייערע רייהען.

יוסטינאַ.

מיר דאַכט זיך, מיכאַל, אַז דיין שוועסטער האָט רעכט, אַז איך

האָב נישט קיין רעכט צו פערלאַנגען ביי אַנדערע שוץ, נאָר ביי דעם, וואָס האָט מיך בעשאָנקען מיט זיין חסד פון קליינערהייד אָן, ביי איהם נאָר אַליין דאַרף איך זוכען זיכערהייט.

מיכאַל

יוסטינאַ, ווי זאָל איך דאָס פערשטעהן?

יוסטינאַ.

איך קום אַרויס פון אַ פאָלק, וועלכעס מען איז חושד, און איך זעה, אַז מיט רעכט האָט מען אויף זיי פערדאַכט. מיין ליעבע צו גאָט דאַרף זיין ריין, אָהן אייפערזוכט, אַז קיינער זאָל נישט קענען זאָגען, אַז איך האָב אַן אַנדער מיין געהאַט.

מיכאַל.

אָבער, יוסטינאַ, וואָס רעדסטו? האָבען דיך מיינע ווערטער אַזוי געקרענקט? דו ווייסט, ווי איך וויל נישט רעדען דערפון...

יוסטינאַ.

אָ, פערקעהרט, מיכאַל, איך בין דיר דאַנקבאַר דערפאַר. נאָר דאָס האָט מיך איבערגעצייגט, אַז איך קום אַרויס פון אַ פאָלק, וואָס טראָגט אַ גרויסע זינד אויף זיך, און מיין לעבען מוז זיין אַ גרויסע תשובה, אַ גרויס אָפּער — אַ לאַנגעס ליכט פאַר זיין בילד... אַנדערש וועט מען מיך חושד זיין, און מיט רעכט, מיכאַל.

מיכאַל.

יוסטינאַ, וואָס רעדסטו!

יוסטינאַ

פאַלט צו איהם, גראָבט איהר פנים אין זיין האַרץ, וויינענדיג.

איך האָב נישט קיין רעכט אויף קיין גליק, מיכאַל!.. אַ לאַנגע פויזע. זי געהט אָב צו זיך אין צימער. פערצייה מיר, מיכאַל. איך מוז יעצט זיין אַליין. געהט אָב.

מיכאַל

רופט איהר נאָך.

איך געה, אָבער איך קום צוריק, יוסטינאַ!

דריטער אקט.

אין סאלאָן חי אין ערשטען אקט. מ׳ מייזנער זיצט ביים פענסטער און נעהט. עס טונקעלט. עס קומט צריין פון גאס

ה׳ מייזנער.

גוטען אָוועגד, מאַמאַ. קושט איהר די הענד. וואָס מאַכט דאָס קינד

מ׳ מייזנער.

איז ביי זיך אין צימער. זי האָט זיך אביסעל בערוהיגט.

ה׳ מייזנער.

דאָס קינד לאָזט מיך נישט רוהיג איינזיצען אין באַנק. — האָט זי גערעדט מיט דיר?

מ׳ מייזנער.

ניין.

ה׳ מייזנער.

האָט זי דיר גאָרנישט געזאָגט וועגען הראַביע, וועגען שידוך?

מ׳ מייזנער.

זי פרעגט זיך אויפ׳ן ברודער, פאַרוואָס ער איז אַוועק פון דערהיים.

ה׳ מייזנער

דערשראָקען.

און וואָס האָסטו איהר געענטפערט?

מ׳ מייזנער

שווייגט.

ה׳ מייזנער.

אום גאָטעס ווילען, דאָס קינד טאָר פון קיין זאַך נישט וויסען — יעצט, אין איהר צושטאַנד!

מ׳ מייזנער.

וועסט דאָך נישט בעהאַלטען פאַר איהר דאָס, וואָס אַלע ווייסען.

די ווייס גאַנץ גוט, אַז איהר ברודער איז מיט איהר אין איין שטאָדט און קומט נישט אַהיים, און זי פרעגט מיך, פאַרוואָס.

ה׳ מייזנער.

אָבער וואָס האָסטו איהר געענטפערט?

מ׳ מייזנער.

איך האָב איהר געזאָגט – איך ווייס נישט, וואָס מיין זוהן האָט צו אונז, פאַרוואָס ער וויכט אונזער הויז, וואָס ער איז געגאַנגען זוכען. איך ווייס נישט. איך ווייס נישט, וואָס זיי ווילען. זי וויינט.

ה׳ מייזנער

בערוהיגט.

נו, בערוהיג דיך. זיי ווילען סיי ווי סיי גאָרנישט געפינען. עס איז גאָר נישטאָ דאָ. ער וועט צוריק קומען, צוריק קומען, דיין זוהן. נישט היינט, איז מאָרגען. עס איז גאָר נישטאָ, וואָס צו זוכען.

מ׳ מייזנער.

אָבער עס איז דאָך מיר אַ שאָד זיינע יונגע יאָהרען.

ה׳ מייזנער.

בערוהיג דיך, מאַמאַ, דאָס פייער וועט זיך אַמאָל אויסלעשען, – נאָר דאָס קינד בעהאַלט מיר. איך האָב מורא פאַר איהר, איך האָב מוראָ – יעצט, ביי איהר צושטאַנד – זי זאָל נישט דאָס טון, וואָס איהר ברודער.

מ׳ מייזנער

דערשראָקען.

בערנאַרד, וואָס רעדסטו!

ה׳ מייזנער.

עס איז אָנשטעקענד, מאַמאַ. פאַרזיכטיג! אין דערשטיל. איך וואָלט שוין ליעבער געהאָלט, אַז עס זאָל ווערען דער שידוך מיט׳ן הראַביע – איידער דאָס... די קינדער ליעבען זיך. אראָב די זאָרג פון קאָפּ.

מ' מייזנער.

גערויס, בערנאַרד, וואָלט עס גלייכער געווען.

ה' מייזנער.

נאָר דאָס געשפרעך פון דער הראַביניע געפעלט מיר נישט. מיר האָבען נישט אויפגעצויגען אַ קינד פאַר זיי. און אונזער קינד האָט זיך מיט אונז נישט וואָס צו שעמען, איך וועל עס איהם זאָגען ביי דער ערשטער געלעגנהייט. איך האָב ליעב קלאָרע סיטואַציאָן *מען רודערט הינטער דער טיר.* ווער דאָרט? — *עס קומט אריין ר' שמואל.* טאַטע — דו? וואָס איז?

ר' שמואל

קוקט זיך ארום אין שטוב, זאָגט מיט אַ געדעמפטער שטים.

עפּיס ניט גוטס טוט זיך דאָ ביי דיר אין שטוב, מיין זוהן, עפּיס וואָס געבט דאָ [illegible] מיר געפעלט ניט.

ה' מייזנער

פערוואונדערט.

וואָס איז? וואָס איז געשעהן? האָט דיך ווער בעליידיגט?

ר' שמואל.

מיך נישט, נאָר מיר דאַכט זיך, אַז דו געהסט בעליידיגען גאָט. — איז גאָטס כבוד קלענער פון מיינעם? — זאָג מיר, מיין זוהן, קען איך נאָך ביי דיר אין שטוב אַ ברכה מאַכען? איז נאָך גאָט דאָ ביי דיר אין שטוב?

ה' מייזנער.

אָבער וואָס מיינסטו, טאַטע?

ר' שמואל

געהט נעהנטער צו צו איהם.

דו ווייסט, וואָס איך מיין. איך האָב מיך אויפגעהאַלטען אין דיין הויז, איך האָב פערטראָגען אַלע עולות, וואָס דו טוסט קעגען גאָט, ווייל איך האָב געוואָלט ראַטעווען דיין הויז מיט מיינע תפילות, מיט מיין תהלים זאָגען. איך האָב מלחמה געהאַלטען מיט'ן שטן — *ער געהט גאַנץ נאָהנט צו צו איהם.* זאָג, האָט ער שון גובר געווען?

ה׳ מייזנער

קומט אויפ׳ן זין.

אַהאַ, דאָס מיינסט דו? קעגען דעם קען איך גאָרנישט טון. מיר לעבען, טאַטע, אין אַ ציוויליזירטען צייט-אַלטער. — אַלע מענשען זענען גלייך, און איינער דאַרף נישט דעם צווייטען צו שטערען. קיינער שטערט דיך נישט דיר דיינע תפילות צו זאָגען, דאַרפסט דו אויך נישט דעם צווייטען צו שטערן צו לעבען, אַזוי ווי ער פערשטעהט און ער קען. דאָס הייסט טאלעראנץ—מען דאַרף טאָלעראַנט זיין.

ר׳ שמואל

שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ.

אַז איך זעה, ווי מיין ליכט לעשט זיך אויס, ווי מיין קינד מאַכט אַן ענד פון דעם אַלעם, וואָס איך און מיינע עלטערן האָבען גע-ראַטעוועט מיט זייער בלוט, — דאַרף איך גאָרנישט זאָגען? אַז איך זעה די גרוב, אין וועלכען איך און אַלץ, וואָס קומט נאָך מיר, פאַלט אַריין, ווי אין אַ שוואַרצען תהום, דאַרף איך גאָרנישט זאָגען? הייסט דאָס טאָלעראַנץ?

ה׳ מייזנער

דו וועסט דעם צייט-אַלטער נישט אָבשטעלען. דעם גאַנג פון דער ציוויליזאַציאָן ניט שטערען. מיר זענען ציוויליזירטע מענשען. מיר לעבען אין אַ צייט, וואו אַלץ איז גלייך—אַלע מענשען זענען גלייך דינען צו איין גאָט—טאָלעראַנט דאַרף מען זיין.

ר׳ שמואל.

טאָלעראַנט דאַרף מען זיין! איך פערשטעה דיך, מיין זוהן, איך פערשטעה דיך... געהט ארויס.

ה׳ מייזנער.

און בערוהיג דיך, פאַפאַ. גלויב מיר, אַז גאָט אַליין האָט דאָס געטאָן —

עס קומט אריין יאַן און מעלדעט.

ה׳ מייזנער

פערהאונדערט.

דער פאַן מיכאַל? מאַמאַ, וואָס קאָן דאָס זיין? צו יאַן. בעט אַריין. דערמאָנט זיך אָן פּאָטער, ער רופט נאָך. טאַטע, מיר וועלען נאָך רעדען דערפון. צו דער מאַדאַם. דער הראַביע, וואָס האָט ער צו מיר?

מ׳ מייזנער.

מוזט איהם עמפּאַנגען. — זאָל איך אַרויסגעהן, אפשר האָט ער מיט דיר עפּיס צו רעדען?

ה׳ מייזנער.

בלייב נאָר, מאַמאַ, בלייב נאָר. לאָמיך הערען, וואָס ער וויל.

עס קומט אריין מיכאַל, אָפיציעל אָנגעטאָן, פערבויגט זיך. די מאַדאַם שטרעקט איהם אויס די האנד. ער קושט דער מאַדאַם די האנד.

ה׳ מייזנער.

ווילט איהר צו מיין טאָכטער? ער ווייזט אויף דער טיר. זי איז ביי זיך אין צימער.

מיכאַל.

ניין, ה׳ מייזנער, איך בין געקומען צו אייך.

ה׳ מייזנער.

צו מיר,—ביטע, מיט וואָס קאָן איך דינען? ערלויבט, זעצט אייך. ווייזט אָן א שטול.

מיכאַל.

איך בין געקומען אייך פערצייהונג בעטען פאַר דעם מיספערשטענדעניש, וואָס איז אַרויסגעקומען דורך מיין שוועסטער.

ה׳ מייזנער.

די פערצייהונג געהער נישט אונז, נאָר דער, וואָס האָט געליטען.

מיכאַל.

די עהרע פון אייער טאָכטער איז מיין עהרע, און איהר צער איז

מיין צער, און איך בין געקומען אײַך פערזיכערן, אַז אײַער טאָכ־
טער וועט האָבען די סאַטיספאַקציאָן, וואָס איהר קומט.

ה׳ מייזנער.

איך גלויב אײַך — שאָקעלט איהם די האַנד — און איך דאנק אײַך. איך האָב געוואוסט, אַז איך האָב צו טון מיט אַן עהרען־מאַן. פויזע. האָט איהר גערעדט מיט מיין טאָכטער?

מיכאל.

יאָ.

ה׳ מייזנער.

נו?

מיכאַל.

האָט זי אײַך גאָרנישט געזאָגט דערפון?

ה׳ מייזנער.

ניין. יוסטינאַ איז ביי זיך אין צימער און בעהאַלט זיך פאר מענ־
שען.

מ׳ מייזנער.

מיין טאָכטער ליידט, הראַביע.

מיכאַל.

וואָלט איך געצווייפעלט איין מאָמענט אין דער ליעבע פון אײַער טאָכטער צו מיר, נאָך דעם וואָס עס איז פאָרגעפאַלען, — וואָלט איך נישט געוואַגט דאָ אַהער צו קומען און צו פערשוועכען איהר הייליג געפיהל מיט מיין ערינערונג. ווען איך בין יעצט אַהער גע־קומען צו אײַך, איז עס דערפאַר, ווייל איך בין איבערגעצייגט, אַז אײַער טאָכטער ליעבט מיך, איהר געפיהל האָט זיך צו מיר נישט געענדערט, אַזוי ווי מיינס צו איהר, נאָר אַן אומגליקליך מיספער־שטענדניש, וואָס איז אַרויסגעקומען אָהן אונזערביידענס ווילען, האָט זיך געלעגט ווי אַ שטיין אויף אונזער צוזאַמענדיגען וועג, און איך בין געקומען צו אײַך, אײַך בעטען אונז העלפען אָבווישען דאָס מיספערשטענדניש, וואס קען פיהרען צו אונזער ביידענס אומגליק.

ה׳ מייזנער.

דעם שטיין אויפ׳ן וועג האָב איך נישט געלעגט, נאָר אַנדערע, און אַנדערע מוזען איהם אַוועקנעמען.

מיכאל

געוויס, געוויס. נאָר דאָ האַנדעלט זיך אום דעם, אַז מיר אַלע זאָלען בייהעלפען, אַז דאָס אומגליקליכע מיספערשטענדעניש זאל פערשווינדען.

ה׳ מייזנער.

איך ווייס נישט דעם בעשלוס, וואָס מיין טאָכטער האָט אָנגענומען, נאָר יעדענפאַלס וועל איך וויסען, ווי זי צו בעשירעמען.

מיכאל.

וואָס מיינט איהר דערמיט?

ה׳ מייזנער.

ערלויבט מיר מיט אַייך אָפען צו רעדען, הראַביע. ווען מיין טאָכטער האָט מיר פערטרויט איהר האַרץ, מוז איך אַייך זאָגען, אַז זעהר צופרידען זיין דערפון בין איך נישט געוועזן. נישט וואָס איך האָב עטוואָס קעגען אַייך—איך קען אַייך און ווייס, אַז איהר זענט אַ דזשענטעלמען. אויך נישט די פערשיידענהייט פון די רעליגיאָנען איז מיר אין וועג געשטאַנען. איך בין אַ פרייער מענש און איך וועל מיין קינד נישט אומגליקליך מאַכען צוליעב רעליגיאָן. נאָר איך בין אַ האַנדעלסמאַן און האָב ליעב, ווען איך געה מאַכען אַ געשעפט, קלאָרע סיטואַציאָן. ווען איהר זייט נישט קיין קריסט, בין איך נישט קיין יוד — היינטיגע צייטען שפיעלט די רעליגיאָן קיין ראָלע ניט — נאָר קוים הויבט איהר זיך אָן צו גרויסען מיט אַייער קריסטליכקייט, קוים ווילט איהר ווערען קריסט — בין איך אַ יוד, האָב איך מיין שטאָלץ.

מיכאל

ווערט רויט, אויפגערעגט.

ה׳ מייזנער, ווען איך שטעה דאָ און הער אויס אַייערע ווערטער איז עס דערפאַר, ווייל אַייער טאָכטער ליידט. פויזע.

בלייך. אלע הערען שטיל. מיכאל הויבט זיך אויף, פערבויגט זיך טיף פאר איהר און וויל ארויסגעהן.

יוסטינא

געהט צו צו איהם און גיט איהם די האנד.

פאַרוואָס געהסטו אַוועק, מיכאַל? האָב איך דיר געשטערט?

מיכאַל.

ניין, יוסטינאַ. איך האָב נישט קיין רעכט אויף דעם גליק מיט דיר צו רעדען, ביז עס וועט נישט ווערען אָבגעווישט דאָס אומרעכט, וואָס איז דיר געשעהן. פערבויגט זיך פאר דער מאדאם.

מ׳ מייזנער.

אָבער פאַן מיכאַל, איהר זענט דאָך נישט בעליידיגט?

מיכאַל

געוויס נישט, מאַדאַם. איך פערשטעה דעם ה׳ מייזנער גאַנץ גוט, אפשר האָט ער רעכט, נאָר א׳ מיין, אַז אייער טאָכטער דענקט אַנדערש, און דאָס איז פאַר מיר גענוג.

ה׳ מייזנער.

מיין טאָכטער דאַרף עס הערען. איך גלויב, אַז מיין טאָכטער האָט אויך די זעלבע מיינונג, וואָס איך —

מיכאַל

רייסט איהם איבער די רייד.

איהר וועט מיר פערצייהען, אייער טאָכטער דאַרף נישט וויסען פון דעם געשפרעך, וואָס מיר האָבען געהאַט. זי איז ווייט פון דעם אַלעם. יעדענפאַלס וועט איהר ערלויבען, אַז איך זאָל מיך דער־ווייטערן ביי דעם געשפרעך, וואָס איהר ווילט האָבען מיט אייער טאָכטער. ער פערבויגט זיך פאר ה׳ און מ׳ מייזנער און געהט ארויס.

יוסטינא

בלייך.

וואָס איז געשעהן?

ה׳ מייזנער.

מיין ליעב קינד!.. קושט זי אויפ׳ן שטערן. זעץ דיך, מיין ליעב קינד

איך וויל עפּיס מיט דיר רעדען, איך האָב מיט דיר זעהר ערנסטעס צו רעדען.

מ׳ מייזנער.

פּאַרזיכטיג זיי, פּאַפּאַ, פּאָרזיכטיג מיט׳ן קינד.

ה׳ מייזנער.

פערלאָז דיך אויף מיר—איך בין אַ פאָטער. ער נעמט ארום יוסטינא׳ן טאָכטער, דו ביסט יעצט אונזער איינציג קינד. אונזער גאַנצע האָ- פענונג ליגט אויף דיר. דו ביסט אונזער פרייד, אונזער איינציגע פרייד אויף אונזערע אַלטע טעג...

מ׳ מייזנער

הויבט אן צו וויינען.

יוסטינא

דערשראָקען.

אָבער וואָס איז געשעהן?

ה׳ מייזנער.

גאָרנישט, מיין קינד. איך וויל אָנריהרען זעהר אַ דעליקאַטע זאַך, מיין טאָכטער. נאָר זאָג מיר—האָסטו נאָך ליעב דעם הראַביע?.. איך האָב זיך נישט געוואָלט אַריינמישען אין זיין גליק. איך האָב נישט געקוקט אויף קיין רעליגיאָן, איך האָב נישט געקוקט אויף קיין סאָציאַלע אונטערשיידען, ווי עס האָט נישט מיין האַרץ געוועהטאָגט. איך האָב נישט געוואָלט צעשטערען דיין גליק, דאָס גליק פון מיין איינציג קליין קינד... ער בויגט צו זיין געזיכט צו איהר און וויינט. אָבער זאָג מיר, קינד, האָט זיך ביי דיר גאָרנישט אומגעביטען? האָסטו נאָך צו איהם דאָס זעלבע געפיהל, וואָס פריהער?

יוסטינא

שווייגט.

ה׳ מייזנער.

זאָג, מיין קינד, זאָג. פאַר מיר מעגסטו עס פערטרויען. עס איז זיך נישטאָ וואָס צו שעמען, די ליעבע איז שטאַרקער פון אַלע גע- פיהלען. ליעבסטו איהם, וועל איך אַהין געהן צו איהם. איך וועל איהם בעטען, אַז ער זאָל מיר מוחל זיין... זאָג מיר, טאָכטער.

יוסטינא.

צווישען מיר און מיכאַל׳ן איז נאָך גאָרנישט בעשטימט. זי פערשטעלט זיך דאָס בעזיכט. עפּיס וואָס איז געשעהן צווישען אונז.

ה׳ מייזנער

קושט זי אויפ׳ן קאָפּ.

אַז דו זאָגסט אַזוי, בין איך שטאָלץ אויף דיר, מיין קינד. מיר זענען יודען, נאָר מיר האָבען אונזער עהרע... מיר זענען טאַקע פרייע מענשען, נאָר קוים בעליידיגט מען דיך אַלס יוד — האָבען מיר אונזער פערזענליכען שטאָלץ.

יוסטינא.

ניין, פּאַפּאַ, האָסט נישט קיין רעכט אַזוי צו זאָגען. עס האָט מיך קיינער נישט בעליידיגט, און איך געה נישט איבער צום קריסטענ־טום איבער שטאָלץ, נאָר אויס הכנעה געה איך איבער צו דער קירך, ווייל איך האָב געפונען אין איהר די ריכטיגע אמונה און איך וויל זוכען ביי איהר טרייסט און גלויבען.

ה׳ מייזנער

קוקט זי אָן פערוואונדערט.

וואָס זאָגט זי?

מ׳ מייזנער.

קלערסטו נאָך, מיין קינד, פון דעם שידוך מיט׳ן הראַביע?

ה׳ מייזנער

שרייט אויס.

דו מאַכסט דאָך מיך משוגע! זאָג דאָך אונז איין מאָל פאַר אַלע מאָל דיין מיין.

יוסטינא.

ווי קומט דער שידוך אין צוזאַמענהאַנג מיט מיין גלויבען, מיט מיינע איבערצייגונגען?

ה׳ מייזנער.

דו מיינסט דאָך נישט, מיין טאָכטער... קוקט זי אָן ערשטוינט.

יוסטינא.

טאַקע איבער מיינע איבערצייגונגען, פּאַפּאַ, מוז איך מיך אָבזאָגען פון מיין ערדישער ליעבע, כדי די ליעבע צו מיין גאָט, צו דער קירך, וועלכע איך האָב זיך אויסדערוועהלט, זאָל אַרויסקומען ריין אָהן איין פלעקעל פון אייגענליעבע און אייגעננוץ.

ה׳ מייזנער

וואָס רעדט זי? צו דער פרוי. מאַמאַ, וואָס זאָגט זי? איך פערשטעה זי נישט, איך פערשטעה זי נישט.

מ׳ מייזנער.

טאָכטער, וואָס טוט זיך מיט דיר? עס קען דאָך נישט זיין דיין ערנסט!

יוסטינאַ.

אָבער, מאַמאַ, איהר האָט דאָך נישט געקענט גלויבען, אַז איך נעם אָן אַן אַנדער גלויבען צוליעב געשעפט. גאָט, וואָס האָט איהר געדענקט פון מיר!

ה׳ מייזנער.

טאָכטער, דו ביסט דאָך נישט משוגע, דו וועסט דאָך זיך נישט שמד׳ען צוליעב איבערצייגונגען. איך קאָן דאָך נישט גלויבען, אַז דו ביסט איבערגעצייגט, אַז יענע רעליגיע איז בעסער. מיר וועסטו דאָך נישט איינרעדען. מיר זענען דאָך פרייע מענשען, דו האָסט דאָך בעקומען אַ גוטע ערציהונג. וואָס רעדסטו?

יוסטינאַ.

אָבער, פּאַפּאַ, איך ווייס דאָך פון אייער רעליגיע גאָרנישט, איך ווייס דאָך נישט, ווער אייער פאָלק איז און ווער מיין זיידע איז. איך קען נאָר יענע רעליגיע, וועלכע איך האָב געלערנט ביי דער אַם קליינערהייד, און דערנאָך ביי דער פּאַני דאָבראָווסקאַ, און ווייס, אַז זי איז די איינציגע, וועלכע גיט דעם מענשען דאָס רו־היגע געוויסען, אַז ער געהער נישט זיך, נאָר צום גאַנצען כלל. דאָס איז דאָך מיין געוויסען, וואָס איך האָב מיר געפונען. איהר קאָנט דאָך נישט גלויבען, אַז איך האָב געהאַנדעלט מיט מיין געוויסען.

מ׳ מייזנער.

ווער זאָגט דאָס מיט געוויסען? מיר האָבען געמיינט, אַז דו טוסט עס פאַר ליעבע. דער ליעבע איז מען אַ סך מוחל, די ליעבע שטעהט העכער פון דער רעליגיאָן. זי פערבינדעט די מענשען פון אַלע נאַציאָנען און אַלע רעליגיאָנען. — אָבער קוים, טאָכטער, ווערט נישט פון דער פּאַרטיי, — צו וואָס טויג דיר דאָס מיט אַ וועלט איינצוּרייסען, דיינע פאָטער אין מוטער שמערצען אָנצוטון און דעם אַלטען גראָספאָטער אַזוי צו קרענקען? עס געהט דאָך איהם אין לעבען. און דיין פאָטער וועט אויך דערפון זעהר פיעל ליידען — יודען וועלען זעהר קעגען איהם זיין. צו וואָס טויג דיר דאָס, טאָכטער?

יוסטינא.

אָבער, מאַמאַ, דאָס איז דאָך דאָס איינציגע שטיקעל ליכט, וואָס איך זעה אין מיין פערנעפּעלטען לעבען... וואָס האָב איך געהאַט אין אייער הויז? וואָס האָט איהר מיר געגעבען, מיין לעבען אַ טעם צו געבען, מיין לעבען אַ געדאנק, אַן אידעע צו געבען? וואָס האָב איך געפונען ביי אייך אין ירושה, אַז איך זאָל עס ווייטער ציהען? וואָס איז מיין לעבען אָהן דעם ריכטיגען גלויבען. אַז גאָט האָט בעשאַפען דעם מענשען גוטעס צו טון, און מיט דעם פערבינדעט ער זיך מיט איהם אין זיין ליעבע? אָ, דאָס וואָס איך האָב מיר געפונען, דאָס איז דאָך דער זין פון מיין לעבען, דאָס איז דאָך די מציאה, וואָס איך האָב מיר געפונען און וועל עס נישט פון דער האַנד אַרויסלאָזען!..

ה׳ מייזנער.

וואָס פאַר אַ שפּראַך רעדט זי? ביי וועמען האָט זי דאָס געלערנט? וואָס קריסטעלט זי אַזוי? די בעסטע לעהרער האָב איך פאַר איהר געהאַלטען, זי קען שפּראַכען, וויסענשאַפטען. ער ווענדט זיך צו איהר. דו ביסט ערצויגען אין פרייען, מענשליכען גייסט. ווער האָט דאָס דיך די רעאַקציאָנערע געדאַנקען געלערנט? דאָס האָבען זיי, די גוים, איהר אַזוי דעם קאָפּ פערדרעהט, איינגערעדט איהר — און זי, נאַר, נעמט עס אָן אויף דער ערנסט... נאַר דו, קינד דו, דאָס זענען אַלץ געוועזען שענע ווערטער... ווען אויס דעם שידוך וואָלט

געוואָרען — ליעבע צו דער וועלט ... אָפּפערונג — גאַנץ שען.
אָבער היינט, קינד — דאָס זענען פראַזען, שענע דעקלאַמאַציעס.
אַלע זאָגען דאָס — און זי נעמט דאָס ערנסט!

יוסטינאַ

שרייט אויס.

פּאַפּאַ, וואָס רעדסטו, וואָס רעדסטו? ווי קענסטו דאָס? דו!.. דו!..
זי שפּרינגט אויף, פאַלט אָבער צוריק אין איהר שטול און ברעכט אויס אין גרויס געוויין. פּויזע, גרויסע בעוועגונג.

ה׳ מייזנער

שרייט אויס.

וואָס טוט זיך דאָ? אויף וואָס פאַר אַ וועלט לעב איך? איינער איז אַוועק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר — איך ווייס נישט וואוהין, — און זי — משוגע געוואָרען, משוגע... וואָס טוט זי? וואָס רעדט זי? וואָס וויל זי? וואָס האָט מען איהר דעם קאָפּ פערדרעהט? ווענדט זיך צו דער פרוי. מאַמאַ, איך וועל משוגע ווערען!.. וואו איז דער פּאָטער? זאָל ער אַריינקומען, זאָל ער זעהן מיין אומגליק. ער רופט. פּאָטער! פּאָטער!.. ער קלינגט צו יאַנ׳ען. רוף דאָ אַהער דעם אַלטען הער!.. וואָס וויל זי טון? — שמד׳ן זיך, צוליעב וואָס? — פרעג איך. ער לויפט צו צו דער טאָכטער. ווערסט אפשר אין אַ קלויסטער געהן, צוויי שען די מנישקעס זיך זעצען? — דו, וואָס דו האָסט געענדיגט דעם פּענסיאָן?

יוסטינאַ.

איך ווייס נאָך נישט, וואָס איך וועל טון.

יאַן

קומט אריין.

דער אַלטער הער האָט זיך איינגעפּאַקט די זאַכען און געהט אַוועק פון דאַנען.

ה׳ מייזנער

דערשראָקען.

וואָס איז? וואָס איז געשעהן? וואָס איז? ער עפענט אויף די טיר און לויפט ארויס רופענדיג. טאַטע, טאַטע, וואָס איז? וואו ביסטו? — ער

קומט ארײַן מיט ר׳ שמואל — ער איז שוין אַנגעטאָן צום אַוועקגעהן. האַלט אַ פּעקעל אין האַנד מיט אַ שטעקעל. טאַטע, זעה, מײַן אומגליק, זעה מײַן שאַנד! מײַן קינד געהט זיך שמד׳ן, פאַר גאָרנישט אין דער וועלט שמד׳ן! — רעד דו מיט איהר — דערקלער איהר, ביסט דאָך עלטער פאַר מיר.

ר׳ שמואל.

איך האָב שוין גאָרנישט דאָ וואָס אין דער שטוב צו טון, דער שטן האָט גובר געווען. — האָסט געמיינט, אַז דו וועסט מיט דײַן חכמה אָהן גאָט אויסקומען. מיט חכמה אָהן גאָט וועסטו אין די הערצער פון דײַנע קינדער גאָרנישט אײַנפלאַנצען. איך האָב נישט וואָס מעהר דאָ צו טון. וויל ארויס.

ה׳ מייזנער,

וועלכער בעמערקט ערשט יעצט, אַז דער פאָטער איז אין ראָק מיט׳ן שטעקען.

טאַטע, וואו אַהין געהסט דו? אַוועק פון מיר? וואו וועסט דו דיך אויפהאַלטען?

ר׳ שמואל.

איך וועל אין אַלטען בית-המדרש געהן, און מושב זקנים זיך זעצען, יודען בעטען, יודען וועלען רחמנות האָבען אויף אַן אַלטען מאַן. איך וויל נישט זײַן אין אַ שטוב, וואו מען בעליידיגט דעם יודי־שען גאָט!

ה׳ מייזנער.

וואָס אַנטלויפען זיי אַזוי פון מיר? וואָס אַנטלויפען זיי?.. ער לויפט צו ום פאָט . פאָטער, איך בין יעצט אַליין, מײַן קינד געהט אַוועק פון מיר—העלף מיר, טאַטע, רעד דו מיט איהר.

ר׳ שמואל.

איך ווייס נישט, אויב זי וועט מיך הערען, אויב זי איז שוין נישט אין שטן׳ס האַנד.

יוסטינאַ,

וועלכע האָט די גאַנצע צייט, ווען דער זיידע האָט גערעדט, ווי בעהאַלטען זיך פאַר איהם, מורא געהאַט צו קוקען אויף איהם, שפּרינגט אויף, לויפט צו צום זיידען.

און דו געהסט אויך אוועק פון דאַנען! דו אויף דיינע אַלטע יאָהרען
פערלאָזט אויך דאָס הויז!

ר׳ שמואל

קוקט זי אָן.

ווייסט דו, מיין טאָכטער, וואָס דו געהסט טון?—איך בין געזעסען
אויבען אין מיין שטיבעל און געוואַכט איבער דיר טאָג און נאַכט.
איך האָב תהלים געזאָגט, מיינע תפלות געבעטען. איך האָב געוואוסט,
אַז דאָ, ביי דיר, איז מיין גרוב, אין וועלכער איך פאַל אַריין.
פויזע. קרעכצט. דורך דורי־דורות האָבען דיינע אבות־אבות זייער
יודישקייט געטראָגען, און דו געהסט און נעמסט און וואַרפסט עס
אַראָב פון דיר, ווי אַ משא פון די פּלייצעס. האָסטו אַ רעכט צו
דעם?.. זעהסטו נישט די יודען מיט די ווייסע בערד פון די הונ-
דערטער דורות—דיינע אָבות—שטעהען אויף פון קבר און שרייען
צו דיר: „וואָס טוסטו מיט דער קרוין, וואָס מיר האָבען דיר איבער-
געגעבען בירושה?..״ אַז אַ יוד שמד׳ט זיך, געהט ער נישט בלויז
אַליין אַוועק פון יודישען דת, נאָר מאַכט צו נישט די גאַנצע אַרבייט
פון אַלע יודישע דורות ביז צו משה רבינו! האָסטו אַ רעכט אַן ענד
צו מאַכען פון דעם אַלעם, וואָס אַלע דיינע אָבות ביז צו מיר האָ-
בען דערויף זייער לעבען אַוועקגעגעבען?..

ה׳ מייזנער,

וועלכער האָט זיך איינגעהערט צום פאָטערס רייד מיט טרערען אין די אויגען.

טאַטע, גאָלדענע ווערטער!

יוסטינא.

זיידע, זאָג דו מיר, דו, וואָס דו האָסט נאָך געקענט די אַלטע
דורות, וועגען וועלכע דו רעדסט; דו, וואָס דו ביסט נאָך אַליין פון
די אַלטע דורות, זאָג מיר, ווער זענען מיר דאָס אַזעלכע? פון
וואַנען קומען מיר? מיין פאָטער האָט מיר דאָס נישט דערצעהלט.

ר׳ שמואל.

דו פרעגסט מיך, ווער מיר זענען דאָס אַזעלכע?—אָט—ער נעמט ארויס
אַ חומש פון זיין פעקיל—דאָ שטעהט געשריבען, ווער מיר זענען דאָס
אַזעלכע, ער מישט אויף פון אָנהויב. נאַ לייען: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים
אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ—צום ערשט האָט גאָט בעשאַפען הימעל

און ערד. פון דאַנען הויבט זיך אָן אונזער געשיכטע. פאַר אונז איז קיינער נישט געווען, דער „בְּרֵאשִׁית" הויבט זיך אָן מיט אונז. מיר זענען געווען ביים אָנהויב, מיר וועלען זיין ביים ענד. פיעל פעלקער האָבען מיר אין אונזער לעבען געזעהן אונטערגעהן; און ווען גאָט האָט אונז ערהאַלטען ביז׳ן היינטיגען טאָג, איז עס דערפאַר, כדי מיר זאָלען איבערבלייבען ביז׳ן לעצטען טאָג, ווען זיין משיח וועט קומען. דאָ אין דעם ספר שטעהט געשריבען, ווער מיר זענען דאָס. דאָס איז אונזער יחוס-בריעף.

ה׳ מייזנער

מיט טרערען.

מאַמאַ, הער, הער! צום פאָטער. רעד, טאַטע,—גאָלדענע ווערטער!..

יוסטינאַ.

פאַרוואָס האָט איהר מיר נישט געזאָגט דערפון? פאַרוואָס האָט איהר מיך אויפגעצויגען ווי אַ ציגיינער-קינד, ווי אַ קינד פון ווילדע פעלקער? איך שטעה ווי אַ פרעמדע, און איך פערשטעה נישט דעם זיידענס רייד. איך הער נאָר, אַז ער טראָגט ביי זיך אַ פערמעגענס, אויף וועלכען ער איז שטאָלץ און איך האָב עס שוין נישט. צום פאָטער. פאַרוואָס האָט איהר מיר דאָס נישט איבערגעגעבען? איך שטעה אַ נאַקעטע אין דער וועלט, נאָר בעהאַנגען מיט אייערע גאָלדענע טובעלן. וואָס האָט איהר מיר געגעבען אייגענס, וואָס איהר האָט כירושה געקראָגען, נישט געקויפטע?

ה׳ מייזנער.

איך פערשטעה זי נישט, מאַמאַ—וואָס וויל זי? איך האָב זי אויפגעצויגען ווי אַ היינטוועלטיגער מענש דאַרף ערציהען — באַנעס האָב איך פאַר דיר געהאַלטען, פראַנצויזיש האָב איך דיך געלערנט, דו קענסט דיך ווייזען אין דער וועלט. וואָס ווילט זי האבען, מאַמאַ?

יוסטינאַ

געהט צו צום זיידען.

דאָ אין דעם הויז האָט מען אַלץ געקויפט פאַר געלד, וואָס מען האָט געוואָלט — אייער פיינמענשליכקייט, און דעם שמייכעל פון אייערע דינסטען, אָבער גאָרנישט. גאָרנישט — האָט איהר געהאַט צו געבען אייגענס. דערפאַר איז מיר אַזוי געפעלען ביי זיי-

ביי זיי דאָרט, אין יענעם הויז, האָב איך געזעהן ווי איין דור גיט איבער דעם צווייטען די ירושה, וואָס בינדט יעדען פרט צו צום כלל. ביי אײך שטעהט מען אַליין, יעדער איינער בעזונדער, קיינער נישט איז הינטער מיר, קיינער איז פאַר מיר. אין אַ גרויסער איינזאַמקייט בין איך, אָהן יסוד, אָהן צו וועמען צו געהערען. גאָרנישט איז מיין. וואָס איך וויל, קויף איך מיר פאַר געלד. מיין פאָטער האָט אַ סך געלד, שטעה איך מיט מיין פאָטערס בייטעל אין גרויסען מאַרק... זי פאלט צו צום זיידען און וויינט. זיידע, איך פערשטעה דיך!— דו ביסט רייך, איך בין אַזוי איינזאַם, אַזוי אַליין...

ר׳ שמואל

נעמט זי ארום — בערוהיגט זי.

קינד, וואָס רעדסטו? ווי הייסט — דו שטעהסט אַליין? וועלכער יוד רעדט אַזוי? און וואו איז דער רבונו של עולם? — חלילה! הינטער דיר שטעהען דורות, דורות גרויסע יודען, וואָס זענען אויפגעשטאַנען ביים יודישען פאָלק; הינטער דיר שטעהט אַ גרויסער יודישער גאָט, וועלכער האָט געפיהרט דאָס יודישע פאָלק דורך דעם גאַנצען וועג פון גלות און דערהאַלטען זיי ביז׳ן היינטיגען טאָג. וואָס ביסטו? — אַ קליין שפּעלע, נאָר אין דער סטאַדע, וואָס איהר שומר איז דער רבונו של עולם — איין קליין רינגעל פון גרויסען יודישען פאָלק, וואָס ציהט זיך פון אָנהויב וועלט און איז נאָר דאָ צוליעב דעם, כדי צו דערהאַלטען ווערען ביז צום לעצטען טאָג... ווי הייסט — דו ביסט אַליין? וועלכער יוד זאָגט עס? — הינטער דיר דער גרויסער יודישער גאָט, און פאַר דיר — דער לעצטער טאָג, דער גרויסער יודישער משיח!

יוסטינאַ.

זיידע, איז משיח דען שוין נישט געקומען?

ר׳ שמואל

לאָזט זי אָב.

וואָס האָט זי געזאָגט?

יוסטינאַ.

איך קען נישט די גרויע דורות, וואָס שטעהען הינטער אײך — איך שרעק מיך נאָר פאַר זיי.

ר׳ שמואל.

געהער זי נאָך אין אונזערע רייהען אַריין? צום זוהן. איז די
נאָך אַ יודיש קינד? אלע קוקען מיט ערווארטונג אויף יוסטינא׳ן.

יוסטינאַ.

זיידע, איז משיח דען שוין נישט געקומען?

ה׳ מייזנער. } טאָכטער, וואָס רעדסט דו?
מ׳ מייזנער. }

ר׳ שמואל.

דער שטן איז דאָ ביי דיר אין שטוב, דאָס האָט דיך גאָט געשטראָפט, מיין זוהן! ער נעמט זיך צוזאמען די זאכען — און פארן אוועקגעהן געהט ער צו צו יוסטינע׳ן. איך פערשטעה. דיין משיח איז שוין געקומען. משיח איז שוין געקומען, און די וועלט איז נאָך נישט אויסגעלייזט. משיח איז געקומען, און אויף דער וועלט זענען נאָך דאָ צרות און מלחמות, צער און נויט! איך פערשטעה. אַנטלויפט! גאָט מיט זיין תורה צו שאַנד און צו שפּאָט, יודען הפקר, עס איז נישט יעצט גוט אַ יוד צו זיין. אָבער עס איז אַ גרויסע זאַך צו געהערען יעצט צום יודישען פאָלק. נישט יעדער איז זוכה דערצו! אָבער מיינט נישט, אַז יודען זענען הפקר. יעדע צרה ווערט געצעהלט!.. אַנטלויפט, אַנטלויפט! — אָבער האָרך, מיין קינד, וואָס איך וועל דיר פערצעהלען, איידער איך געה אַוועק. איך ווייס, דו האָסט פיעל חכמות געלערנט, פיעל ביכער געלייענט, אָבער האָרך דיך אויך צו מיין מעשה אַיין. ווען יודען זענען אויף דער וועלט געקומען, אַזוי האָט זיי גאָט אַ פאָהן איבערגעבען. און גאָט האָט געזאָגט צום ערשטען יודען: „אברהם, אברהם, איך גיב דיר איבער אַ פאָהן. דו זאָלסט זי דיינע קינדער איבערגעבען, איין דור דעם צווייטען, ביז איך וועל מיין ערלייזער שיקען. פיעל וועלען זיי האָבען אויסצושטעהן צוליעב דער פאָהן, נאָר דערטראָגען וועלען זיי זי דאָך“. אַזוי טראָגען מיר די פאָהן אין דער וועלט פון איין דור צום צווייטען. פיעל שטעהען מיר אויס צוליעב איהר. פיעל וועלען מיר נאָך אויסשטעהן צוליעב איהר, אַ סך וועלען אַנטלויפען, דערשרעקען זיך, מורא קריגען דערזעהענדיג דעם בלוטיגען וועג. נאָר די וואָס וועלען בלייבען ביי איהר און דערהאַלטען זי, ביז גאָטס ווילען וועט געשעהן, ביז משיח וועט קומען — די וועלען זיין די גבורים. אַנטלויפט, אַנטלויפט — מען

האָט אונז פיינד, יודישקייט פערלאַנגט העלדען, גרויסע העלדען — איהר זענט צו קליין, צו שוואַך. אָבער עס וועט קומען די צייט, ווען די יודען וועלען עס דערטראָגען דורך דעם פייער, ווי זיי האָבען עס דערטראָגען דורך אַנדערע אומגליקען. דענסטמאָל וועלען מיר, מיר די אַלטע יודען, די מיאוסע יודען, די העלדען זיין!..

ר' שמואל געהט אַב מיט שטאָלצע טריט

יוסטינא

לויפט איהם נאָך, האַלט איהם איין.

אָ זיידע, ווען איך הער דיך אַזוי רעדען, דערזעה איך דאָס ליכט, וואָס לייכט דיר אין דיין בלוטיגען וועג! און נישט אַנטלויפען וויל איך פון דיר, ווייל עס איז מיר בעקוועם. גליקליך וואָלט איך געווען, ווען איך וואָלט אויך געהאַט, פאַרוואָס מיין לעבען אוועק־צוגעבען. איהר האָט גאָרנישט געשאַפען, אַז איך זאָל בלייבען. אייער תורה איז פאַר אייך, פאַר אַלטע יודען—און דאָס ליכט בע־לייכט אייער אַלטען וועג.—וואו האָט איהר אַ תורה פאַר אונז, פאַר די יונגע?—נאָר איך וויל געהן מיט דיר, זיידע. לערן מיך אויך געהן אויף דיין וועג, אפשר וועט דיין ליכט אויך מיר לייכטען. איך בין איינזאַם און שטעה אַליין און האָב נישט, צו קיינעם צו געהערען. מיינע עלטערן האָבען מיר גאָרנישט געגעבען, און דו ביסט שען, און דו ביסט רייך. זי פאַלט אויפ'ן שטול און וויינט.

ה' מיזנער.

טאַטע, דו האָסט מיר געראַטעוועט מיין קינד.

ר' שמואל

שטרענג.

האָט זי נאָך נישט צעבראָכען די קייט?—איז זי נאָך אַ יודיש קינד?

יוסטינא.

ניין, זיידע, איך האָב נאָך נישט צעבראָכען די קייט. די געטער זענען פערטריבען געוואָרען פון דעם הויז און האָבען זיך אויפ־געהאַלטען אָדער אין דער קיך ביי דער אַם, אָדער אויבען ביי דיר אין בוידעם־שטיבעל. די קיך איז נעהנטער געווען און צוגע־לאָזענער. און איך האָב געמיינט,—אַז זי אַליין איז נאָר שען. ניין, מיין זיידע איז אַזוי שען, ווי זיי. איך וועל געהן מיט דיר, אפשר

חעט מיר דיין אַלט ליכט אויך לייכטען, אפשר וועל איך אויך געפינען די אמונה, וואָס דו.

ר׳ שמואל.

געוויס וועסטו דערזעהן, טאָכטער, דאָס ליכט, געוויס וועט עס דיר בעלייכטען אויך דיין פינסטערן וועג. דער יודישער גאָט, דער עמוד האאש געהט פאַר אונז, קום נאָר דו מיט. ער נעמט זי ארום. דו ביסט אַ יודישע טאָכטער.

יוסטינאַ.

איך האָב נאָר געזעהן דעם צער, די ליידען, וואָס איהר שטעהט אויס צוליעב אַייער יודישקייט — איך האָב נישט פערשטאַנען דעם טעם פון די ליידען. איך זעה יעצט די אמונה הינטער דעם צער. איך זעה אין דיינע אויגען דאָס גליק, וואָס שטראַלט ארויס, וואָס גאָט האָט דיך אויסגעקליבען, אז דו זאָלסט טראָגען זיין צער. און איך בין דיך מקנא, וואָס דו האָסט דעם צער. אָ ווי גליקליך וואָלט איך געווען, ווען איך וואָלט געווען געהאַט, צוליעב וואָס צו ליידען!

ר׳ שמואל.

דו וועסט טראָגען דעם צער אינאיינעם מיט אונז, מיין קינד. דו ביסט אַ יודישע טאָכטער. ער הויבט אויף די הענד צום הימעל. איך דאַנק דיר, רבונו של עולם, וואָס דו האָסט מיר געהאָלפען מיין קינד צו ראַטעווען. ער דריקט צו יוסטינען צו זיין הארץ. אָרים שעפעלע מיינס! דו ביסט נעביך געשטאַנען איינע אַליין אין דער וועלט, נאָר בע-האַנגען מיט די נאַרישע חכמות, וואָס מען האָט דיך אין די שקאָלעס געלערנט, און דו האָסט געזוכט מיט די אויגען אַ רעטונג, און דו האָסט נישט געוואוסט, אַז הינטער דיר שטעהט דער גרויסער יודי-שער זקן, אַז פאַר דיר געהט דער עמוד-אש — די גרויסע יודישע תורה, וואָס האָט אַזוי פיעל דורות יודען בעלויכטען זייער וועג!..
ער נעמט זי אין זיינע אָרעמס. זיי פרעהליך, מיין קינד, וואָס דער רבונו של עולם האָט דיר געהאָלפען אַ יודיש קינד צו בלייבען און דעם יודישען צער צו טראָגען. ער קושט זי אויפ׳ן קאָפּ.

יוסטינאַ.

איך ווייס נאָך נישט, זיידע, אויב אַייער ליכט וועט מיין וועג אויך בעלויכטען.

ר׳ שמואל.

דער רבונו של עולם וועט דיר העלפען, מיין קינד, און דו וועסט פיהלען די אמונה אין דיין הארץ — אז דו ווילסט נאָר, מיין קינד...

יוסטינא.

אָ, זיידע, איך וויל עס געפינען. אָבער ווער ווייסט?..

ר׳ שמואל.

אָ, יאָ, טאָכטער — וועסט זי געפינען! ער קושט זי אויפ׳ן קאָפּ. ביסט אַ יודישע טאָכטער, אַ יודיש קינד. ער הויבט אויף די הענד צום הימעל׳ איך דאַנק דיר, רבונו של עולם!

ה׳ מייזנער

פאַלט דעם פאָטער אויפ׳ן האלז.

טאַטע, איך דאַנק דיר, וואָס דו האָסט מיר מיין טאָכטער צוריק־געגעבען. דאָס, וואָס איך האָב נישט געקענט פועל׳ן מיט מיין לאָ־גיק, האָסטו געפועל׳ט מיט דיינע רייד.

ר׳ שמואל.

דאָס איז דער כח פון דער אמונה. מיין זוהן — פון דער אמונה!..

פאָרהאַנג.

פערטער אקט.

אין יוסטינאַ'ס צימער. יוסטינאַ זיצט אַליין פאַרטראַכט — הערט זיך איין צום זיידענס קול. פון דער צווייטער שטוב הערט זיך דעם זיידענס תהלים זאָגען: אשרי האיש... עס קומט אריין מיט לייכטע טריט

ה׳ מייזנער.

ער האַלט אַ בריעף אין האַנד.

טאָכטער, דו ביסט אַליין?

יוסטינאַ.

וואָס איז, פּאַפּאַ?

ה׳ מייזנער

הערט זיך איין אַ מינוט צום תהלים זאָגען.

דער זיידע וואַכט איבער דיר מיט זיין תהלים זאָגען, דער תהלים היט דיך אָב, מיין קינד. פּויזע.

יוסטינאַ.

וואָס האָסטו מיר צו זאָגען, פּאַפּאַ

ה׳ מייזנער.

איך האָב דיר צו פאַרטרויען אַן ערנסטע זאַך: די הראַביניע קומט היינט צו אונז.

יוסטינאַ

דערשראָקען.

פון וואַנען ווייסטו?

ה׳ מייזנער

ווייזט איהר דעם בריעף.

מיכאַל שרייבט מיר, ער קומט מיט דער מוטער צו אונז אויף טיי טאָכטער, פאַרשטעהסטו, וואָס דער וויזיט בעדייט?..

יוסטינאַ.

איך ווייס אַלץ.

ה׳ מייזנער.

נו, ווי האָסטו דעצידירט?

יוסטינאַ

שווייגט.

ה׳ מייזנער

קינד, יעצט מוזטו דיך דעצעדירען, און איך בין געקומען דיר דאָס זאָגען. ער קוקט זיך ארום, אויב קיינער הערט נישט. דאָ האָט זיך קיינער נישט אַריינצומישען. קוק דיר טיף אין דיין האַרץ אַריין און טו אַזוי, ווי דאָס האַרץ הייסט דיך, מיין קינד.

יוסטינאַ.

פאָטער...

ה׳ מייזנער

ערנסט.

קינד, איך וויל דיך נישט צורעדען, איך וויל דיך נישט אָברעדען. איך זאָג דיר נאָך אַמאָל: קוק אויף קיינעם נישט, טו, וואָס דיין האַרץ הייסט דיך. עס איז צו ערנסט, אַז ווער עס איז זאָל זיך דאָ אַריינמישען. און פיהלט דיין האַרץ צו איהם דאָס, וואָס עס האָט געפיהלט, קוק אויף קיין זאַך נישט.

יוסטינאַ.

דאָס זאָגסט דו, טאַטע?

ה׳ מייזנער.

איך וועל מיין קינד נישט אומגליקליך מאַכען צוליעב רעליגיע. אַלץ וועל איך טון פאַר דיר, מיין קינד, אַלץ. געה טיף אין דיין האַרץ אַריין און הער, וואָס דיין האַרץ הייסט דיך. איך ווייס, עס איז דיר שווער, מיין קינד, און איך וויל דיך לאָזען איצונד אַליין. ער קושט זי אויפ׳ן קאָפּ. ווי עס זאָל נישט זיין דיין פאָטערס האַרץ, איז עס שטענדיג מיט דיר. ער געהט ארויס.

יוסטינאַ

בלייבט אליין. פאלט אויפ׳ן שטול און וויינט.

אָ דו, מיין מיכאַל, צווישען אונז שטעהען צווי וועלטען, איך שטרעק

אויס די האַנד צו דיר—דו צו מיר, און שאָטענס פון פערגאַנגענע דורות פערנעפּלען אונז דעם וועג, און מיר קאָנען זיך ניטש גע־פינען... פאַרוואָס האָסטו פערלאַנגט נדן?—זי ווערט אומרוהיג—קוקט אויפ'ן זייגער,—אויף דער טיר. פויזע. די טיר עפענט זיך אין דער שטיל, און עס ווייזט זיך לעאָן. יוסטינא שפּרינגט אויף.

עאָן.

נאָך וואָס האָסטו געשיקט נאָך מיר?

יוסטינא

בעהט איהם אַקעגען.

דאָס ביסטו דו, מיין ברודער? זי קוקט איהם אָן. עס איז מיר, ווי איך וואָלט דיך צום ערשטען מאָל געזעהן.

לעאָן.

נאָך וואָס האָסטו געשיקט נאָך מיר?

יוסטינאַ.

אָ, איך דאַרף דיך זעהר נויטיג האָבען, מיין ברודער. מען האָט מיך נישט געלאָזט רעדען מיט דיר — היינט האָב איך מיט קיין אַנדערן נישט צו רעדען, נאָר מיט דיר. האָב קיין מוראָ ניט, דער פּאַפּאַ וועט נישט אַריינקומען. מיר זענען גאַנץ אַליין. איך בין גע־גאַנגען צו דיר, איך האָב דיך געזוכט אין דיין וואוינונג, איך האָב דיך נישט געפונען. איך האָב געבעטען בעקאַנטע, אַז זיי זאָלען דיך שיקען צו מיר. איך האָב דיר געשריבען, און דו ביסט גע־קומען, און איך דאַנק דיר, וואָס דו ביסט געקומען. זי בויגט זיך צו צו איהם. דיין שוועסטער איז אַזוי עלענד...

לעאָן

מיט אומצוטרויען.

וואָס, דו ווילסט מיך מיט'ן פּאַפּאַ איבערבעטען? ער האָט שוין נישט געקאָנט דורך אַנדערע—האָט ער דורך דיר אָנגעשטעלט...

יוסטינא

מיט צער.

ווי קענסטו דאָס?—איך האָב געשיקט נאָך דיר, ווייל אויך איך וויל אוועק פון טאַטען—אַזוי ווי דו.

לעאָן

קוקט זי אָן פערוואונדערט.

דו! דו, דאָס צוקער־קינד, דאָס יום־טוב־מיידעל, דעם טאַטענס ליעב־לינג, וואָס מען האָט אָבגעהיט פון אַלדאָס בייז, בעוואַכט דיך טאָג ווי נאַכט מיט באַנעס, אַז מען זאָל אויף דיר קיין שלעכטען איינפּ ־וס נישט האָבען,—האָט עס צו דיר אויך דערגרייכט?! אין ווייסען מיי־דעל־צימער איז עס אויך אַריינגעדרונגען?

יוסטינא.

יאָ, לעאָן. ווען מיינע עלטערן האָבען מיר נישט געזאָגט, ווער איך בין און וואָס מיין רייכטום איז—האָבען עס מיר אַנדערע געזאָגט. ווען מיינע עלטערן האָבען געמיינט, אַז מיט געלד קען מען זיך קויפען אַלצדינג, — האָבען מיר עס אַנדערע פערשטעהן געגעבען, אַז מען דאַרף דערצו נאָך עפּיס האָבען. אַז נישט—איז מען חושד, איז מען ווי אויף דער גאַס אַרויסגעוואָרפען, שטעהט מען אין מיטען מאַרק אין אַ גאָלדענעםביידעלע. עס זיינען נאָך ווייניג די גאָל־דענע ווענט, וואָס בעשיצען דאָס מיידעל — מען דאַרף נאָך דערצו האָבען אַן אינערליכען בריליאַנט, וואָס בעלויכט מיך, מיך אַליין, אין קיינע ווינטען פון דרויסען זאָלען מיך נישט קאָנען ריהרען. איך האָב געפיהלט די נויטיגקייט פון אַזאַ אינערליך ליכט, ווען איך בין נאָך אַ קליין קינד געוועזן. איך האָב געזוכט מיט די אויגען אַ רעטונג, און קיינער, קיינער איז נישט צו הילף געקומען...

לעאָן,

הײַלכער הערט זיך איין צו דער שוועסטערס רייד.

שוועסטער, פון וואַנען קומט צו דיר אַזאַ שפּראַך? ווער האָט דיך דאָס אַזוי געלערנט? פון וואַנען קומט דאָס דער דאָרשט אין דעם ווייסען מיידעל־צימער אַריין? דיך האָט מען דאָך נאָר געלערנט זיך צו זעטיגען...

יוסטינא.

איך ווייס, דו האָסט מיך קיינמאָל נישט בעאַכט. דו האָסט געמיינט, אַז דיין קליינע שוועסטער איז אַ צוקער־מיידעל, וועלכע בעגענוגט זיך מיט די באָנבאָנס, וואָס דער טאַטע שענקט איהר, און מיט די לעהר־באָנבאָנס פון איהרע גובערנאַנטקעס. איהר האָט געקוקט

אַלע אויף מיר, ווי אויף אַ שפּילעכיל, וועלכעס מען לערנט שען טאַנצען און שען קלערען. איך האָב געפּיהלט דיינע פּעראַכטענדיגע בליקען, ווען איך בין נאָך אַ קינד געווען. און דאָרט, אין דעם ווייסען צימערל איז דיין שוועסטער געזעסען מיט די באַנבאַנס אין האַנד, און די ספקות האָבען געפּיקט אין איהר קאָפּ, אין איהר האַרץ, און זי האָט געזוכט אַ רעטונג, אָן וואָס זיך אָנצוכאַפּען. אַלע האָבען מיך בעטראַכט ווי אַ שפּילעכיל, וואָס זיצט און וואַרט אויף אַ חתן. דו אויך, דו אויך!.. זי וויינט.

ל ע אָ ן

פּ,רשעמט.

שוועסטער, און דיין ליעבע, און דיין פּערזענליך לעבען — האָט דאָס דיך נישט בעגענוגט? דו ליעבסט דאָך דעם האַביע!

י ו ס ט י נ אַ

שווייגט. פּויזע,

ל ע אַ ן.

האָבען זיך דיינע געפיהלען צו איהם געענדערט? ער האָקט אָב אין מיטען. שטייגט אויך.

י ו ס ט י נ אַ

נעמט איהם אָן בּיי דער האַנד.

ברודער, איך בין אַ יודישע טאָכטער, איך קום אַרויס פון אַ יודישען באַנקירס הויז. איך האָב נישט קיין רעכט אויף קיין גליק—אונזערע עלטערן זענען צו פיעל זינדיג געווען.

ל ע אָ ן.

וואָס רעדסטו, יוסטינאַ?

י ו ס ט י נ אַ.

דו ווייסט עס אַליין. דערפאַר ביסטו אויך אַוועק פון דערהיים. איבעריגענס, האָבען מיר עס אַנדערע פּערשטעהן געגעבען,—מיכאַל אַליין. אָ ווען איך מיט מיכאַל'ן וואָלטען געהערט צו דער צוקונפט, ווי דו, ווי איהר... אָבער צווישען מיר און מיכאַל'ן שטעהען די רעליגיאָנען פון דער פּערגאַנגענהייט אין וועג, און זייערע שאָטענס דריקען אונז.

לעאָן

פערוואונדערט.

רעליגיאָן? — האָסטו דען אַן אַנדער רעליגיאָן אויסער מיכאלס?

יוסטינא.

יאָ, לעאָן, איך האָב געטראָגען אין מיר דעם זיידענס רעליגיע אָהן צו וויסען, און ער האָט נאָר בעדאַרפט צו רעדען מיט מיר אום אויפצו־וועקען אין מיר איהר קלאַנג.

לעאָן.

וואָס, האָסט דו מיט דעם זיידען גערעדט, אויף וועלכען מיר האָבען זיך גאָרנישט אומגעקוקט?

יוסטינא.

איך זעה דאָך — ער טראָגט אויך עפּיס אויף זיינע פּלייצעס, אַז ביי איהם אין האַרץ בעהאַלט זיך אויך עפּיס אַ גרויסער אמת, וואָס ער שעפּט נאָך פון דעם אַלטען יודישען קוואַל. ער האָט אויך פערלאַנגען — און גרויסע פערלאַנגען, וואָס זענען נאָך נישט ער־פילט געוואָרען, און ער וואַרט אויף אַ משיח, וואָס זאָל זיינע פערלאַנגען אויספיהרען.

לעאָן

יאָ, שוועסטער, דאָרט ביים זיידען אין שטיבעל ברענט אַן אַלט ליכטעל, וואָס האָט אפשר געקאָנט בעלויכטען די גרויסע סאַלאָנען אונזערע.

יוסטינא.

איך זעה דאָך די אַלע דורות, וואָס האָבען געלאָזט זיך מקריב זיין אויף קידוש־השם. עס האָט דאָך עפּיס געמוזט זיין אַ מיין אין זייער טויט. עס האָט זיך דאָך נישט געקאָנט האַנדלען בלויז אום אויסערליכע פאָרמען, וואָס מען האָט זיי גענויט אָנצונעמען — עס וואָלט זיך דאָך נישט געלוינט דער טויט, די ליידען און דאָס לאַנגע מאַרטירער־לעבען פון יודישען פאָלק. זיי האָבען געמוזט מלחמה האַלטען פאַר אַ העכערן אמת, וועלכען זיי האָבען אינסטינקטיוו געפיהלט. און זען איך הער מיין זיידענס רעדען, זעה איך דעם אמת, וואָס האָט אזוי פיעל אַמאָל געקאָסט, ארויסשיינען פון זיינע

אויגען, אָבער ער קאָן מיר דאָס נישט זאָגען, און זיינע ספרים זענען צו אַלט פאַר מיר. אַן אָטעם פון טויט עטעמט פון זיי, וואָס נעמט אַרום די, וועלכע דערנעהנען זיך צו זיי,—און איך בין יונג און וויל לעבען, און וויל האָבען מיט וואָס צו לעבען, און קען נישט זיצען און וואַרטען אויף אַ משיח, וואָס וועט פון הימעל אַראָבפאַלען... איך וויס, אַז די ספקות האָבען דיך אויך געפּייניגט, און מחמת דעם ביסטו אַוועק אין דער וועלט. און איך קום צו דיר: ברודער, זאָג מיר, גיב מיר עפּיס מיט וואָס לעבען צו קע-נען!.. דו ביסט יונגער פאַר זיי, דו ביסט אַוועק אין דער וועלט זוכען—זאָג, וואָס האָסטו געבראַכט? וואָס האָסטו געפינען?

לעאָן

נעמט אַן די שוועסטער ביי דער האנד.

ביי זיי אין די הייליגע ביכער ליגט געפאַנגען אַ גרויסע יודישע נשמה, וואָס זיי האָבען זיך מיטגעבראַכט פון די הייליגע לענדער, און זי וואַרט אויף אַן אויסלייזונג פון אונז, פון די יונגע. יוסטינא.

יוסטינא.

האָט איהר זי שוין אויסגעלייזט?

לעאָן.

ניין. אונזער משיח איז נאָך נישט געקומען, די גערעכטיגקייט הערשט נאָך נישט איבער דער וועלט. אָבער מיר דאַרפען זיין די יורשים פון די גיטער! און האָבען די אַלטע געפונען אין דער נשמה אַ טרייסט, דאַרפען מיר געפינען אין איהר—אַ מאַכט, מיט וואָס אויסצופילען אונזער לעבען. מיר דאַרפען פון דעם אַלטען אמת אויסקאָוועץ די נייע יודישע נשמה!

יוסטינא.

און ווי האַלט עס מיט דער נייער יודישער נשמה?

לעאָן.

זי האַלט זיך נאָך אין קאָוועץ, שוועסטער, מיר זעהען נאָר פון דערוויטענס די שטראַלען, וואָס גליהען פון איהר אין דער ווייטער, ווייטער צוקונפט. מיר הערען טיילמאָלס דאָס עטעמען פון איהר. פיעל מאָל ווערט זי פערהוילען, פערטונקעלט,—מיר טאַפּען דענסט-

מאָל אין דער פינסטער. נאָר זי בעווייזט זיך צו אונז, ווי אין שיין... געה נישט, שוועסטער, אויף דעם וועג־געפעהרליך איז ער פאַר די, וואָס דאַרפען אַ גלאַטען וועג און אַ קלאָר ליכט.

יוסטינא.

פאַרוואָס שטופסטו מיך אָב פון דיר.

לעאָן.

די נייע יודישע נשמה איז שטרענג, שוועסטער. זי האָט ניט קיין שכר צו פערטיילען אויף יענער וועלט, קיין חלק לעולם הבאָ, קיין גן־עדן, נאָר דער שכר פון דער מצוה איז די מצוה אַליין. זי זאָגט קיין נסים נישט צו, קיין וואונדער וועלען ניט געשעהן. דו דאַרפסט אַ ברייטען, ליכטיגען וועג מיט אַ קלאָרען ציל, אַ וועג, וואָס פיהרט אין די הימלען,—אונזער וועג פיהרט צו דער ערד, און ער איז נאָך טונקעל, נאָר בעלויכטען מיט אַ שטראַל פון אַ ווייט, ווייט ליכט...

יוסטינא.

און מיט וואָס לעבט איהר

לעאָן.

מיט דעם, אַז די וואָס וועלען קומען נאָך אונז, וועלען דערזעהן דאָס ליכט קלערער. אַז מיר טרעטען אויס פאַר זיי אַ וועג, נאָר נישט, כּדי עס זאָל זיי בעקוועמער זיין, נאָר זיי זאָלען איהם ווייטער ציהען ביז אין לעצטען טאָג אַריין.

יוסטינאַ.

און איהר פאַר זיך, פאַר זיך אַליין, האָט גאָרנישט?

לעאָן.

יאָ. דאָס וואָס מיר טוען אונזער פליכט.

יוסטינא

שווייגט פערקלערט.

לעאָן.

און טיילמאָל כאַפּט אָן דער יאוש, דאָס ליכט פערנעפּעלט זיך פון

דערווייטענס — מיר בלייבען אין טיפער פינסטערניש, און מיר ווייסען נישט, אויב מיר געהען גוט.

יוסטינא.

וואָס טוט איהר אין אזא מאָמענט?

לעאָן.

מיר שטעלען אָב אונזער מח און לאָזען קלאַפּען דאָס האַרץ. דאָס האַרץ דערפיהלט דעם ציל פון דערווייטענס, — דאָס האַרץ איז צעהנטער צום ציל, ווי דער קאָפּ - און מיר געהען, וואו עס פיהרט אונז אונזער אינסטינקט.

יוסטינא.

און וואָס איז אייער גליק?

לעאָן.

מיר פיהלען, ווי אונזער האַרץ איז שוין אָנגעקניפּט אָן די שטראַלען פון יענעם גרויסען אמת, און ער הויבט זיך אָן פון אונז, אַז מיר וואַרימען איהם אויס מיט אונזער יוגענד, מיט אונזערע לעבענס, מיט אונזער ליעבע. דאָס גיט אונז מוט, און דאָס איז אונזער גרעסט גליק.

יוסטינא.

און פאַרוואָס שטופּסטו מיך אָב פון דיר?

לעאָן.

צו איידעל זענען דיינע פיס פאַר דעם וועג. בלוטיג איז ער און פול מיט שטיינער, און פערהילט זיך נאָך אָפט אין דער טינקעלהייט, אָבער דאָס איז דער ריכטיגער ציל — צו זיך אַליין.

יוסטינא.

פאַרוואָס שטופּסטו מיך אָב פון דיר?

לעאָן.

דו דאַרפסט אַ ברייטען וועג, אַ ליכטיגען וועג, וואָס פיהרט באַלד צום ציל. אונזער וועג איז לאַנג, לאַנג — ער הויבט זיך ערשט אָן און נישט אַלע קענען איהם דערזעהן שוין.

עס קומט אריין דער זיידע.

ר׳ שמואל.

טאָכטער, פאַרוואָס ביסטו היינט נישט געקומען צו מיר אַרויפצוגעהן? דערזעהט לעאָנ׳ען. דו—דאָ! ביסט געקומען נאָך דעם קינדס נשמה—זי וועט נישט געהן מיט דיר! ער נעמט זי ארום. זי געהערן שוין צו אונז, זי וועט איהר שוין פון אונז נישט אוועקנעמען

לעאָן

ווייזט אויפ׳ן זיידען.

אָ, מיט איהם געה, אָדער מיט יענע דאָרט! זיי ווייזען אָן אַ ליכטיגען וועג—פאַר זיי איז קיינע ספקות, אַלץ איז קלאָר און אָפען. נישט נאָר די וועלט, נאָר אויך יענע. אָט אויף דעם וועג געהט זיך גוט, שוועסטער, מיט בלומען איז ער בעזייהט און פיהרט גלייך אין הימעל אריין.

ר׳ שמואל.

וואָס ווילסטו פון דעם קינד? דו האָסט גאָר קיין גאָט נישט אין הארצען, ביי דיר איז דאָך גאָר הפקר אַ וועלט.

לעאָן.

חלילה, זיידע. ווער האָט אייך דאָס געזאָגט? מיר גלויבען אין אַ גרויסען גאָט!

ר׳ שמואל.

וואָס האָט ער געזאָגט—דו גלויבסט אין גאָט? וואָס איז דאָס, מישטיינס געזאָגט, דיין גלויבען אַזעלכעס?

לעאָן.

אַז דעם מענשענס הארץ איז פון גרונד אויס גוט.

ר׳ שמואל.

איך פערשטעה נישט, וואָס דו מיינסט; איך ווייס נאָר, דו רעדסט קעגען דעם הייליגען חומש, נאָר איך זעה, די וועלט ווערט בעסער, די יונגע הויבען אָן צו גלויבען, מען גלויבט אין עפּיס—עס איז דאָך אַלץ בעסער פון די פאָטערס, זיי האָבען דאָך אין גאָרנישט קיין אמונה געהאַט.

לעאָן.

געוויס, זיידע, ווערט די וועלט בעסער, די קינדער—בעסער פו די פאָטערס. נאָך מעהר, מיר לאָזען זיך אמאָל מקריב זיין פאַר אונזער גלויבען!

ר' שמואל.

וואָס? קדוש השם ביי אייך?—אָוואַ!

לעאָן.

מיר זענען יורשים פון אגרויסער ירושה. אסך קדוש השם האָט זי געקאָסט. מיר דאַרפען זי טראָגען אין דער וועלט און צוליעב איהר מוזען מיר אמאָל אקרבן ברענגען. נאָר ווען איהר זענט צום פייער געגאַנגען האָט איהר ביים שייטערהויפען געזעהן די טויערן פון גן עדן, וואָס עפענען זיך פאַר אייך אויף; ווען איי־נער פון אונז געהט אויף קדוש השם, זעהט ער נאָר דעם טיפען תּהום, וואָס דעקט איהם דערנאָך צו... און דאָך געהען מיר!

ר' שמואל.

און פאַרוואָס טוט איהר דאָס? וואו איז דעם שכר? מיט א שמייכעל זענט איהר אפשר פון די, וואָס דינען שלא על מנת לקבל פרס.

לעאָן.

יאָ, זיידע.

ר' שמואל

פערוואונדערט.

זענט איהר בעסער פאַר אונז, פאַר די אבות?

לעאָן.

די וועלט שטעהט נישט אויף איין אָרט.

עס קומט אריינצולויפען ה' מייזנער.

ה' מייזנער.

טאָכטער, דער הראַביע האָט מיר אָנגעקלונגען אין באַנק—ער קומט באַלד אהער מיט דער מוטער. מאַמאַ, מאַמאַ, וואו ביסטו? ער קוקט זיך אום און דערזעהט דעם זוהן. דו—דאָ! ביסט אהיים געקומען? מאַמאַ, מאַמאַ, זעה, ווער עס איז דאָ!

מ׳ מייזנער

לויפט אריין, דערזעהט דעם זוהן.

לעאָן, קינד! וואו ביסט דו? קושט איהם. ווי געהט עס דיר?

לעאָן.

גוט, מאַמאַ, איך דאַנק. איך האָב נישט געוואוסט, אַז איהר זענט דאָ. ער מאַכט אַ בעוועגונג, ווי ער וואָלט געוואָלט ארויסגעהן.

ה׳ מייזנער.

וואָס לויפסטו? צו וואָס ביסטו געקומען? דו זוכסט דאָך עפּיס, זאָג.

מ׳ מייזנער.

קינד, און אפשר שוין גענוג דאָס משוגעת צו וואלגערן זיך איבער דער וועלט? אפשר שוין גענוג אונזערע צרות?

לעאָן

פּערצייה, פּאַטער, איך בין נישט געקומען צו אַייך צו געהן. וויל וועקגעהן.

ה׳ מייזנער.

נאָר צו וועמען דען? ער קוקט אויף דער טאָכטער. צום קינד?—ניין! ער כאַפּט ארום די טאָכטער, ווי ער וואָלט זי געוואָלט אָבראַטעווען. דאָס קינד וועסטו פון אונז נישט אַוועקנעמען. זי וועל איך מיר נישט לאָזען אוועקנעמען דאס לעבען וועל איך מיר אַיינשטעלען!..

לעאָן

שמייכעלט.

ווער זאָגט אַייך, אַז איך וועל זי פון אַייך צונעהמען? הויבט זיך גאָר נישט אָן! איך רעד זי אַליין אָב.

ה׳ מייזנער

עטעמט אָב.

וואָס? מיט האָפנונג. און אפשר—און אפשר שוין גענוג אונז געפּיי-ניגט? מיר זענען דאָך אויך עלטערן, וואָס אַנטלויפסטו פון אונז, וואָס ווייכסטו אונז? וואָס האָב איך וועמען שלעכטס געטאָן?—איך בין אַ יוד אַ סוחר. ביי גוים זענען אויך דאָ סוחרים—פּעראַכטען זיי

זייערע קינדער ?.. ווילסט נישט זיין קיין סוחר—פאהר שטודירען, טו עפּיס! פאַרוואָס ווייכסטו מיך ? זענען מיר דען נישט דיינע עלטערן ? די מבּרשׁ חיינס.

לעאָן.

יאָ, טאַטע, דו האָסט מיר געשענקט דאָס לעבען, אָבער איך מוז דאָך האָבען מיט עפּיס צו לעבען, פאַרוואָס צו לעבען — און דאָס זוך איך יעצט.

ה' מייזנער.

און דאָס איז אַלץ, וואָס דו האָסט מיר צו זאָגען! און מיט דעם געהסטו אוועק!.. איך וויל זיך מיט דיר מישב זיין... דיין שוועסטער שטעהט פאַר אַ זעהר ערנסטער שריט. איך ווייס נישט, וואָס צו טון, איך דאַרף זיך מיט ווענען מישב זיין. דו ביסט דאָך מיין עלטסטער—געהט דיך די היים גאָרנישט אָן?

ר' שמואל

כּאַפּט אָן דעם זוהן ביי דער האַנד.

זוהן, מיינסטו נאָך דעם שידוך מיט זיי ?

ה' מייזנער.

יאָ שידוך אָדער נישט שידוך—טאַטע, עס זענען דאָך פּריצים, מען מוז זיי דאָך צונעמען. צום זוהן. איך האָב זיך דאָך נישט מיט וועמען קיין עצה צו האַלטען. אין דער שטיל. דער זיידע איז דאָך פאַנאַטיש, ער פערשטעהט דאָך נישט, אַז דאָ האַנדעלט זיך אום ליעבע, אום מענשענס לעבען. איך ווייס נישט, וואָס איך זאָל טון. דאָס מיידעל ליעבט דעם קריסט...

לעאָן.

וואָס קאָן איך אריינרעדען אין מיין שוועסטערס אָנגעלעגענ-הייטען ? איהר האָט דאָך מיך שטענדיג געהאַלטען פון דערווייטענס פון איהר.

ה' מייזנער.

אודאי וואָלסטו געקענט האָבען אויף איהר אַ שלעכטע ווירקונג — נאָר איך וויל נישט יעצט רעדען דערפון. איך ווייס נישט, וואָס איך זאָל טון. איז זיך מיט איהם מישב. דאָס קינד ליעבט דעם קריסט,

איך ווייס עס. אַודאי וואָלט איך בעסער געוואָלט אַן אונזעריגען, — טראַדיציע איז ביי מיר אויך אַ גרויסע זאַך — אָבער מיר קאָנען דאָך נישט זיין אַזוי פאַנאַטיש, ווי דער זיידע — ער איז אַן אַלטער מאַן... עס האָט קיין זין נישט זיך שמד'ן אָהן אַ טעם, אָבער מיר — צוליעב רעליגיאָן אומגליקליך מאַכען אַ קינד, דאָרט וואו עס האַנדעלט זיך אום ליעבע... דאָס מיידעל ליעבט איהם... זי וויינט ביינאַכט, זי זוכט איהם, דאָס מיידעל ועט אויסגעהן — וואָס זאָל איך טון?

ל ע אָ ן.

אַז זי ליעבט דעם קריסט — פאַרוואָס דען נישט?

ה' מ יי ז נ ע ר.

קלערסטו אויך אַזוי? — מען האָט דאָך מיר געזאָגט, אַז דו האַלסט פיעל פון יודישער טראַדיציאָן...

ל ע אָ ן.

אָבער, פאַפאַ, ווי קומסט דו דערצו? ווil ארויס.

ה' מ יי ז נ ע ר.

אָבער וואָס לויפסטו? איך וויל רעדען מיט דיר. ער וויל איהם נאָכלויפען. מען קלינגט אין טיר. ער כאַפּט דעם זייגער. זיי זענען דאָ! בלייבט שטעהן. ער דערמאָנט זיך אָן זוהן. ער זעהט, ווי לעאָן געהט ארויס. אָבער וואוהין לויפסטו? בלייב דאָך דאָ!

ל ע אָ ן.

איך קאָן דאָך מיך נישט לאָזען אריינשלעפען אין אַייערע אינטע-רעסען. לויפט ארויס

ה' מ יי ז נ ע ר.

אָבער דו געהסט נישט, טאָכטער, דו געהסט נישט. קינד, צי דו ווילסט יאָ דעם שידוך, צי דו ווילסט נישט דעם שידוך — מיר וועלען שוין זעהן. אָבער בלייב דאָ. ער לויפט נאָך דעם זוהן. לעאָ! לעאָן!

י אַ ן

מעלדעט.

די הראַביניע מיט פאָן דאַבראַווסקי.

ה׳ מײזנער.

די הראַבּיניע — מאַמאַ — די הראַבּיניע...

מ׳ מײזנער

לויפט נאָך לעאָן.

וואָס געהט מיך די הראַבּיניע אָן. — מײן קינד געהט אַוועק פון מיר! לויפט אַרויס נאָך לעאָן.

יוסטינאַ.

וועלכע איז די גאַנצע צײט געזעסען פערטראַכט אין זיך, כאַפּט זיך אויף בײם נאָמען. וויל אַרויס פון צימער.

ה׳ מײזנער.

נײן, מײן קינד, דאָס געהט נישט. די הראַבּיניע איז געקומען — דו מוזט זי אויפנעמען. צום דינער. מיר בעטען. קינד, איך ווײס אַלץ... טו, ווי דײן האַרץ הײסט דיך — דײן טאַטען וועסטו שטענדיג האָבען בײ דיר. ער קושט זי אין קאָפּ — געהט אַקעגען די הראַבּיניע.

ר׳ שמואל.

בלײב מײן קינד, גאָט וועט דיר בײשטעהן. ער וויל אָפּ.

יוסטינאַ.

קוקט זיך אומרוהיג אום, כאַפּט אָן דעם זײדען בײם אַרבּעל.

מײן זײדע, דו בלײב, איך האָב מורא אַלײן צו זײן, איך זאָל נישט שוואַך ווערען.

ר׳ שמואל.

איך בלײב, מײן קינד, איך בלײב.

יוסטינאַ.

און וועט מיך אָנכאַפּען אַ שוואַכקײט, דאָס האַרץ וועט מיך ציהען, קוק מיר אין די אויגען אַרײן, איך וועל זעהן דעם טויזענד־יעהריגען צער, וואָס ליגט אין דײנע אויגען, און איך וועל ווידער שטאַרק ווערען.

ר׳ שמואל.

איך בלײב, מײן קינד.

ה׳ מ ײ ז נ ע ר פיהרט אַריין די הראַבּיניע. זי איז אַן אַלטע, בּעיאָהרטע פרוי, וועהר פאַרנעם. רעדט צו יוסטינאַ׳ן, אַזוי ווי די אַנדערע וואָלטען נישט געווען.

ד י ה ר אַ בּ י נ י ע

איך בּין אַליין געקומען צו דיר צו געהן, מיין קינד. יוסטינאַ געהט צו צו איהר. די הראַבּיניע קושט איהר אין שטערן. אַ גרויס אומרעכט איז דיר געשעהן. איך ווייס, אַז מען האָט דיר וועה געטאָן, און איך בּין געקומען דעם וועהטאָג היילען. זיי מוחל, עס איז אַן אומזיסט אומרעכט דיר געשעהן. גאָט וועט עס דיר בּעצאָהלען.

י ו ס ט י נ אַ

קושט איהר די האַנד שווייגענדיג

מ י כ אַ ל

פאַלט צו צו דער מוטער און קושט איהר די צווייטע האַנד.

איך האָבּ געוואוסט, אַז די מאַמאַ וועט עס טון. איך דאַנק אייך, איך דאַנק אייך. איהר זייט אַ מלאך! עס קומט אַריין מ׳ מייזנער.

ד י ה ר אַ בּ י נ י ע

צו מאַדאַם און ה׳ מ ײ ז נ ע ר, וועלכע שטעהען פאַר איהר מיט עהרפאַרכט.

דאָרט, וואו עס איז דאָ צער, מוז מען עס זעהן צו פערהיילען. אײער טאָכטער איז אַן אומרעכט געשעהן. איך האָבּ עס געפיהלט און בּין אַליין געקומען זי איבּערבּעטען. די קינדער האָבּען זיך ליעבּ, און דאָרט, וואו די ליעבּע רעדט — רעדט גאָט; טאָרען מיר נישט שטערען גאָטס וואָרט, מיר האָבּען נישט קיין רעכט צו צע-שטערען דאָס, וואָס גאָט און זיין ליעבּע האָבּען צוזאַמענגעפיהרט. ווי מיינט איהר, מיינע הערשאַפט?

ה׳ מ ײ ז נ ע ר

גערירט.

איך האָבּ געוואוסט, אַז די הראַבּיניע וועט עס טון, אַז אײער איי-דעלקייט וועט נישט קענען איבּערטראָגען מיין קינדס אומפערדינ-טען צער, און איך דאַנק אייך זעהר. קושט איהר די האַנד.

ד י ה ר אַ בּ י נ י ע.

צו דער שווייגענדיגער יוסטינאַ.

אין פאַר דעם, וואָס מענשען זאָגען, האָבּ נישט קיין מורא, מיין קינד

מענשען קוקען אין די אויגען — גאָט קוקט אין האַרץ, און ער ווייסט, אַז דיין האַרץ האָט זיך צו איהם פריהער געקעהרט, איידער עס האָט נאָך געקענט מיין זוהן. איך קען דיך, מיין טאָכטער, און ווייס, ווי ריין און אומפעהלערדיג דיין אמונה איז צו גאָט.

מיכאַל

קושט דער מוטערס האנד.

מאַמאַ, מאַמאַ, ווי דאַנק איך אייך, מיין גוטע מאַמאַ! ער נעמט יוסטינאַס האנד. איך האָב געוואוסט, אַז מיין גוטע מוטער וועט דאָס טון. ער וויל איהר קושען די האנד.

יוסטינאַ

מיט אנגסט, קוקט אויף דר'ערד.

איך דאַנק דיין מאַמאַ, מיכאַל. איך דאַנק דיר, נאָר — איך קאָן נישט מעהר. עפּיס וואָס איז געשעהן צווישען אונז... אלע קוקען זי אָן ערשטוינט. בעוועגונג. יוסטינא געהט צו צו דער הראַבּיניע און פערבויגט זיך פאַר איהר טיף. 'איך דאַנק אייך, גוטע פרוי, פאַר דעם גוטען וואָרט און פאַר נאָך אַ סך גוטע ווערטער און מעשים, וואָס איהר האָט מיך געלערנט. נאָר געהן מיט אייך קאָן איך נישט מעהר. אונזערע וועגען זענען צעשיידט. אלע קוקען זי ערשטוינט אָן.

ה' מייזנער

שמייכעלט צו דער הראַביניע.

דאָס קינד איז אויפגערעגט, זי וועט זיך בערוהיגען.

יוסטינאַ

צו דער הראַביניע.

ניין, איך בין נישט אויפגערעגט. איך האָב אייך פיעל צו פער-דאַנקען, — מעהר פון מיינע עלטערן. מיינע עלטערן האָבען מיר פאַר געלד געקויפט אויסערליכע בילדונג און מאַנירען, ווי יעדער רייכער יוד קויפט זיין טאָכטער, — פון אייך האָב איך געלערנט אינערליכע שענקייט און גוטסקייט. איהר זענט געווען אַ מוסטער פאַר מיר מיט אייער טיפער איבערגעבענקייט צו אַלעם לעבענ-דיגען, מיט אייער ליעבע. איך האָב פון אייך געלערנט, וואָס איז אייגענע, איינגעבוירענע איידעלקייט און וואָס איז פרעמדער אויסער-ליכער פוץ. און דאָס טאַקע ברענגט מיך צו זוכען מיין אייגענער

שענקייט, וואָס איז אונז איבערגעגעבען בירושה, וואָס מיר האָבען אויסגעוואַרימט און פערהייליגט מיט אונזער געטריי האַלטען זיך דערפאַר פון דור צו דור. וואָרום נאָר דאָס איז צופּאַסיג פאַר מיר. און איך דאַנק אייך פאַר דער לעהרע, וואָס איהר האָט מיר גע־געבען מיט אייער פאָרבילד.

די הראַביניע.

עס איז זעהר שען פון דיין זייט. דו רעדסט זעהר גוט, מיין קינד, און איך דאַנק דיר פאַר די וואַרימע רייד. נאָר איך פערשטעה נישט אייגענטליך, וועגען וואָס דאָ געהט.

יוסטינאַ

נעמט אָן דעם זיידען ביים האנד.

אונזער משיח איז נאָך ניט געקומען, הראַביניע. די וועלט איז נאָך נישט אויסגעלייזט.

די הראַביניע

דערשראָקען.

מיין קינד! דיין אמונה, דיין ליעבע צו קריסטוס'ן, וועגען וועלכער דו האָסט אַזוי פיעל גערעדט—זענען דאָס געווען הוילע ווערטער? איך קען עס נישט גלויבען.

יוסטינאַ.

ניין, הראַביניע, עס זענען נישט געווען קיין הוילע ווערטער. אייער לעהרע און אייער גוטסקייט נעם איך מיט מיט מיר אויף דעם וועג, אויף וועלכען איך געה, און אייערע ווערטער לאָז איך צייטיגען אין מיר אַלס גוטע פרוכט. איך האָב אָבער געמיינט, אַז נאָר ביי אייך איז דאָ די אָפּפערונג און די ליעבע, ווייל איך האָב מעהר פון מיין פאָטערס הויז נישט געהאַט, ווי דעם גלאַנץ פון גאָלד. אָבער ניין, הראַביניע, נישט בלויז געלד איז דאָס רייכטום פון מיין פאָלק! עס בליהען נאָך אויף זיין באָדען די גרויסע אמת'ן, וואָס זיי האָבען מיטגעבראַכט פון דעם לאַנד, אין וועלכען די גרויסע גייסטער און לעהרערס זענען אויפגעשטאַנען. עס האַלטען זיך נאָך אויף ביי מיין פאָלק יענע שענקייטען, וועלכע זענען געוואָרען צו די שענקייטען פון דער גאַנצער וועלט, און די וויל איך מיר נעמען

צום מוסטער. זיי זענען מעהר צוגעפּאַסט פאַר מיר, ווייל זיי זענען מיינע אייגענע.

די הראַביניע.

אָבער וואו ווילסטו געהן? וואו ווילסטו זיי זוכען?

יוסטינאַ.

אונטען, אויף דעם באָדען פון מיין פאָלק, וואו איך האָב נישט געקענט דערגרייכען, בליהען זיי. איך הער די ערשטע גריסען פון זיי און דאָרט קעהר איך אַהין.

די הראַביניע.

זעהסטו נישט די קולטור-לויזיגקייט אויף דעם וועג, אויף וועלכען דו ווילסט געהן? ווי ווערסטו דיך געפינען צווישען זיי? דו ביסט דאָך שוין אַרויס פון זיי.

יוסטינאַ.

עס קען דאָך נישט זיין קולטורלויז דער וועג, וואָס פיהרט צום אייגענעם פאָלק, צו זיך אַליין. דאָס האָב איך פון אייך געלערנט, און איך דאַנק אייך פאַר דער לעהרע.

מיכאַל.

אָבער אונזער ליעבע, אונזער אייגען לעבען, שטעהט דאָס נישט העכער פון דעם אַלעמען?

יוסטינאַ

פאַלט צו צו איהם—האַלט זיך אָבער איין.

אונזער ליעבע, אָ, ווען מ'ר ביידע וואָלטען געהערט צו דער רעליגיאָן פון דער צוקונפט... און אונז ביידע וואָלט געוועזען פעראייניגט איין אידעאַל — מיר וואָלטען אַדורכגעבראָכען די צאַמען פון די רעליגיאָנען, וואָס שטעהען אונז אין וועג. דער זיידע קוקט זי אַן... זי דערווייטערט זיך פון איהם. צווישען אונז שטעהען וועלטען, מיכאַל—דו האָסט פערלאַנגט נדן... נדן פון מיין פאָטערס געלד ווילסטו נישט נעמען, קיין אַנדערן האָב איך דיר נישט מיטצוברענגען, און איך וויל נישט קומען צו דיר נאַקעט און אָרים—צו גרינג וועל איך אויסזעהן ביי דיר. עס איז אָבער דאָ אַן אַנדער נדן, וואָס

אַ יודישע טאָכטער האָט מיטצוברענגען איהר חתן, און דעם נדן וועל איך געהן זוכען און דיר ברענגען. אָ, דענסטמאָל וועל איך שטעהן קעגען דיר אויג אין אויג, רייך געגען רייך, און קיין אַנ־דער געפיהל וועט נישט קענען זיין צווישען אונז. קיין חשד, קיין טענדענץ, נאָר די אמת'ע הייליגע ליעבע!.. ביז דאַן זענען אונזערע וועגען צעשיידט.

די הראַבינע.

איך ווייס נישט, אפשר האָסטו רעכט. איך ווינש דיר גליק.—גו יעדענפאַלס, מיר האָבען נישט דאָ וואָס מעהר צו טון, מיין זוהן.

מיכאל פערבויגט זיך פאר יוסטינאַ'ן און פיהרט אַרויס די מוטער געאַרעמט. יוס־טינא פאַלט אויף אַ שטול און וויינט לאַנג.

ה' מייזנער } קינד, וואָס האָסטו געטאָן!...
מ' מייזנער }

ר' שמואל

הויבט אויף די הענד.

איך דאַנק דיר, רבונו של עולם! איך דאַנק דיר, רבונו של עולם! איך דאַנק דיר. צו יוסטינאַ'ן מיט טרערען אין די אויגען. זיי פרעהליך, מיין קינד, זיי שטאָלץ, וואָס דו געהערסט צום אַלטען יודישען פאָלק, צום גרויסען זקן. וואָס ווייסטו? וואָס ביסטו געפאַלען ביי דיר? — פרעהליך זיי! איבער די צרות, וואָס שטעהען דיר פאָר, וואָס דו ביסט אַ יודיש קינד געבליבען, ביסטו טרויעריג? ווער איז אונזער שונא, קינד? פעלקער, וואָס געהען אַוועק מיט'ן ווינט: נעכטען זענען זיי געווען, און מאָרגען וועלען זיי נישט זיין. און דו ביסט אייביג, ווייל דיין גאָט איז אייביג!.. שטאָלץ זיי, מיין טאָכטער, און פרעהליך זיי, וואָס גאָט האָט דיר געהאָלפען, און דו ביסט אַ יודיש קינד געבליבען. ער טאַנצט און זינגט פאר גליק. אָ ווי דאַנק איך דיר, טאַטע. ווי דאַנק איך דיר!

ה' מייזנער.

האָסט צו שאַרף גערעדט, מיין קינד. מיט פריצים רעדט מען נישט אַזוי. האָסט געוואָלט אָבזאָגען—יאָ, אָבער נישט אויף אַזא אַרט.

מ׳ מ ײ ז נ ע ר.

װי עס זאָל ניט זײן—בערוהיג דיך, מײן קינד. װיל זי אײַננעמען, נעמט זי ארום. דו בלײבסט מיט אונז, מײן קינד.

יוסטינע הױבט זיך אױף, װישט זיך אויס די אויגען, זוכט עפּיס, מאַכט זיך אַרויסצוגעהן.

ה׳ מ ײ ז נ ע ר

דערשראָקען.

טאָכטער, װאוהין?

י ו ס ט י נ אַ.

נישט צו דעם בין איך דאָ געבליבען, מיט אײך צו זיצען. אין אײער הױז רוהט קײן גאָט ניט. װי זאָל איך מיך געפינען צװישען אײך?

ר׳ ש מ ו א ל.

צו מיר קום, מײן קינד, מיט מיר! דו ביסט אַ יודישע טאָכטער.

י ו ס ט י נ אַ.

און אויך נישט מיט דיר, זײדע, צו אַלט ביסטו פאַר מיר. פון דײנע ספרים יאָגט דער טױט; דײן ליכט צאַנקט. אָבער ערגיץ אַנדערש װאו האָט עס זיך אָנגעצונדען!.. װיל אַב.

ר׳ ש מ ו א ל | ה׳ מ ײ ז נ ע ר — דערשראָקען. װאו אַהין?

י ו ס ט י נ אַ.

דאָרט אַהין, װאו דער עלטערער ברודער איז געגאַנגען אױס־טרעטען אַ װעג.

ה׳ מ ײ ז נ ע ר

שרײט אויס.

מיט זײ, מיט דעם ברודער? איך װעל דיך ניט לאָזען!

י ו ס ט י נ אַ.

טאַטע, װעסט מיר נישט פערשטעלען דעם װעג: פיעל װעגען פיה־רען דאָרט אַהין. לױפט אַרױס.

ר׳ שמואל

דופט איהר נאָך.

אַז איך קאָן דיך נישט בעגעגנוגען — געה. זוכט, געפינט,—נאָר ציהט ווייטער די שנור, ציהט זי ווייטער!... דערהאַלט עס ביז דעם לעצטען טאָג, וואָרום משיח קומט דאָך!

ה׳ מייזנער.

מאַמאַ, און וואָס וועט יעצט מיט אונז זיין? צו וואָס האָבען מיר געזאַמעלט געלד, דאָס גאַנצע לעבען געהאָרעוועט? וואָס טויג מיר מיין לעבען, אַז די קינדער פערלאָזען אונז? ער ווארפט דאָס געלט פון די קעשענעס אויף דר׳ערד, פאלט צוזאמען און וויינט.

ר׳ שמואל.

אַז דו האָסט זיי קיין גאָט נישט געגעבען, מוזען זיי דאָך איהם אַליין זוכען. עס זענען דאָך יונגע קינדער, זיי מוזען דאָך האָבען מיט עפּיס צו לעבען!..

פאָרהאַנג.

שלום אש

מיטן שטראם

אַ דראַמע אין צוויי אַקטן

פערזאנען.

ר' זרח, א רב.

הינדעל, זיין ווייב.

רחל'ע, זייער טאכטער,

דוד, איהר מאן — ביי שווער און שוויגער אויף קעסט.

יחזקאל'ע, זייער קינד

צייט:

אין די זיעבציגער יאהרען פון פערגאנגענעם יאהרהונדערט.

ארט:

אין א קליין שטעדטיל ביים טייך.

ערשטער אקט.

ערשטער אַקט.

די סצענע שטעלט פאָר אַ גרויסע בית-דין שטוב בײַ'ם רב. רעכטס אַ טהיר פון דרויסען אַרײַנצוקומען. די טהיר געפינט זיך אין קאָרידאָר פון בית-המדרש (און עס הערט זיך דורך דעם דאָס שטענדיגע גערויש פון די דאַווענער אָדער די לערנער פון בית-המדרש אויף דער סצענע). לינקס — אַ צווייטע טהיר פיהרט צום יונגען פּאָר-פאָלק — צו דוד און רחל'ס שטוב. געגען איבער צווישע אַ דריטער טהיר, וועלכע פיהרט פון די אינווענינגסטע צימערן; ארום די טהירען — שענק בעשטעלט מיט ספרים, פון ביידע זײַטען טהיר אין הינטער-גרונד — צוויי קליינע פענסטערלעך בעהאַנגען מיט האַלב-לײַווענדע פאָרהענגלעך. אין מיט'ן שטוב אַ לאַנגער טיש בעלעגט מיט גרויסע און קליינע ספרים. פון אָנהויב טיש ליגט אַ גרויסע אָפענע גמרא, אַ גאָז-טיכעל אויף איהר און אַ טאַבאַק-שקעטעלע. אין די זײַטען טיש צוויי לאַנגע בענק, אַ כּיור בײַ'ם וואַנד. אין אַ ווינקעל שטוב יג מזרח וואַנד שטעהט אַ קליין שענקעל בעהאָנגען מיט אַ פּרוכת'ל, אויפ'ן שענקעל צוויי לײַכטערלעך מיט ליכט די שטוב בעלײַכט אַ ברייטע העגנענדע לאָמפּ — עס איז אָבענד נאָך עלף אַ זייגער. פון דרויסען הערט זיך דאָס שטענדיגע גערויש פון וואַסער וואָס ברעכט זיך פון אונטער דעם אײַז. אַמאָל איז דאָס גערויש שטילער, — אַמאָל שטאַרקער.)

רחל'ע (זיצט אויף איינע פון די בענק, זי איז אַ יונג ווײַבעל פון אַ יאָהר איינינע און צוואַנציג, פרום, שעהן און צנועה'דיג, האַלט דעם שלאָפענדען קליינעם יחזקאל'ע אין איהר שויס — וויגט איהם נאָך אין די הענד, וויגענדיג אין דער שטיל דעם מאָטיוו):

אונטער יחזקאל'ס וויגעלע
שטעהט אַ קליין ציגעלע

דאָס ציגעלע איז געגאנגען האנדלען
(שטיל) איינגעשלאָפען.

הינדעל (זיצט געבעטן איהר, א יודענע אין יאָהרען, א ברייטע הויבּ רבּי׳צען מיט א ברייטען גלענצענדען שטערן, טראָגט ברילען אויף דער נאָז, שטריקט א זאָק): גלויב צו גאָט. אח, אח, וויפיעל דאָס געהט אָן א טאָג (טהוט דעם קינד אויס פאַרוויכלטיג די שיכלעך): מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינדעלעך, קינד לעבען (טהוט איהם אויס דאָס ציצה-כנפות׳ל): מען זאָל פון דיר נחת דערלעבען דער טאטע דיינער, די מאמע דיינע.

רחל׳ה (זיפצט ביטער אָב): אָ יאָ, זיין פאָטער נחת?...

הינדעל. שלאָג דיר טאָלטער די נארישע געדאנקען פון קאָפּ ארויס עס איז גאָר נישט, און עס וועט מיט גאָט׳ס הילף גאָר נישט זיין.

רחל׳ה (ווי פאַר זיך). דו וואָלסט געדאַרפט הערען זיינע קרעכ-צען ביי נאַכט, מאמע.

הינדעל (קלערט א ווייל׳ע). און ווידער ארום, ווער קען וויסען? דער טאטע זאָגט אויך, אז ער געפעלט איהם עפּעס נישט די לעצטע צייט.

רחל׳ה (רוקט זיך צו דער מוטער נעהנטער). מאמע לעבען, דו ווייסט, נעכטען ביי נאַכט ליג איך אזוי אין בעט און האָרך מיך איין, און פלוצים, מאמעשי, הער איך ווי ער וויינט, גלייך ווי ער וואָלט זיך ביי עמיצען געבעטען. האָב איך מיך אין דער שטיל אויפגעהויבען, בין פאמעלעך צו געגאנגען צו איהם, זעה איך מאמעשי, ווי ער ליגט מיט׳ן פנים אין קישען איינגעגראָבען און וויינט. האָב איך מיך זעהר דער-שראָקען, האָב איך איהם גערופען: דוד, דוד! איז ער אויפגעקומען, פרעגט ער „רחל׳ה דו ביזט עס". איך האָב אזוי מורא געקריגען (פויזע).

הינדעל. א יודישע טאָכטער דאַרף שטענדיג וויסען וואָס דער מאַן האָט אין זינען, זי דאַרף שטענדיג וויסען, וואָרום...

רחל׳ה. אָבער ווי אזוי מאמע? איך בעט מיך ביי איהם: דוד, וואָס איז דיר, נעמט ער מיך איין מיט גוטען: גאָר נישט, זאָגט ער, רחל׳ה, גאָר נישט.

הינדעל. זעהסט דו, קינד לעבען, דאָס זענען קיין רייד נישט. א יודיש ווייבעל דאַרף וויסען, — מאַכט שוין אזוי, אז זי זאָל וויסען... אז דיין טאטע האָט נאָך אונזער חתונה געוואָלט אראָב פון קעסט, און איך

אַרום געגאַנגען מיט אַני אַראָבגעלאָזטער נאָז, מיט קיינעם נישט גערעדט, האָב איך באַלד פערשטאַנען וואָס ער מיינט. פאַר'ן מויל האָט ער עס נישט געבראַכט, און איך האָב עס געוואוסט, ווי אַזוי? ווי אַרום? אַז מען איז אַ ווייב ווייסט מען שוין.

ר ח ל'ה. וואָס זאָל איך טהון, מאַמע? זאָג מיר, איך געה אירם נאָך ווי אַ שאָטען. אין די אויגען קוק איך איהם אַריין, זיך וויל עס איהם פון די ליפען אַראָבשאַרען... און דאַכט זיך מיר, ער זאָגט מיר עפּעס, נאָר איך פערשטעה איהם נישט... איך בין אַ נאַרישע יודענע, איך קען איהם נישט פערשטעהן. (וויינט, דאָס קינד'ל וועקט זיך).

ה י נ ד ע ל (נעמט זי איין). וויין נישט, וואָס האָסט דו צו וויינען? וועסט נאָך דאָס קינד אויפוועקען, גיב'ן מיר (נעמט פון איהר דאָס קינד). זיי וויסען, אַז דיין מאַן איז נישט קיין „ליאַדע־ווער”: זיי וויסען, אַז דיין מאַן איז אַ גרויסער, גרויסער יוד, אַ גדול בדור איז ער. דער טאַטע זאָגט, אַז פון איהם וואַקסט אַ גרויסע ישועה אויף יודען... ווייס איך, אפשר איז עס ביי זיי אַזאַ גאַנג... אפשר אַ תשובה... אפשר קלאָגט ער אויף אַזעלכע זאַכען וואָס מיר זעהען נישט און פערשטעהען נישט... איך ווייס נישט, טאָכטער, אויב דו וועסט מיך פערשטעהן, נור זיי וויסען, אַז דו האָסט אויף דיר אַ סך, אַ סך גענומען, אַז דו ביסט זיין ווייב געוואָרען, דו מוזט ראוי זיין צו דעם. דער טאַטע האָט מיך געהייסען דיר דאָס זאָגען: דו מוזט דיך סטאַרען ווערט צו זיין, צו זיין זיין ווייב, אַז ער זאָל נישט דאַרפען זיין נשמה אַראָב צו נידערן צו דיינע, נור לייכט זאָל דיין נשמה זיין, אַז ער זאָל זי קענען מיט אויפהייבען צו זיך. (פויזע). זאָג מיר, טאָכטער, האָט ער דיך ליעב?

ר ח ל'ה (בעהאַלט שטיל דאָס געזיכט אין די הענד).

ה י נ ד ע ל. זאָג, טאָכטער לעבען, פאַר אַ מאַמען שעמט מען זיך נישט. עס איז קיין עברה נישט, אַדרבה, אַ יודיש ווייבעל דאַרף זעהען, דאַרף זיך מיהען, אַז דער מאַן זאָל זי ליעב האָבען

ח ל'ה (אויסשלוכצענדיג). איך ווייס נישט. מאַמע.

ה י נ ד ע ל. ווי הייסט, דו ווייסט נישט? ווער דען זאָל וויסען? זאָג מיר טאָכטער, (זאָגט איהר שטיל אין אויער): שוין לאַנג איז ער ביי דיר געווען?

ר ח ל'ה (בעהאַלט דעם קאָפּ אין דער מוטער'ס שויס). נעכטען ביי

נאכט, אז ער איז געקומען צו מיר, האט ער מיר אַרויפגעלייגט דעם קאָפּ אויף מיין האַרץ... ער האָט מיך נור אויף מיין האַרץ געקושט, און די טרערן זיינע האָבן מיר גערונען אויף מיינע בריסטען...

הינדעל. זאָג איך דיר, טאָכטער, זאָרג דיך נישט, זאָלסט דיך אויף גאָט פערלאָזען, מיט זיין הילף וועט אַלץ גוט זיין, זאָלסט נור גאָט בעטען ער זאָל דיך ליעב האָבען. אצונד גיי שלאָפען, גיי, לייג יחזקאל'ן (הייבט זיך אויף און גיט איהר איבער דאָס קינד). נו גיי לייג זיך, עס איז שוין שפעט, דער טאַטע וועט באַלד אויפוועקען זיך צו חצות.

רחל'ה (נעמט דאָס קינד פון דער מוטער). דוד איז נאָך אין בית-המדרש.

הינדעל (פיהרט זי אָב צו דער טהיר, שפּילענדיג זיך מיט'ן קינד). ווי דאָס האַלט די אייגעלעך צו, דו, דו לאָבעס איינער... (זי קושט דאָס קינד אין דער שטיל). דוד'ן וועל איך שוין אָבוואַרטען.

רחל'ה (אין דער טהיר). אז איך בין נישט דאָ וועט ער נישט עסען. (אָב).

הינדעל (נעמט אַ טישטוך, גרייט צום טיש, לייגט אויף זאַלץ-מעסטעל, ברויט, גאָפּעל-מעסער). אַנ'אַנדערעניש אַביסעל, אָהן מיר וועט ער נישט עסען, געב זיי גאָט דאָס געזונד און לעבען. (דערמאָנט זיך). אַזוי איז אויך געוועזען מיט מיין אַלטען אין די יונגע יאָהרען. קומט אַהיים פון בית-המדרש, זעצט זיך אַנידער וואַרטען: זרח גיי דיך וואַשען צום עסען, ער זיצט, וואָס זיצט דו זרח? אַהאַ הינדעל איז נישט דאָ... אוי, אוי די מאַנספערשוינען... די מאַנספערשוינען... (עס הערען זיך אָנקומענדע טריט). אהא שוין דאָ.

דוד (קומט אַריין, אַ הויכער יונגערמאַן פון איינינגע און צוואַנציג יאָהר, אַ בלייך טרויעריג געזיכט; טהוט אויס דאָס פוטער, הענגט עס אויף דער טהיר, בלייבט שטעהן אין אַ לאַנגען אַבגעלעסען ראָק, גאַרטעל). גוט נ'אָבענד, שוויגער. (דרעהט זיך איבער'ן צימער).

הינדעל (מיט אַפּלעגעניש). גוט נ'אָבענד, גוט יאָהר. גוט וואָס דו ביסט שוין געקומען. איך האָב שוין געוואָלט שלאָפען געהן. גיי וואַש דיך צום עסען, פלינקער, ס'ווערט קאַלט. (מיט אַ מוטערליך געביייזער): ווי ווייסט מען עס זיך אַזוי לאַנג אין בית-המדרש, אַ יונגער מאַן וואָס האָט אַ ווייב און אַ קינד טאָר נישט אַזוי לאַנג זיצען אין בית-המדרש... מיין

טאַטע זכר צדיק לברכה, דער ראש ישיבה, פלעגט באַלד נאָך מעריב די יונגע לייט פון בית־המדרש מיט אַ שטעקען אַהיים טרייבען. און ס'איז באמת קיין יושר נישט: זיי זיצען זיך דאָרט אין בית־המדרש, און די ווייבער לאָזען זיי אַליין וואַרטען אויף זיך אין דער־היים...

דוד (שטעלט זיך אָב אַ ווייַלע): וואו איז רחל'ה?

הינדעל: רחל'הן האָב איך שלאָפען געיאָגט, — נו, געה דיך וואַשען

דוד: ניין, איך וועל נישט עסען, איך בין נישט הונגעריג, — אַ גוטע נאַכט שוויגער. (געהט אָב אין זיין צימער).

הינדעל (מיט אַ שמייכעל): ווי זי האָט עס באַלד געוואוסט... רעכט אַזוי, גאַנץ גוט אַזוי.. (זי דרעהט אַראָב די לאָמפּ) אַ גוטער סימן. אַ גוטער סימן... (אויף די סצענע ווערט טונקעל, הינדעל געהט מיט זעהר לייכטע טריט אָב. פּויזע. עס הערט זיך פון דער צווייטער שטוב איהר אויסגעהערנדיג קול: „טהו וואַרפען אַ שלאָף אויף מיינע אויגען..." פון דרויסען גיסט זיך דאָס וואַסער אין דער שטיל... פּויזע).

דוד (קומט אַריין צוריק פון זיין צימער, געהט אום אויף און אָב, געהט אַ ווייַלע צו צום פענסטער, הערט זיך איין צו'ם גערויש, אַם ענדע זעצט ער זיך אַנידער ביי'ם טיש, דרעהט אַרויף די לאָמפּ, נעמט אַ ספר אונ הויבט אָן צו לערנען מיט אַ טרויעריגער שטימע, פריהער שטיל, דער־נאָך העכער).

רחל'ה (עפענט שטיל די טהיר, בלייבט שטעהן אַ ווייַלע געהט שטילערהייט צו צו דוד'ן): דוד —

דוד: דו ביסט עס, רחל'ה, פאַר וואָס האָסט דו דיך אויפ־געהויבען?

רחל'ה: איך ווייס אַליין נישט, (פּויזע), עפּעס קען איך היינט נישט שלאָפען.

דוד (ווייך און אונרוהיג): פאַר וואָס, רחל'ה?

רחל'ה: איך האָב מיך עפּעס אויפגעכאַפּט... עס איז אויף מיר אַ גרויסע שרעק אָנגעפאַלען, דאָס וואַסער רוישט אַזוי אין דרויסען, דאָס איז ברעכט זיך אויף, אונ עס געהט מיט אַזאַ קראַפט.

דוד (ווי פאַר זיך): דעם שבת האָט מען דאָך ראש חודש אדר

געבענטשט, און דאָס וואַסער פיהלט, אַז עס איז געקומען די צייט, זיך פון אייז צו באַפרייען. עס ברעכט זיין דעק, זיין ווינטער, און עס געהט פריי אַרויס אויף דער וועלט.

רחל׳ה: אויף מיר איז אַ גרויסע שרעק אָנגעפאַלען, איך האָב דיך גערופען, דו האָסט מיר נישט אָבגעענטפערט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דו ביסט שוין נישטאָ.

דוד: קינד פאַר וואָס האָסט דו דיך ערשראָקען? האָסט דאָך געוואוסט, אַז איך בין דאָ. (פויזע). געה רחל׳ה, געה צוריק שלאָפען.

רחל׳ה: קום אויך, איך האָב מורא.

דוד: געה, נעם דיר דאָס קינד אין בעט אַריין, (געהט צו צו איהר) איך וועל באַלד אַריינקומען, איך דאַרף נור עפעס נאָך־קוקען (פיהרט זי צו צו דער טהיר) שלאָפט יחזקאל׳ע?

רחל׳ה (אין טהיר): יאָ, דוד. עס איז מיר איהם אַ שאָד צו וועקען. די בעקעליך האָט ער אַזאַלכע רויטע און די אויגעליך פערמאַכטע, (גוטוויליג) ער שמייכעלט מיט די ליפעליך ווי דער מלאך וואָלט מיט איהם תורה געלערנט. (אָב אין איהר צימער)

דוד (דרעהט זיך נאָך אַ קליינע פויזע אַרויף און אַראָב איבערן צימער אונרוהיג. געהט צו צום פענסטער, קוקט אַרויס. געהט פלוצלונג צו צו אַ שאַנק ספרים, נעמט פון הינטער גמרות אַרויס איינינע שטיקער וועש, ספרים׳לעך קליינע, וואָס זיי זיך איינפאַקען, געהט פאַמעליך צו צו רחל׳הס צימער — האָרכט זיך איין, עפענט זעהר פאַמעליך אויף די טהיר, אין דער טהיר ווייזט זיך רחל׳ה.

רחל׳ה (אין דער טהיר, האַלב אין טרעהרען): איך ווייס פון אַלעם, דוד, איך ווייס.

דוד (ערשראָקען): וואָס ווייסט דו רחל׳ה? וואָס?

רחל׳ה: איך ווייס וואָס דו ווילסט טהון. דו ווילסט ערגעץ וואו אַוועק, איך ווייס אַליין נישט וואו אַהין, (זי פאַלט אויף זיין האַלז, און וויינט אין דער שטיל) איך ווייס אַליין נישט, איך ווייס אַליין נישט.

(דוד נעמט זי ליַיכט פון זיין האַלז אַראָב, ער געהט אַרויף און אַראָב איבערן צימער, נישט קוקענדיג אויף איהר).

רחל׳ה (האַלב שלוכצענדיג): האָסט געמיינט איך שלאָף... נעכטען

בײַ נאַכט. װען דו ביסט צו מײַן בעט צוגעקומען ... איך האָב אַלץ געהערט ... אַלץ געהערט ...

דוד (גײט צו צו איהר קוקט זי אָן): װאָס האָסט זי געהערט רחל'ה?

רחל'ה (זעצט זיך אויף אַ באַנק, שטיל): װען דו האָסט דײַן קאָפּ אויף מײַן האַרץ אַנידער געלעגט (פּויזע), האָסט געמײנט, אַז איך שלאָף און פיהל נישט ... דו האָסט געשיזען, דו האָסט נור בלויז געקוקט אויף מיר װי דו װאָלסט דיך עפּעס געבעטען בײַ מיר. איך בין אויף געװען. איך האָב נישט געװאָלט די אויגען עפענען, אַז דו זאָלסט דיך נישט ערשרעקען. איך האָב דיך נור בלויס בײַם נאָמען גערופען דוד, דוד, אַזוי שטיל אין האַרץ, דו האָסט נישט געהערט ... דו האָסט דיך נעהנטער צוגעבויגען צו מיר, דו האָסט מיר עפּעס אָנגעזאָגט, איך האָב נישט געהערט װאָס דו האָסט מיר אָנגעזאָגט, מיר דאַכט זיך דוד, אַז דו האָסט דיך מיט מיר געזעגענט, יאָ, דוד? (פּויזע, זי װײנט אין דערשטיל, דוד זעצט זיך נעבען איהר. רחל'ה זאָגט װײַטער זיך אויסװישענדיג די אויגען) אַז איך האָב די אויגען אויפגעעפענט האָב איך געזעהן װי דו ביסט געשטאַנען בײַ'ם קינד'ס װיגעל... דו האָסט אויף איהם געקוקט, האָסט איהם עפּעס װי אָנגעזאָגט, איך האָב נישט געהערט װאָס... דוד, דאָס האַרץ שרעקט איז מיר, װאָס װילסט דו טהון, דוד? װאָס װילסט דו טהון?

דוד (בויגט זײַן קאָפּ אין איהר שויס. שװײַגט. אַ לאַנגע פּויזע).

רחל'ה: עפּעס טראָגסט דו אַ שרעקליכען סוד אין דײַן האַרץ ארום. דו שװײַגסט שטענדיג, דו בעהאַלטסט דיך פאַר מיר. צי בין איך נישט דײַן װײַב, װאָס בעהאַלטסט דו דיך פאַר מיר? (פּויזע) עס דאַכט זיך מיר, אַז עפּעס אין דיר װײנט שטענדיג. הײַנט אין דער פריה האָב איך דיך לערנען געהערט, דײַן קול איז אַזוי טרויעריג געװען. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דו לערנסט נור, װײַל דו װילסט עפּעס פערטראָגען פון דיר, פערגעסען... און טהײל מאָל האָסט דו אין עפּעס פערגעסען, און דײַן שטימע װערט אַזוי רײַן... און באַלד װערט זי װײַטער טרויעריג. גאָט מײַן אײנציגער, װי מיט אַ מעסער

אזוי האָט זי אין הארץ געשניטען... דו ווילסט עפּעס זאָגען מיט דיין קול, עפּעס אזוינס וואָס דו קענסט עס נישט מיט ווערטער אויסזאָגען ווילסט דו עס מיר מיט דיין קול אין מיין הארץ איינזינגען... און איך האָב דיך געוואָלט פערשטעהן איך האָב דיך אָבער נישט געקענט פערשטעהן. איך בין א נארישע יודענע, דוד. איך קען דיך נישט פערשטעהן וואָס איז דיר דוד? וואָס איז דיר?

דוד (שטיל אָבער זיכער): איך וויל אוועק פון דאנען רחל'ה.

רחל'ה: אוועק? וואו אהין? א היים צו דיינע עלטערן?

דוד: ניין, איך פאַר אויף זיינע עלטערן.

רחל'ה (ערשראָקען): ס'... דיר דאָ דען שלעכט ביי אונז?

דוד: ניין, גאָר נישט פעהלט מיר, און אלץ פעהלט מיר.

רחל'ה (קלעהרט אין א בעהאלטענער שרעק): בין איך דיר פערמאוסט געוואָרען, דוד?

דוד: ניין רחל'ה, איך וויל דיך נישט גענארען, אָפען וויל איך זיין... דו זאָלסט מיך פערשטעהן. איך קען דאָ נישט לענגער בלייבען... איך מוז אוועק פון דאנען!

רחל'ה (נעהנטער אין איהם): עפּעס רעדסט דו היינט אזוי וואונדערליך, וואָס איז דאָס מיט דיר געוואָרען דוד?

דוד: איך ווייס נישט אויב דו וועסט מיך פערשטעהן, רחל'ה, מיר פעהלט גאָר נישט, אלץ האָב איך, נור דאָ איז מיר ענג. דו זעהסט דאָ די ספרים, די גרויסע, די קליינע (ער ווייזט אויף די שענק ספרים), יעדעס ספר האָט מיר א רינג אויף די הענד געלעגט און איך וויל מיך בעפרייען פון די רינגען!... פערשטעהסט, דאָ זענען מענשען טויטע, ווינטערדיגע, אין ווינטער געבוירען, אין ווינטער געלעבט און אין ווינטער געשטאָרבען... און אזוי ציהט זיך איין טויטער לאנגער ווינטער פון דור צו דור... דער פאָטער גיט איהם איבער דעם זוהן, און דאָס קינד, דאָס קליינע קינד אזוי ווי עס עפענט נור די אויגען —לערנט מען עס באלד אלט צו זיין, צוגרייטען זיך צום גלות... פערהוילען און אוועק־רויבען פון איהם דעם זונען־שטראהל... דאָס לאכען פון די ליפּען... דאָס לעבען וואָס קוקט אין אונזער פענסטער אריין... מען מוז איהם אין שאָטען בעהאלטען, אז ער זאָל קענען געפינען זיין „זיין", זיין לעבען צווישען די פערשטויבטע ספרים...

(פייזע) עס זענען אבער פערהאנען אזעלכע וואס ווילען נישט זייער טויט לעבען ווייטער פיהרען, — א דור נאך א דור... צו וואס! וואס פאר א האפנונגען האט מען צו געבען אונזערע יונגע דורות... איך וויל אין דער וועלט געהן און מיר א וועג זוכען, פאר מיין קינד דערינען, אז דער יונגער דור וועט אויפוואקסען זאל ער א נייעם לעבען האבען. און דו רחל'ה, דו מוזט מיר דאביי מיטהעלפען—פאר איהם דערינען, פאר אונזער קינד וויל איך א וועג זוכען.

רחל'ה: איך פערשטעה דיך נישט, דוד... איך פיהל ווי א קאלטער ווינד בלאזט מיר אין די האר, און מיין הארץ שרעקט אזוי אין מיר... און מיר ווערט אזוי באנג... וואו אהין ווילסט דו, דוד?

דוד: אין מיר האט זיך די פריהלינג ערוועקט, איך פיהל ווי עס וויעקט זיך אין מיר א לעבען אויף, איך וויל אוועק אין דער וועלט, דארט ווייט מיט'ן וואסער, (שטארק) איך וויל אוועק זוכען און געפינען און איך לעבען ברענגען. איך וויל נישט דאס מיין קינד זאל זיין א פינסטער גלות קינד. הער, איך בין אויך א מענש, איך האב א הארץ, און דאס הארץ וויל האבען מיט וואס צו לעבען, אויף וואס צו האפען — דאס וויל איך רחל'ה. (ער געהט צו צו איהר) איך וויל מיין קינד זאל נאך עפעס בענקען, זאל פאר עפעס ליידען... ער זאל צו עפעס דינען. א „גאט", פאר מיין קינד וויל איך, א „תורה", א „גאט" בעשאפען.

רחל'ה (ערשראקען, האקט איהם איבער): איך פערשטעה דיך נישט, דוד, וואס רעדסט דו, חלילה... א פרעמדען גאט... וואס איז מיט דיר? (סעסט, ערועגט) עס איז מיין קינד פונקט אזוי ווי דיינס, איך וועל נישט דערלאזען... וואס איז מיט דיר, דוד?! (זי פערבארגט דאס געזיכט אין די הענד און וויינט ביטערליך).

דוד: דו האסט מיך נישט פערשטאנען, רחל'ה, איך מיין, חלילה נישט... (שטארק) דעם איינציגען לעבענדיגען „גאט" פון דער גאנצער וועלט.

רחל'ה (בערוהיגטער): דו רעדסט עפעס אזוי. דעם איינציגען לעבענדיגען גאט דיענסט דו דאך. דו לערנסט גאנצע טעג צו איהם, און דיין געזאנג געהט צו איהם צום הימעל ארויף, דאס איז זיין לויב.

(פויזע) און איך וויל דאָך שוין אויך, אַז מען זאָל די זכיה האָבען צו הערען אונזער קינד לערנען. מיט דיר וועט ער בייזאַמען זיצען און אין די הייליגע תורה לערנען, ער וועט דיין קול האָבען, וועסט זעהן, גאָט וועט אונז העלפען.

ד ו ד (גראָבט איין זיין געזיכט אין איהר שויס): דו פערשטעהסט מיך נישט רחל'ה, דו קענסט מיך נישט פערשטעהן, פרעמד מוז איך זיין פאַר דעם, וואָס איך וואָלט נישט געוואָלט זיין פרעמד

ר ח ל' ה (קוקט אויף איהם מיט געבעט): דוד, וואַרף אַוועק די בייזע געדאַנקען, צו וואָס טויג דיר דאָס? וועסט זעהן, גאָט וועט אונז העלפען. דו וועסט אַלעם פערגעסען... דו וועסט זיצען מיט יחזקאל'ן און אין דער הייליגער תורה לערנען, ווי דענסטמאָל... געדענקסט, חתן-וויַיז דו ביסט דערינען געזעסען און געלערנט, איך האָב מיך אונטער די טהיר געשטעלט און אונטערגעהאָרכט, דיין קול האָט אַזוי געזונגען.. עפּעס אַ גליק האָסט דו מיט דיין קול אויסגעזונגען, און מיר איז אַזוי גוט געווען, מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס רעדסט דו צו מיר. — ווען וועסט דו דיין קול ווידערקריגען? דוד, וואַרף אַוועק די בייזע געדאַנקען

ד ו ד: די וואָס שלאָפען זינגען אַ שטיל ליעד, חאַפּט זיך ווער אויף פון שלאָף דער צוריַיסט זיין שטיל ליעד...

ר ח ל' ה: קום איך וועל דיך אין מיר בעהאַלטען... איך וועל פון דיר דיינע געדאַנקען פעריאָגען, דו וועסט זעהן (יחזקאל'ס קול, פון דער צווייטער שטוב: מאַמע, מאַמע), הערסט דוד. אונזער קינד רופט זיך אָן, די אויגען האָט ער אודאי געעפענט. „מאַמע" רופט ער. דיין קול, דיין קול איז עס... מיר וועלען נאָך די זכיה האָבען, וועסט זעהן, גאָט וועט אונז העלפען, מיט דיר וועט ער זיצען בייזאַמען און אין די הייליגע תורה לערנען (געהט צו דער טהיר) פונקט אַזוי ווי דו, דענסטמאָל... (אָב)

ד ו ד (אַליין): און דערנאָך וועט זיך זיין קול ענדערן... וויינען וועט עס, בענקען, בעטען זיך... און אַזוי וויַיטער... אַ דור נאָך אַ דור... (פויזע) און אפשר געניאַר איך מיך אַליין אָב. [illegible] דאַכט זיך מיר, דאָס וואָס איך זאָג זענען נור הוילע ווערטער, ווערטער אָהן

יסוד . . . אין מײַן האַרץ, דאָרט, לעבט עפּעס אַנ'אַנדערע װעלט, איך קען צו איהר נישט צוקומען.

רחל'ה (קומט אַרײַן, האַלטענדיג דעם קלײנעם שלאָפענדען יחזקאל'הן אויף דער האַנד, זעצט זיך אַנידער מיט איהם, האַלב װי זאָגענדיג צום קינד):

עס איז אַװעקגעפאָהרען דער טאַטע גאַנץ װײַט, איבער בערגער און טאָהלען . . . אין אַ ליכטיג לאַנד, פאַר דיר פון דאָרט אַ שטראַהל ליכט צו ברענגען, װעט איבערבלײַבען דער טאַטע אין ליכטיגען לאַנד, װעט איבערבלײַבען די מאַמע אין פינסטערן לאַנד, און דו קינד, װאו װעסט דו זײַן? —

(די לאָמפּ געהט לאַנגזאַם אויס, פון הינטערן פענסטער הערט מען װי דאָס װאַסער גיסט זיך װאָס אַמאָל שטילער). —

—װעט די מאַמעשו זיטצען בײַם פענסטער אין פינסטערן לאַנד, אין פינסטערן לאַנד. פינסטער איז אַרום און אומעטום . . . פון דער־װײַטען װײַזט זיך אַ ליכטיגער שטראַנד, אַ ליכטיגער שטראַנד, דאָרט איז דאָס ליכטיגע לאַנד, דאָס ליכטיגע לאַנד. (פּויזע) דאָרט זיצט דער טאַטע בײַם פענסטער אין ליכטיגען לאַנד, ליכטיג איז אַרום און אומע־טום, פון דערװײַטען קוקט אַהער אַ פינסטערער שטראַנד, דאָרט איז דאָס פינסטערע לאַנד . . . דאָס פינסטערע לאַנד . . . —

— און דו קינד לעבען, דו װעסט שטעהן אויף די גרענעץ פון ליכטיגען און פינסטערן לאַנד, און װעסט נישט װיסען װאו זיך צו װענדען, װאו זיך צו קעהרען. אין ליכטיגען לאַנד האָסט דו דעם פאָ־טער זיטצען, אין פינסטערן לאַנד האָסט דו די מאַמע זיטצען. .

(אַ לאַנגע פּויזע, דאָס ליכט געהט אויס, אויף די סצענע איז גאַנץ טונקעל, פון אַ װײַטע שטוב הערט זיך אַ טרויעריג האַלב אויסגעהענדע שטימע)

אַ קול הינטער דער סצענע (לײענט קריאת שמע): געלויבט ביסט דו גאָט, אונזער גאָט און גאָט פון אונזערע עלטערן, װאָס דו טהוסט װאַרפען אַ שלאָף אויף מײַנע אויגען און אַ דרימלונג אויף מײַנע לעפּלען. און עס זאָל זײַן בעװיליגט בײַ דיר, אַז דו זאָלסט מיך מאַכען שלאָפען מיט פריעד, עס זאָלען מיך חלילה נישט איבערשרעקען קײן שלעכטע חלומות און קײן שלעכטע געדאַנקען . . .

(דאָס קול װערט פערשטומט. אויף דער סצענע איז פינסטער און שטיל, פון

אונטער די פענסטער הערט זיך נור דאס שטילע געוויש פון גיסענדען וואסער זעהר לאנגזאם און שטיל).

דוד'ס (שלוכצענדע האלב פערשטיקטע שטימע): מנוחה, און דו זאלסט זי מיר. געבען, (פויזע, שטילער) אין אלעם פערגעסען, (שטיל) שלאפען... שוויגען... (א לאנגע פויזע).

רחל'עס (שטימע, שטיל): קום דוד, (פויזע) קום... (פויזע) קום...

(טריט הערען זיך איבער דער סצענע א טהיר קלאפט אויף, א טהיר קלאפט צו).

(א לאנגע פויזע)

(פאר די פענסטער זעהט מען פלוצלונג ארונטערגעהן דעם שטאדט שמש מיט א לאמטערן אין האנד).

דער שמש (זינגט מיט א טרויעריגער ערנסטע_שטימע):

שטעהט אויף
שטעהט אויף
יודעלעך,
כשר'ע יודעלעך
פרומע יודעלעך
שטעהט אויף
שטעהט אויף
ל־ע־בו־דת ה־בו־רא".

(דער קול ווערט פערשטומט ווייט אין געסעל. פויזע).

(די טהיר געגען איבער דער סצענע עפענט זיך, עס ווייזט זיך

ר' זרח (א הויכער אלטער יוד, אין ווייסע זאקען, דעם קאפ בעשיט מיט אש, אין א לאנגער שווארצער קאפאטע, האלט א ליכט אין דער האנד זעצט זיך אין א ווינקעל שטוב ביי א שאנק ספרים אויף דער ערד, שטעלט פאר זיך דאס ליכט און זאגט אוים דעם סדור מיט א טרויעריגער אבער זיכערער שטימע, אקצענטירענדיג יעדעם ווארט): אויף די טייכען פון בבל זענען מיר געזעסען און געוויינט, אז מיר האבען זיך אין ציון ערמאהנט, אויף די וויידענבוימער דארט האבען מיר הארפען אויפגעהאנגען, דעמאלט האבען אונזערע פייניגער פערלאנגט מיר זאלען זיי זינגען: „זינגט אונז פון ציון'ס ליעדער". ווי קענען מיר גאט'ס ליעדער זינגען אויף פרעמדע ערד? אז איך וועל דיך פערגעסען ירושלים זאל מיר מיין רעכטע האנד

ווערען פערגעסען. זאל מיר מיין צונג צו מיין גומען ווערען צוגעקלעבט אז איך וועל דיך נישט ערמאהנען ביי דער ערשטער פרייד מיינער. געדענק דו גאט צו אדום'ן דעם טאג פון ירושלים, געזאגט האט ער: מיר וועלען געהן און מאכען א תל פון אלעם ... דו טאכטער בבל! געלויבט זאל דער זיין וואס וועט דיר בעצאהלען וואס דו האסט אונז געטהון, געלויבט זאל זיין דער וואס וועט דיינע קינדער חאפען און אויף די פעלזען צושמעטערן"..

דוד (גיט א פראל אויף די טהיר און רייסט זיך אין שטוב אריין, מען זעהט ווי רחל'ה האלט איהם צוריק): לאז מיך (רייסט זיך ארויס געהט צו צום אלטען, מיט א זיבעריר שטימע): שווער!

ר' זרח (זאגט ווייטער נישט־געמערקט): פרעמדע זענען געקומען אין דיין געצעלט, האבען טמא געמאכט דיין בית־המקדש..

דוד (העכער): שווער, איך האב אייך עפעס צו זאגען.

ר' זרח (הויבט אויף דעם קאפ, קוקט אן דוד'ן): דוד, וואס איז?

דוד (ערנסט און וויינער): איך געה אוועק פון דאנען.

ר' זרח (נעמט אראב די ברילען, קוקט איהם צומישט אן, אונרוהיג און פערוואונדערט): ווי הייסט, דוד?

דוד: איך האב מעהר נישט קיין ארט צווישען אייך.

ר' זרח: וואס? (הויבט זיך אויף) וואס? ווי הייסט?

דוד: די תורה וואס איך האב דא געלערנט קען מיר שוין נישט בעגניגען, איך מוז מיר געהן זוכען א אנדערע תורה.

ר' זרח (אויפשרייענדיג): וואס? וואס רעדסט דו?

דוד: איהר זענט צו אלט פאר מיר. אייער תורה איז א אלט ליעד ... און איהר ווילט זי ווייטער זינגען צווישען פרעהליכע רעבענדיגע געזאנגען? אייער תורה איז פאר אייך, פאר אלטע טויטע מענשען, וואו האט איהר א תורה פאר יונגע? פאר די וואס קומען אן? האט איהר פאר זיי איין ליכטיגען שטראהל אויף וואס צו האפען? איהר ווילט זיי ווייטער לייכטען מיט אייער קליין פערדויכערט רעמפעל, ווען גאנצע הימלען שיינען בונדען ליכטיגע שטראהלען און בעלויכטען די וועלט?

ר׳ זרח (לעהנט זיך אָן אין אַ שאַנק ספרים, קוקט אויף דוד׳ן): דאָס ביסט דו?

דוד: דאָ אין דער פינסטער, צווישען די ספרים האָט איהר מיין נשמה געפאַנגען און געשטיקט... די וועלט וואָס קוקט אַריין דורך אונזער פענסטער האָט איהר מיר פרעמד און ווייט געמאַכט... צו דעם וואַסער, וואָס גיסט זיך הינטער אונזער פענסטער... דאָרט ווייט צום וואַלד, וואָס לאַכט אַהער צו די וועלט אין דרויסען האָט מיין הארץ געצויגען... אונ איהר האָט דאָס פון מיר בעהאַלטען, פערהוילען, און דאָ צווישען פוילע פערשטויבטע בלעטער האָט איהר מיך געהייסען לעבען, און איך האָב געלעבט... מיט דעם גמרא נגון האָב איך זיך געוואָלט ערזינגען, פערגעסען, דענסטמאָל ווען איך האָב שוין לאַנג דעראינען נישט געגלויבט. איך האָב נישט געקענט, — עס איז שווער צו נעמען אַ לעבען און בעגראָבען עס... אין הארץ האָב איך אַ לעבען... מען קען נישט... פרעגט דאָס וואַסער אין דרויסען וועט עס אייך ערצעהלען: שעה׳ן לאַנג בין איך ביים וואַסער געשטאַנען יעדע פאַליע האָט מיין וואָרט געכאַפּט און איז דערמיט אוועקגעשוואומען צו טראָגען מיין ליעד אין דער וועלט. גענוג, איך קען מיך מעהר און וויל מיך מעהר נישט גענאַרען.

ר׳ זרח (האַקט איהם איבער): גענוג, יאָ, געה וואו דו ווילסט געהן. מיר שטעהען נישט נאָך אַזאָלכע יודען... אונזער גאָט דאַרף נישט אַזאָלכע יודען. מיר זענען צו אַלעם צוגעוואוינט.

דוד: נישט ווי קיין גנב האָב איך מיך פון אייך געוואָלט אַרויסגנב׳נען. ניין. פריי און אָפען וויל איך געהן פון פינסטער אין ליכט. עס האָט זיך אין מיר אַ קראַפט ערוועקט... אַ ליכט איז געפאַלען אויף מיינע אויגען... און איך זעה אייך ווי קליין איהר גרענעצט זיך אָב אין אייער טויט וועלטעל אונ איך געה אַוועק פון אייך אָפען און פריי, מיר אַ נייעם וועג אויסטרעטען... פאַר איהם דעראינען (ער ווייזט אויף די טהיר פון זיין צימער), יאָ, איך פיהל אַז ערגעץ וואו וואַרט אויף מיר אַ לעבען און אַ וועלט, און איך געה מיר זוכען אַ גאָט און אַ תורה.

ר׳ זרח (רוקט זיך אָב אין אַ זייט; קאַלט): דעם גאָט וואָס דו ווילסט דיר געפינען וועסט די איהם פערלירען און אויף זיין קבר וועסט

דו דיר אַנ׳אַנדערן גאָט אויפשטעלען... און ווי העמדער אויפ׳ן לײַב אַזוי וועסט דו דײַנע געטער טוישען, אָבער בײַ קײן אײנציגען וועסט דו נישט בלײַבען.

דוד: דער גאָט וועט מײַן נשמה, מײַן תּוך זײַן, קײן נשמה טוישט מען נישט, קײן תּוך.

ר׳ זרח: דײַן תּוך האָסט דו פערלוירען. אין וואָס דו האָסט געגלויבט האָסט דו אויפגעהערט צו גלויבען, וועסט װעלען, וועסט וועלען — אָבער נישט קענען... וועסט דיך געגאַרעו און די גאַנצע וועלט גענאַרען...

דוד: ניין, —

ר׳ זרח (האַקט איהם איבער): דעם הימעל איבערן קאָפּ האָסט דו פערלוירען, און די ערד הינטער דײַנע פּיס. ווי אַ שאָטען וועסט דו אַרום־וואַנדלען, בלאָנדזשען און וועסט דיר אַ גאָט זוכען... וועסט דיך בוקען צו דעם וואָס אין דײַן האַרץ וועט עס לאַנג שוין טויט זײַן. געטער וועסט דו זוכען און טוישען וועסט דו זיי, האַנדלען וועסט דו מיט זיי, צו יעדערן וועסט דו דיך צוחאַפּען, פערשפּרײַטען זײַן אמונה — ווען אין האַרצען דײַנעם וועט ער שוין לאַנג טויט זײַן... און דענסטמאָל וועסט דו צו אַלע געטער דינען און קײן אײנציגער וועט דײַנער נישט זײַן. אין אַלע לענדער וועסט דו וואַנדלען און קײן אײנם וועט דײַנם נישט זײַן. אין אַלע שפּראַכען וועסט דו רעדען און קײן אײנע וועט דײַנע נישט זײַן. מיט געפיהלען וועסט דו האַנדלען... טוטלען האַרץ וועסט דו אויף דײַנע הענד אַרום־טראָגען פון טהיר צו טהיר, פון מענש צו מענש. נו גענוג... אַ גאָט ווילסט דו דיר בע־שאַפען, אויף וואָס פאַר אַ יסוד, וואו האָסט דו די אמונה?

דוד: איך וויל גלויבען, איך פיהל וואָס עס וועט קומען איבער מיר...

ר׳ זרח: דאָ האָסט דו שוין גאָר נישט וואָס צו זוכען...

(דוד געהט אַרויס מיט האַרטע טריט, רחל׳ה ווײַזט זיך אין טהיר, לויפט איהם נאָך מיט׳ן קינד אויפ׳ן האַנד).

רחל׳ה: דוד! דוד! (דוד קוקט זיך נאָך אום).

ר׳ זרח (האַלט אײן רחל׳הן): שטעה, דײַן מאַן איז געשטאָרבען (דוד קלאַפּט די טהיר נאָך זיך) קומט וועל איך אײַך קורע זײַן.

(ער נעמט אַ מעסער און שנײַדט אײן רחל'הן דעם קאַפּטען, דעם קינד דאָס העמדעל, זיך די קאַפּאָטע אין פּעטלע): ווען אַ גדול שטאַרבט דאַרפען זיך אַלע יודען קורע זײַן (ער זעטצט זיך אויף דער ערד, צו רחלה'ן): זעץ דיך שבעה נאָך דײַן מאַן (רחלה זעצט זיך אויף דער ערד, זי דריקט פעסט דאָס קינד צו זיך און הויבט אָן ביטערליך צו וויינען, דאָס קינד ציטערט און וויינט אויך).

הינדעל (ווײַזט זיך אין טהיר אין אַ שוואַרץ טוך אײַנגעהילט, אויפגעהויבען פון שלאָף, קוקט זיך פערוואונדערט און ערשראָקען אום): וואָס איז דאָ פאַר אַ אונגליק געשעהן?

ר' זרח (נעמט דעם סדור אין האַנט, זאָגט ווײַטער פון סדור, זיצענדיג אויף דער ערד, און לײַבט זיך מיט'ן ווײבס) [illegible] גאָט וואָס איז געוואָרען פון אונז, זעה אונזערע שאַנד. אונזערע אַרב איז אַוועק אין פרעמדע הענד (אויסציהענדיג יעדעם וואָרט): אונ־זע־רע קינ־דער אין פרעמ־דע

(פאָרהאַנג לאַנגזאַם)

צוויטער אַקט.

דאָס זעלבע צימער פון ערשטען אַקט; אָנהויב ווינטער, נאָך מיטאָג, דורך די פענסטער זעהט זיך די האַלב פערפרוירענע ווייבסעל.

די האַנדלונג קומט פאָר מיט זיעבען יאָהר שפּעטער ווי אין ערשטען אקט.

זרח (שטאַרק געעלטערט; זיצט פערטראַכט איינגעהויקערט אין זיין פאַטערשטוהל בייא אָפענע גמרא).

הינדעל (שטעהט ביים אויווען און וואַרעמט זיך; עפענט דאָס טהירל פון אויווען, גיסט אַן פאַר׳ן אַלטען אַ גלאָז טהע און דערלאַנגט עס; רעדט ווי פאַר זיך אין דער וועלט אַריין): טאַטע איינציגער, וואָס וועט זיין? — און וואָס איז עס זיין געשעפט? — איהם געהט עס עפּעס אָן? —

זרח (נישט אַרויסקוקענדיג פון ספר): צו מיר רעדסט דו? — יאָ, הינדעל?

הינדעל: איך ווייס?

זרח (פערוואונדערט): גענגען וואָס זאָגסט דו עס, הינדעל?

הינדעל: גענגען וואָס איך זאָג? — דיך געהט עס גאָרנישט אָן — דו זיצסט זיך, האָסט דיר דיין גמרא, און ווייטער — פּטור, און דרינען דאָרט (ווייזענדיג מיט׳ן פינגער אויף רחל׳הס צימער) זיצט זיך אַ יונג ווייבעל, אַ וויסטע עגונה, — — זיעבען יאָהר שוין, זיעבען פינסטערע יאָהר.

זרח: און וואָס זאָל איך טהון?

הינדעל: וואָס דו זאָלסט טהון? — —

ז ר ח: און טאַקי וואָס זאָל איך טהון?

ה י נ ד ע ל: אַיך מאַנספּערשוינען איז וואויל: האָט איך נאָט נעגעבען אַ גמרא, האָט איהר עגמת־נפש, טונקט איהר זיך אין די גמרא אַיין, — אָבער אונז, אונגליקליכע ווייבער, איז וואָס זאָלען מיר אונזער עגמת־נפש פערגעסען? ——

ז ר ח (הויבט זיך אויף פון אָרט, פערדעקט די גמרא מיט'ן שנופּ־טוך, געהט אויף און אָב איבער'ן צימער).

ה י נ ד ע ל (נאָכגעהענדיג איהם): זיצט זיך אַנ'ענונה, זעקס און צוואַנציג יאָהר אַלט אינגאַנצען... די בעסטע יאָהרען פערגאַנגען אין וויסטעניש... זרח, דו קענסט עס נישט פיהלען, דו ביסט נור אַ טאַטע, איך אָבער — אַ מאַמע, אַ אומגליקליכע מאַמע... זי רעדט נישט קיין וואָרט, אַ שטומע שאָף... שעמט זיך... אָבער איהרע אויגען רעדען... גענומען אַ יונגען בוים און אויסגעריסען אין מיטען בליהען... אַ קליינינקייט מיינסטו, זי איז דאָך אַ יונג ווייבעל ——

ז ר ח (ע' שראָקען): וואָס, זי האָט איז איהם נאָך נישט פערגעסען?

ה י נ ד ע ל: איך ווייס? — אַודאי אַזוי... זי בענקט נאָך איהם.

ז ר ח (שטעלט זיך אָב צורודערט): פון וואַנען ווייסט דו עס? — זי האָט עס דיר געזאָגט?

ה י נ ד ע ל: זי רעדט נישט... [illegible] מאַמען טאָר מען נישט דערמאַהנען פאַר איהר... פון בשעת יענע נאַכט, ווען ר' אליעזר האָט איהר געזאָגט, אַז ער האָט איהם אין וואַרשא געזעהן מיט פריצטעם... נור איהרע אויגען רעדען... דערמאַהנט ווער זיין נאָמען — ווערט זי רויט און בלאַס... די מאַמעס מילך ווערט געריננען אין איהר... זי בענקט נאָך איהם... אַ יונג ווייבעל, אַ יונגער בוים, עס וויל בליהען, עס וויל לעבען...

ז ר ח (קרעכצט אָב): טאַטע איינציגער...

ה י נ ד ע ל: טהייל מאָל פאַלט זי מיר פּלוצלונג אויפ'ן האַלז און הויבט אָן צו וויינען — ווערט מיר דאָס האַרץ צושניטען; דאָס וויינט זי נאָך איהם... (פּויזע) אַ קליינינקייט מיינסט דו, אַ ווייבעל אַ רויז, זיצט שבת ביי טאָג קוקט אַרויס פון פענסטער אין גאַס..., מעדלעך,

ווײַבלעך שפּאַצירן אויסגעפּוצט, שטראַהלענדיג, נחת'דיג לכבוד שבת... יעדע האָט איהר היים, איהר מאַן, — און זי אײנע אַלײן זיצט אין שטוב ביי'ם פענסטער, — אַ קלײניגקײט מײנסט דו?..

זרח: מיר האָבען געטהון דאָס אונזעריגע... איך האָב איהר געזאָגט דאָס וואָס אַ טאַטע דאַרף צו זאָגען זײן קינד ביי אַזאַ סיבה... וואָס קען איך מעהר טהון? —

הינדעל (מיט פערצווייפלונג): וואָס זשע וועט דער סוף זיין? ס'לויפט אָב אַ טאָג נאָך אַ טאָג, אַ וואָך נאָך אַ וואָך, און זי זיצט פערחושכ'ט...

(אין שטוב ווערט האַלב טונקעל, פון דרויסען הערט זיך אַ אויז-שוהל-קלאַפּען צו מנחה).

זרח: הינדעל, איך געה אין בית-המדרש אַריין דאַווענען — זאָג רחל'הן, אַז זי זאָל אַרײנקומען צו מיר נאָך מנחה, איך דאַרף מיט איהר עפּעס צו רעדען. (אָב)

הינדעל (נעמט דאָס גלאָז אַראָב פון טיש, רופט צו דער טהיר פון רחל'הס צימער): יחזקאל'ע, יחזקאל'ע! שוין צייט צוריק אין חדר אַריין צו געהן, ס'ווערט נאַכט. (אָב צו זיך אין צימער).

רחל און יחזקאל'ע קומען אַריין פון זייער צימער.

יחזקאל'ע (אַ יונגעל פון אַ יאָהר צעהן, שלאַנק, לאַנגע געקריי-זעלטע פּאה'לעך, אין אַ סאַמעטען היטעלע, אין אַ ווײס אויפגעקנעפּעלט פּיגל-צעל, — קומט אַריין צו לויפען קוויטשענדיג): נו? —

רחל: נאַרעלע, וועסט דאָך געפרוירען ווערען, אין דרויסען איז קאַלט.

יחזקאל'ע: ניין מאַמעשו, אין דרויסען איז גאָר נישט קאַלט.

רחל (איהם אָנטהוענדיג אַ שאַל אויפ'ן האַלז): שווייג, נאַרעלע. שווייג, — אַז דו וועסט פאָלגען די מאַמעשו, וועסטו זיין, מיט גאָט'ס הילף, געזונד און שטאַרק, וועסט כח האָבען צו לערנען, די הייליגע תורה צו פערשטעהן — —

יחזקאל'ע (מיט שטאָלץ): אַודאי פערשטעה איך נישט! מ'האָט אָנגעהויבען אַ נײעם שיעור, קען איך שוין די גמרא, — כ'קען בעסער פאַר אַלע חברים. — ווילסט הערען, מאַמעשו? ווילסט הערען?

ר ח ל (זיך ארומקוקענדיג אויב ס'איז קיינער נישטא) : אט אזוי האט דיך די מאמעשו ליעב, זעהר ליעב! (קושט איהם).

י ח ז ק א ל ' ע (רייסט זיך ארויס פון דער מוטערס האנד, רייבט זיך אב מיט'ן ארבעל די באק) : אבער ווילסט הערען, מאמעשו? (געהט צו צו דער ספרים-שאנק' וואו איז דא די גמרא בבא מציעא — — אהא אט איז זי (גיט א שפרונג. חאפט אראב די גמרא) אט באלד (געהט צו צו'ם טיש, מישט אויף און לערנט מיט א גמרא-ניגון) שנים אוחזין בטלית — צוויי מענשען האלטען א קלייד, זה אומר אני מצאתיה — דער זאגט, איך האב עס געפונען, וזה אומר — און דער זאגט, איך האב דאס קלייד געפונען, — וואס טהוט מען? — איז דער דין — יחלוקו...

ר ח ל (פאר זיך) : זיין קול... אין זיינע יאהרען האט אויך געמוזט זיין שטימע אזוי אבקלינגען... אזוי האט זיין קול געקלונגען דענסטמאל... דענסטמאל, ווען איך בין הינטער דער טהיר געשטאנען... (אין פאנ-טאזיע) וואו בּיסט דו? — קום אהער, הער ווי דיין קינד לערנט...

י ח ז ק א ל ' ע (ערטשראקען) : צו וועמען רעדסטו, מאמע...?

ר ח ל : ניין, ניין (פאלט אויפ'ן קינד ארויף קושענדיג) : מיין קינד, מיין לעבען, מיין איינציג קינד...

י ח ז ק א ל ' ע (זיך נאך אמאל אויסרייסענדיג און אבּרייבּענדיג דעם קוש מיט פארוואורף) : דער רבי האט געזאגט, אז מען טאר זיך נישט לא-זען קושען פון קיין אשה.

ר ח ל (איהם ווייטער קושענדיג) : נארעלע, א מאמע איז קיין אשה נישט, — ס'איז דאך א מאמע, א מאמע מעג —

י ח ז ק א ל ' ע (רייסט זיך ווידער ארויס און רייבט זיך גוט אב דעם קוש מיט'ן ארבעל) : אפילו פון דער מאמע נישט!

ה י נ ד ע ל (קומט אריין, מיט אפאר שטיקלעך ברויט מיט שמאלץ אין פאפיר איינגעוויקעלט און א לאמטער'ל, דערלאנגענדיג יחזקאל'ען) : נו פלינקער שוין, יחזקאל'ע, שוין שפעט — נו היידא אין חדר אריין.

י ח ז ק א ל ' ע : דער רבי האט געהייסען ברענגען א זעקסער אויף נאפט —

ה י נ ד ע ל (זוכט אין קעשענע; קרעכצט) : אוי, אוי די רבי'ם, די רבי'ם... (גיט איהם א זעקסער).

יחזקאל'ע: און איך וויל אַ צווייער אויף לעקאַך.

הינדעל (גיט איהם): נו, הײַדאַ שוין!

רחל: וואַרט נור וואַרט (נעמט אַרויס פון אויווען אַב'עפעל, גיט איהם, פערריכט איהם דעם שאַל, קושט איהם).

הינדעל (ציהט איהר בײַ'ם אַרבעל): געננוג שוין, גענוג שוין, — נו, געה — — זאָלסט געהן אין אַ זײַט, מען זאָל דיך נישט, חלילה, איבערפאָהרען, הערסט? — און זאָלסט דיך נישט דערהויעגען צו גליטשען, הערסט? — און נישט דאָס ברויט די חברים צוטהײַלען, — געהערט?

יחזקאל'ע (מיט אַ פול מויל פון אײַנגעביסענעם עפעל): געהערט געהערט. (בײַסט דעם עפעל אָבגעהענדיג).

הינדעל: און אַ ברכה האָסט דו געמאַכט איבער'ן עפעל?

יחזקאל'ע (ווי פריהער): געמאַכט, געמאַכט.

הינדעל: געה מיר לחיים ולשלום... (בעלייט איהם אַרויס).

רחל (מיט טרעהרען אין די אויגען): מײַן איינציג קינד... (אין שטוב איז שוין האַלב פינסטער; פון דרויסען בלאַנקט דורך די פענסטער דער שנעע; זי געהט צו צום פענסטער, קוקט אַרויס. פויזע. פאַר זיך): עס געהט אײַנשלאָפען דער טײַך... שטיל אײַנשלאָפען וויל ער... בעהאַלטען זיך אונטער די שווערע ווײַסע שנעע־דעקע... אָט וויעגט זיך נאָך זײַן שוים... דער פראָסט הויכט איבער איהם... דער ווינד בלאָזט איבער איהם... שלאָפט איהם אײַן... בעדעקט איהם מיט לײַכטען, לײַכטען שנעע... ווי אין ווײַסע תכריכים הילט ער איהם אײַן... שטיל וועט ער שוין זײַן... נישט לויפען, נישט יאָגען פון עק וועלט ביז צו עק וועלט... שלאָפען וועט ער שוין רוהיג אונטערן קאַלטען אײַז אין די ווײַסע תכריכים... ער ברומט נאָך... ברעכט נאָך די דינע שויבעלעך איבער זיך... נאָר עס הויכט דער פראָסט איבער איהם... עס וויעהעט דער שנעע איבער איהם — און גלאַסענער ווערט ער, און שטילער ווערט ער... וויעגט זיך פאַמעליך, פאַמעליך... (פערחלומ'ט) ווען דו ביזט אַוועק האָט דער טײַך זיך געוויעגט... געבראָכען דעם אײַז־דעק איבער זיך... געלאָפען... געיאָגט פון איין עק וועלט צו דעם אַנדערן... ש־ש־ש... איצט, דער טײַך געהט צוריק אײַנשלאָפען... דער ווינד זינגט איהם אַ שלאָף־ליעדעל אײַן...

הינדעל (קומט צוריק, געהט צו צום אויווען, ווארעמט זיך): קאַלט. (פויזע) אַ שווערער ווינטער זײַן... אַ רחמנות אויף די אָרעמע לײַט, נעבאַך... (קלאַפּט אַרײַן דורך דער וואַנד אין דער צווייטער שטוב): חנה, חנה! לעג צו אַ פּאָר שטיקלעך האָלץ, דער אויווען איז קאַלט. (עס הערט זיך דאָס האָלץ־קלאַפּען פון דער צווייטער שטוב; פויזע) רחל'ה, גיי אַוועק פון פענסטער — וועסט דיך נאָך, חלילה, פאַרקיהלען.

רחל (ענטוועָרט נישט).

לאַנגע פויזע. פון בית־המדרש וואָס איז געגען איבער דער טהיר פון דער סצענע, הערט זיך אַ חזן „קדושה" זאָגען דער עולם ענטווערט איהם אָב; הינדעל דערהויבט זיך פון איהר אָרט, שטעלט זיך צו מזרח־וואַנט און זאָגט מיט אין דער שטיל קדושה.

רחל (נאָך אַ לאַנגע פויזע): האָסט מיר געזאָגט, אַז דער טאַטע דאַרף מיך, — צו וואָס דאַרף מיך דער טאַטע?

הינדעל: ער האָט מיט דיר עפּעס צו רעדען. (פויזע. פּלוצלינג, ווי פאַר זיך): אַז גאָט וויל קאָן ער אַלץ נאָך גוט מאַכען אַלץ איז אין גאָט'ס האַנד... (קוקט אויף רחל'ען, וועלכע זיצט מיט'ן קאָפּ אַראָבגעלאָזט): אוי רחל'ה רחל'ה, קענסט דיך נאָך חלילה, אין גאָט פאַרזינדיגען — (רחל שווײַגט) וואָס, דו ענטווערסט מיר צומאָל נישט?

רחל (ווי פאַר זיך): וואָס זאָל איך דיר ענטווערן?

הינדעל: האָסט מיר גאָר נישט צו זאָגען?

רחל: וואָס זאָל איך דיר זאָגען?

הינדעל: דו מיינסט, איך פערשטעה שוין גאָרנישט, — זיצסט און שווײַגסט—גאָר נישט, תמיד שווײַגסט דו, און מיר ווערט דאָס האַרץ צושניטען... — גלײַך ס'איז שוין, חס ושלום, קײַן בורא עולם נישטאָ... — גלײַך אָהן יענעם איז שוין פאַר דיר קײַן זווג נישטאָ... אוי, אוי, אוי... רחל'ה, קענסט דיך, חלילה, פאַרזינדיגען — כ'האָב עס ערשט הײַנט געלײַענט: שלמה המלך האָט אַ מאָל געוואָלט גאָט אויספּרובען, האָט ער גענומען אַ מעדעלע פון דער מאַמעס ברוסטען אַוועק, און אין אַ וויסטען מדבר אַוועקגעשיקט וואו קײַן מענשענס פוס האָט נאָך נישט געטרעטען, וואו קײַן פויגעל האָט זיך נאָך נישט בעוויזען... האָט דאָס מעדעלע אין אַ גלעזערנעם שטיבעלע אַרײַנגעזעצט, און האָט אַ פויגעל אָנגעזאָגט,

עס זאָל פאַר'ן מעדעלע פון מלך'ס טיש עסען ברענגען. — וואָס טהוט גאָט? — האָט גאָט אַ שטורם־ווינד אויפ'ן ים געשיקט, אַ שיף איז צושמעטערט געוואָרען — און איהר חתן, וואָס איז געווען איהר זווג, האָט זיך אויף אַ ברעט אַרויפגעכאַפּט, און דער ווינד האָט איהם צו איהר אינזעל געפיהרט. — די קלאַמקע איז נאָך נישט צוגעפּאַ־לען... ביי גאָט איז אַלעס מעגליך...

רחל: איך האָב שוין אָבער מיין זווג געהאַט און איהם פערלוירען —

הינדעל: וואָס, דו געדענקסט נאָך אין איהם?..

רחל (שטיל): איך ווייס נישט, מאַמע.

הינדעל: אַזוי, איז שוין אַלעס ריכטיג.

זרח (קומט אַריין פלוצלונג פון בית־המדרש): הינדעל! צינד אָן די לאָמפּ.

הינדעל: דו ביסט עס, גוט, (צינדט אָן די לאָמפּ): איך בין פאַר איהר צו נאַריש — (אַבגעהענדיג; צו רחל'הן) זאָל ער מיט דיר רעדען (אַב).

רחל (אַב נאָך דער מוטער).

זרח (דרעהט זיך אויף און אָב איבערן צימער; קלאַפּט אָן מיט'ן פינגער אויף רחל'ס טהיר): רחל'ה, זיי נור מוחל —

רחל (קומט אַריין): וואָס וויל דער טאַטע?

זרח: זעטץ דיך, איך האָב מיט דיר עפּעס צו רעדען. (רחל'ה זעצט זיך) איך האָב מיך מיט דיר געוואָלט אויסשמועסען, (פויזע) דו בעהאַלטסט דיך פאַר מיר... איך ווייס דו טראָגסט אַ בעז האַרץ אויף מיר... מיינסט מיט אַנ'אמת אַז דיין טאַטע איז אַזאַ...

רחל: טאַטע וואָס רעדסט דו — —

זרח: איך ווייס פאַר וואָס... נור מיינסט [illegible], אַז ביי מיר אין האַרץ, למשל, לייד איך נישט מיט דיר צוזאַמען, — און נישט נור מיט דיר — דו ביסט דאָך מיין קינד... נור אויך פאַר איהם... ער איז אויך מיין קינד געווען... די גמרא זאָגט: „ווער עס לערנט מיט עמיצען תורה, איז גלייך ווי ער וואָלט איהם געבוי־רען". מיט דוד'ן האָב איך תורה געלערנט, — פּיעל האָב איך אויף איהם געהאָפט... איך האָב געמיינט אַז ער וועט ווייטער ציהען

רעם אור התורה — איך האָב געמײנט ... נור גענוג ... מײנסט טאַקי ...

ר ח ל (ווײַנט אַרויס) : טאַטע, רעד נישט אַזוי צו מיר.

ז ר ח : און זײַ װיסען, אַז שולדיג דערינען איז קײנער נישט, — נישט איך, נישט דו, ער אַלײן — אויך נישט, הערסט — ע ר אויך נישט! ער האָט אָנגעהויבען צו קלערען, מחשבות צו האָבען ... גאָט ברוך הוא וויל אָבער אמונה... אמונה ליגט אין האַרץ, נישט אין מח, און קשיות איז פאַרהאַן אַ סך ... מיר, מיר זענען אָבער יודען ... מיר האָבען געמוזט טהון אונזער חוב ... פערפאַלען ... און ווי נישט טײַער עס זאָל אונז קאָסטען — פאַר דעם זענען מיר יודען... ווער עס געהט אַראָב פון יודישען וועג, דער איז מעהר נישט אונזער קינד — פאַר דעם זענען מיר יודען ...

ר ח ל : אָבער וואָס זאָל איך יחזקאל'ען זאָגען, אַז ער פרעגט מיך וואו זײַן טאַטע איז? אַלע קינדער אין חדר האָבען טאַטעס, ער אײנער — נישט... נישט אין דר'ערד, נישט אויף דר'ערד — —

ז ר ח : נישט פון דעם רעד איך איצט — דאָס לאָז מ י ר איבער. און ווידער אַרום, זאָג איהם דעם אמת — גלײַכער דו זאָגסט עס איהם: זײַן פאָטער איז ערגעץ וואו אַוועק, ווײסט אַלײן נישט וואו... אַז ער וועט עלטער ווערן, וועט ער שוין אַלײן פערשטעהן. (פויזע. שטעהט אַ ווײַלע אויף און געהט אויף און אָב איבער'ן צימער) נור נישט וועגען דעם האָב איך געוואָלט רעדען... (שטעלט זיך פלוצלינג אָב) נור, זאָג מיר, רחל'ה, זאָג מיר דעם אמת: האָסט דו נאָך ליעב דוד'ן דײַן מאַן?

ר ח ל (בויגט אַראָב דעם קאָפּ און שווײַגט)

ז ר ח : איך ווײס, ער איז דײַן מאַן... עס איז נישט אַזוי לײַכט... ביסט צוגעבונדען צו איהם... איך וועל דיך נישט איצט אָנרעדען, אַז דו זאָלסט איהם אויפהערען צו ליעבען... איך זעה עס איז פאַרפאַלען... מיר וועסט דו זאָגען עפּעס אַנדערש, מחמת מורא, און אין האַרץ וועסט דו קלערען עפּעס אַנדערש... נור מיר איז אַ שאָד דײַנע יונגע יאָהר וואָס געהען אַוועק אין ווסטעניש... מאַך דיר אַ חשבון הנפש אַלײן, און זאָג דיר אין דיר אַלײן: ביסט דו נאָך צוגעבונדען צו איהם?

ר ח ל : איך ווײס נישט —

זרח: נאָך דעם, ווי ר' אליעזר האָט דיר דערציילט פון איהם?
רחל: איך ווייס ניט —
זרח: און אַז ער וועט קומען און זאָגען דיר: קום מיט מיט מיר — דאָרט אין זיין גוי'ישקייט... וועסט דו מיטגעהן מיט איהם?
רחל: איך ווייס נישט —
זרח: אין דיין יודישקייט פערגעסען, — און חלילה פון אַלעם אַוועקטרעטען, טאָכטער — ?
רחל (שווייגט).
זרח (קראַצט אָב): און אַז ער וועט קומען נאָך יחזקאל'ען, איהם מיטנעמען מיט זיך אין דער וועלט אַריין... מאַכען מיט איהם וואָס ער וויל — — ?
רחל (האַסטיג): ניין, דאָס נישט! איך וועל איהם דאָס קינד נישט געבען, חס ושלום... עס איז מיין קינד, מיין קינד...
(עס הערט זיך פלוצלונג אַ קלאַפּען אין טהיר; זרח און רחל קוקען זיך ביידע אָן פּאַ וואונדערט און ערשראָקען).
זרח: ווער איז?
(מען ענטווערט נישט. רחל געהט צו, עפענט פּאַמעליך און מיט שרעק די טהיר).
דוד (קומט אַריין, שטעלט זיך אָב אויף דער שוועל; ער טראָגט קורצע אָבגעטראָגענע קליידער; די באָרד אָבגעגאָלט; דאָס געזיכט איז מיעד און פערעלטערט. רחל קוקט אויף איהם נישט ערקענענדיג)
דוד (שאַרף): רחל'ה!
רחל (ערקענענדיג איהם, אויפגערעגט, לויפט מיט אַ האַרץ-געשריי צו דער טהיר פון דער מוטער): מאַמע! מאַמע! מאַמע!
זרח (געהט צו צו דוד'ן): דוד?
דוד: יאָ, דאָס בין איך.
זרח (קאַלט): צו וואָס ביסט דו געקומען, צו דיין ווייב און קינד?
דוד: איינענטליך, ווי צו אייך אויך.
זרח: ווי הייסט צו מיר? — האָסט דו דען נישט דיין וועג געפונען?

ד ו ד : אַ וועג אַז מען פערלירט — געפינט מען שוין נישט קיין אַנדערן וועג.

ה י נ ד ע ל (בעוויַזט זיך אין טהיר) : דוד דו ביסט עס ? — דוד !

ז ר ח : הינדעל, מיר האָבען עפּעס צו רעדען — —

ה י נ ד ע ל (אַרויסגעהענדיג צוריק מיט פערבראָכענע הענד) : דאָס איז דוד ! דאָס איז דוד ! ? (אָב).

ז ר ח : ווי הייסט צו מיר ?

ד ו ד : נישט אַזוי ווי צו אייך מיין איך, נור צו דעם וואָס איך האָב דאָ פערלוירען, דאָ צווישען די שענק... גלויבען קען מען נור איין מאָל צו דעם וואָס מען גלויבט ! איך בין אין דער וועלט געגאַנגען מיין נשמה האָב איך צוברעקעלט, צוטהיילט אויף שטיקלעך. יעדעס שטיקעל האָב איך אַנ'אַנדערן נאָמען געגעבען... נאָמען—דאָס זענען וועקסלען אויף געפיהלען... איך האָב מיט וועקסלען געהאַנדעלט... און אַלע האַנדלען מיט נאָמען... נור נישט וועגען דעם בין איך געקומען צו אייך... פערפאַלען, איך וועל שוין נישט קענען מיין האַרץ איינשלאָפען מיט אייער גמרא ניגון...— דאָס וואָס ס'איז דאָ אין שטוב, (וויַזט אויף די ספרים-שענק) האָב איך מיר אַליין צובראָכען...— דאָס וויים איך על כל פנים... (פויזע; פעסט) : איך בין געקומען נאָך מיין וויַיב און קינד.

ז ר ח (מיט פחד) : ווי הייסט, ווילסט דו דען יחזקאל'ען מיטנעמען מיט דיר ?—וואָס פאַר אַ אמונה וועסט דו איהם געבען ?

ד ו ד (רוהיג) : איך בין איהם נישט מחויב קיין אמונה צו געבען. איך וועל איהם נאָר איבערגעבען, דאָס וואָס איך ווייס, — דאָס איבריגע, זאָל ער אַליין געוואָהר ווערען.

ז ר ח : ניין מיר וועלען נישט לאָזען, מיר זענען יודען, מיין טאָכטער איז אַ יודישע טאָכטער, זי וועט מיט דיר נישט געהן !

ד ו ד : דאָס וועלען מיר זעהן —

ז ר ח : זי איז אַנטלאָפען פון דיר... דו האָסט זי אָבגענאַרט... זי וויל פון דיר נישט וויסען... זי וועט מיט דיר נישט מיטגעהן.

ד ו ד (געהט צו צו דער טהיר וואו רחל איז אַריין ; רופט) : רחל'ה, דיין מאַן איז צו דיר צוריקגעקומען — איך וואַרט דאָ אויף דיר — —

(פויזע).

זרח: זי ענטפערט דיר נישט.

דוד (ווי פריהער): זאָל איך אוועקגעהן? — דוד, דיין מאַן איז געקומען און וואַרט אויף דיר —

רחל (ווייזט זיך אין דער טהיר, וועלכע זי עפענט גאַנץ פּאַמעליך אויף, שטעלט זיך אין אַ זייט און וואַרט אָראָבקיקענדיג צו דער ערד).

דוד (צו זרח'ן): שוועהר, איך האָב עפּעס מיט מיין ווייב צו רעדען —

זרח (שטרענג): זי איז טאַקי דיין ווייב—אָבער איך בין אַ יוד, איך שטעה אויף דער וואַך... איך וועל נישט לאָזען קיין יודישע נשמה אריינפאַלען אין גוי'עשקע הענד!

דוד (צו רחל'ען): יעצט איז געקומען די מינוט, וואָס דו מוזט אויסקלייבען צווישען מיר און דיין טאַטען — איינעם פון די ביידע וועגען: דאָ ביי דיין פאָטער האָסט דו דעם גלייכען וועג. דעם וועג פון אונזערע אבות, וואָס איין דור גיט איבער דעם צווייטען די יודישע אמונה; איך קען דיר דאָס נישט געבען, דאָס האָב איך מיר אליין צושטערט; איך בין אין דער וועלט געגאַנגען איהם זוכען, אין אַנדערע וועגען - איך האָב גאָר נישט געפונען... איך האָב אין די ביכער געזוכט, אין אַ נ ד ע ר ע ביכער געזוכט, דאָס וואָס איך האָב אָט דאָ (ווייזט אויף די ספרים-שענק) אין די ביכער פעה־ל ירען... איך האָב געלערנט, געגלויבט, מיט פרייד געגלויבט אין מיין לערנען... איך האָב דיך געזעהן פון דערווייטען פון מיין צימער, ווי דו זיצסט איינזאַם מיט מיין קינד און וואַרט'סט אויף מיר. און אין מיר איז אַזאַ מאַכט געוועזען... אין מיר איז אַזאַ גלויבען געוועזען... נור מיט אַמאָל, איך ווייס נישט ווי אַזוי עס איז געקומען, האָב איך דיך מעהר נישט געזעהן... דו ביסט נישט געוועזען ביי מיר, דו האָסט נישט געגלויבט מעהר אין מיר... און עלענד האָב איך זיך געפונען אויף מיין איינזאַמען וועג... און פערלאָזט... איך האָב מעהר נישט געגלויבט אין מיר, און אין דעם אַלעם, וואָס איז אַרום מיר... און ווי קליין האָט זיך מיר אַלץ אויסגעוויזען... און צו וואָס? האָב איך מיך אַליין געפרעגט... צו וואָס גראַבלען, זוכען?... צו קליין זענען אונזערע טעג, אַז מען זאָל פאַרזעצען זיך אַ ציעל זוכען. איך בין מיעד... אין דיין שויס וויל איך מיין מיעדען קאָפּ בעהאַלטען,

דו זאָלסט מיר צו׳ם שלאָף איינזינגען... איך וועל אין אַלעם פּער־געסן... איך גלויב נור אין דיין ליעבע צו מיר... אין איהר וויל איך מיין לעבען געפינען... — ווילסט דו נישט מיטגעהן מיט מיר, רחל׳ה?

רחל (צו דודן נעבנטער): צו ווייט ביסט דו געוועזן, דוד, פון מיר, צו ווייט און צו לאַנג... אין מיר איז עפּעס אָבגעשטאָרבען פון דיר... (שטאַרק) פון דיר פיהל איך אַ גערוך פון אַנ׳אַנדער לייב... צווישען דיינע פינגער זעה איך האָר פון אַנ׳אַנדערע... צו ווייט ביסט דו געוועזן פון מיר... אין מיר איז עפּעס אָבגעשטאָרבן פון דיר... (זי ענטווייטערט זיך פון אים)

דוד (געהט צו איהר נעהנטער צו און קוקט זי אָן).

רחל (ווי זי וואָלט זיך בעהאַלטען אונטער דעם פאָטערס רוקען): בעהאַלט מיך פון איהם טאַטע —

זרח (כאַפּט זי ביי דער האַנד; מיט אַ פרייידען-געשריי) דו ביסט אַ יידישע טאָכטער!

דוד (צום ארויסגעהן).

רחל (רייסט זיך פּלוצלינג ארויס פון פאָטערס האַנד): אָבער ניין איך ליעב דיך אַזוי ווי דו ביסט! נעם מיך מיט, דוד... נעם מיך, טראָג מיך ווייט אַוועק מיט דיר... איך ליעב דיך אַזוי ווי דו ביסט... טאַנץ מיט אַנדערע... קוש דיך מיט אַנדערע — איך ליעב דיך... איך געה מיט מיט דיר... (פאַלט אויף איהם ארויף).

זרח (רופט צו צו איהר): געדענק אין גאָט!

רחל אויף דוד׳ס האַלז): לאָז ער מיך שטראָפען, לאָז ער מיך פּייניגען, איך ליעב איהם... איך געה נאָך איהם...

זרח און דיין קינד, רחל׳ה?

רחל (קלערט אַ ווייל; צו דוד׳ן): ניין! מיין קינד גיב איך נישט... מיך נעם... מיין נשמה איז אין דיין האַנד... טהו מיט מיר וואָס דו ווילסט — נור מיין קינד גיב איך דיר נישט... ער איז אַ יוד...

זרח: געלויבט איז השם יתברך — איין נשמה אָבגעראַטעוועט!

(פון דרייסען הערט זיך אַ טהיר קלאַפּט אויף, אַ טהיר קלאַפּט צו).

יחזקאל׳ע (פערשנייט, מיט׳ן לאָמטעל אין האַנד, רעדט נאָך ווען ער איז הינטער דער סצענע): מאַמעשי, מאַמעשי, דער רבי האָט געזאָגט,

אז איך קען בעסער דעם שיעור... (קומט אריין, דערוועהענדיג א „פרעמדען מענש", האקט ער אב צו צו דער מוטער, קוקט אויף איהר פער־וואונדערט).

רחל (ווייזענדיג אויף דוד'ן) דאס איז דיין טאטע, יחזקאל'ע.

יחזקאל'ע (ווארפט א בליק אויף דוד'ן), טרעט אב דערשראקען האלב וויינענדיג): מאמע, איך וויל נישט אזא טאטען...

דוד (ווייזענדיג אויף יחזקאל'ען): ער קומט אליין!

(פארהאנג ראש).

ענדע.

שלום אש

דער זינדיגער

אין צוויי סצענעס

פֶּערְזָאנֶען:

דֶער רָב פוּן שְׁטָאדט

עֶרְשְׁטֶער דַיָּין

צְוֵויטֶער דַיָּין

דֶער גַבַּאי פוּן חֶבְרָה־קַדִישָׁא

אַ עֶלְטֶערֶער גְרֶעבֶּער

אַ יוּנְגֶערֶער גְרֶעבֶּער

עֶרְשְׁטֶער פוּן עוֹלָם

צְוֵויטֶער פוּן עוֹלָם

דְרִיטֶער פוּן עוֹלָם

פִירְטֶער פוּן עוֹלָם

דֶעם רָב'ס שַׁמָשׁ

אַ פְרוֹי אִין אַ שְׁוַוארְצֶען שְׁלֵייעֶר

אַ מָרָה שְׁחוֹרָה'דִיגֶער

יוּדֶען, וַוייבֶּער, יוּנְגְוַוארְג.

די האנדלונג קומט פאָר אין א קליין יודיש שטעדטיל.

די שכנע

די שכנע שטעטל פאַר אַ קליין שטעטלדיג בית־עולם , אַרומגערינגעלט מיט אַ נידריגען אַלטען הילצערנעם פּלויט. דאָ און דאָרט שטייַגען אַרויס נידריגע אָבער געדיכט בעוואַקסענע בוימער. אין זייערע שאָטענס בעהאַלטען זיך אין הויך־בעוואַקסענעם גראָז — האַלבע מצבות. אין מיטען בית־עולם אַ אוהל , אַרום מיט בוימער בעוואַקסען ; בּיים אוהל שטעהט אַ יוד און דאַוועגט אין דער שטיל . רעכטס אַ קליין האַלב־אַיינגעפאַלען הייזעל מיט צוויי אָרעמע פענסטער אויפ׳ן בית־עולם אַרויס . הינטערן הייזעל אַ ברייט שוואַרץ טויער. פאַר׳ן טויער שטעהען צוויי הויבע שוואַרצע קלעציגע בעהאָנגען מיט בלעכען , אויף וועלכע עס איז אויסגעשריבען „ויהי־נועם" און „אל מלא רחמים". פאַר׳ן הייזעל , צווישען האַלב אַיינגעזונקענע שטיינער , פּיטערן זיך ציגען , אָנגעבונדען מיט שטריק צו פּלעקליך וואָס זענען אַרייַנגעקלאַפּט אין דער ערד. פאַר דער טהיר פון הייזעל , ביי אַ אַלטען אָראָבגעריסענעם מטה־וואָגען , זיצט דער שטאָדט מרה־שחורה׳ניק , אין אַ צוריסענע קאַפּאָטע , אַרויפגעוואָרפען אויף זיין נאַקעט ברוין אָבגעברענטען קערפּער , און גלאָצט מיט די אויפגעריסענע אויגען אויף איין אָרט . . . אויף יענער זייט פּלויט שלענגעלט זיך , זעהט מען , אַ שוואַרצער וועג צווישען גרין־בעוואַקסענע פעלדער. וויַיט בּיים פלאַמענדיגען זון־אונטערגאַנג טרעטען אַרויס קלאָר אין דער לופט דעבליך פון הייַזער און אַ הויכער שפּיץ פון דער קירכע . אויף דער זייט פּלויט פון בית־עולם שטעהען דער עלטערער און דער יונגערער גרעבער און גראָבען אַ גרוב . בּיים גרוב ליגען ברעטער אויף אַ „אוהל". לינקס מיעף מצבות און בוימער .

ערשטע סצענע.

עלטערער און יונגערער גרעבער גראבענדיג.

דער יונגערער גרעבער.

— געקומען זיין צייט אויך, אזוי לאנג געהט דער קרוג צום וואסער.

דער עלטערער גרעבער.

— מיר האבען שוין געזעהן אזעלכעס אויך. אט דער וואס ליגט דארט ביים פלויט אין שכנות מיט'ן געהאנגענעם, איז נאך מעהר בריה געוועזן פאר איהם.

דער יונגערער גרעבער.

— יום־כפור אין דער צוקערניע געזעסען, געפרעגעלטע היהנער־לעך אין פוטער געגעסען.

דער עלטערער גרעבער.

— די ווערם אין גרוב מהנה צו זיין.

דער יונגערער גרעבער.

— א טלית צו דער טהרה אפילו נישט געפונען.

דער עלטערער גרעבער.

— ער איז דאך א בחור געוועזן.

דער יונגערער גרעבער.

— מיט עפעס דארט איינער געוואהנט, א גוי'ה צי א יודיש קינד? דאס גוטע יאהר ווייס זי, א ווייב צי א קאבאנקע.

דער עלטערער גרעבער.

— זיין זכות זאל מיר נישט בייםשטעהן.

דער יונגערער גרעבער.

— צו דער טהרה האט זי שמעקענדיגע זייף געבראכט, אז מען זאל איהם מיט שמעקענדיגער זייף וואשען.

דער עלטערער גרעבער.

— אז די נשמה איז נישט ריין, וואס וועט דיר, מישטיינס געזאגט, דער זינדיגער גוף העלפען.

דער יונגערער גרעבער.

— חברה נושאי־מטה האבען זיך אבגעזאגט דעם מת ארוים־צוטראגען. זי האט פיער טרעגערס געדונגען (ער שיט אוים די שוי־על ערד, עס פאלט ארוים א ביין פון א סקעלעט).

דער עלטערער גרעבער.

— זעה דאכט זיך עצמות (ער הערט אויף צו גראבען וויטער, נעהט בעקוקט אין דער נאהנט דעם ביין).

דער יונגערער גרעבער.

— עצמות. (ער בלייבט שטעהן מיט'ן שפאדעל אין דער האנד און קוקט אויפ'ן ארטען).

דער עלטערער גרעבער.

— עצמות. מען מוז זיי צוריק צושיטען. (זיי בעשיטען דעם קבר).

דער עלטערער גרעבער.

— דער בית־הקברות רוקט זיך, דא האט אמאל געמוזט דער ארט זיין, היינט איז עס ביים פלויט, היינט בעגראבט מען דא גע־האנגענע און גנבים. דער ארט פערגעסט זיך און מען רוקט דערנאך דארט דאס פלויטעל ארײן, די מצבות זינקען איין מען זעהט נישט קיין קבר אן.

(עס הויבט אן טונקעל צו ווערען, א קאלטער ווינד בלאזט צווישען די בוימער. אויפ'ן שווארצען וועג פון יענער זייט פלויטעל, זעהט מען ווי מען קומט מיט דער לויה אן. פיער טרעגער טראגען די מטה. נאך דער מטה געהט נאך א פרוי אין שווארצען אנגעטהון, פערהאנגען דאס געזיכט אין א שווארצען שלייער. א ביסעל ווייטער געהען אייניגע נייגיריגע יונגע לייט, בחורים און חדר־יונגלעך, צווישען זיי דער גבאי פון דער חברה־קדישא א יוד אין מיטעלע יאהרען, א האריג שווארץ=בעוואקסען פנים מיט א פאר ברייטע, געדיכטע שווארצע ברעמען. זיי געהען אין קופקעלעך און רעדען צווישען זיך אין דער שטיל)...

דער יונגערער גרעבער.

— מען געהט שוין מיט'ן בר־מינן.

דער עלטערער גרעבער.

— מען מוז ווארטען אויפ'ן גבאי (זיי שטעלען זיך קוקען אריבער דורכ'ן פלויט און ווינקען מיט די פינגער).

דער גבאי.

(פאַרווישטענדיג דעם קאָפּ אויפ'ן בית־עולם פון יענער זייט פּלויט).

— וואָס, נאָך נישט פאַרטיג?

דער עלטערער גרעבער.

— עצמות זענען געווען. מע האָט דעם קבר פאַרשאָטן.

דער גבאי.

— עצמות... (אָבגעהענדיג פון פּלויט). פון וואַנען קומט דאָ אַהער עצמות?...

צווייטע סצענע.

די גרעבער, דער גבאי, די פרוי אין שווארצען, אן עולם.

(דער שווארצער טויער ביים הויז עפענט זיך מיט לארעם, פיער טרעגער טראגען אריין אויף די אקסלען די מטה, שטעלען זי אנידער פאר די קלעצער. מען נעהמט אראב דעם „גודל". עס ווייזט זיך ארויס דער מת הינטער א שווארצער טוך, פון וועלכע עס שטארען ארויס צוויי פיס און דער קאפ, די פרוי אין שווארצען שטעלט זיך איהם צוקאפענס, בעהאלטענדיג דאס געזיכט אין די הענד, און שווייגט... די טרעגער ווילען אנגעהמען די מטה עס דערהערט זיך דעם גבאי'ס קול פון דערווייטען: שטעהט שטעהט! דער עולם אין קופקעלעך שטעהט פון דערווייטען, קוקט אויפ'ן מת און אויף די פרוי און שמועסען צווישען זיך אין דא שטיל, עטליכע מינוט איז שטיל).

איינער פון עולם.

— דער מת ווארט אויפ'ן קבר, א גוטער סימן.

א צווייטער פון עולם.

— אפילו דער גיהנם איילט זיך איהם נישט צוצונעהמען (מען סושקעט זיך אין די אויערן. די פרוי אין שווארצען גיהט צו, וויל דעם מת דאס שווארצע טוך פון געזיכט אויפדעקען).

דער גבאי.

(פון דערווייטען).

— לאזט נישט, מען טאר נישט.

די פרוי אין שווארצען.

(פוילי̇ש).

— לאָזט מיך איהם נאָך אַמאָל אָנקוקען.

דער גבאי.

(פון דערוואַטען אויף יודיש).

— מען טאָר ני̇שט.

(די פרוי שטעלט זיך ווי פריהער צוקאָפּענס, שווײַגט).

אײנער פון עולם.

— ווער איז זי?

אַ צווײטער פון עולם.

— זי איז מיט איהם פון אויסלאַנד געקומען, מען ווײס ני̇שט אוויב, אָדער אַ קאַכאַנקע, אַ יודיש קינד אָדער אַ גוי'ה, קײנמאָל ני̇שט אין שוהל געוועזן, און להבדיל ני̇שט אין תּפלה געגאַנגען.

אַדריטער פון עולם.

— זי וועט זײַן זײַן קדיש נאָך איהם.

דער גבאי.

(צו די גרעבער, וואָס ענדיג אויף אַ קבר, בײַם פּלויט)

— פּרובט דאָ גראָבען.

דער עלטערער גרעבער.

(נעהמענדיג דעם שופעל).

— בײַם געהאַנגענעם.

דער יונגערער גרעבער.

— שענע שכנים זיין. (פאָלגט דעם אַלטען און מען נעמט זיך גראָבען).

איינער פון עולם.

— אַ שענער כבוד פאַר'ן מת.

אַ צווייטער פון עולם.

— אַזוי ווי ער האָט עס פאַרדינט.

אַ דריטער פון עולם.

— ער זאָל נאָר געדענקען זיין נאָמען, ווען דער מלאך־דומה וועט איהם פרעגען, ווי ער הייסט.

אַ פיערטער פון עולם.

— פויליש וועט ער רעדען צו איהם.

נאָך איינער.

— ער וועט איהם מכבד זיין מיט אַ שבת'דיגען פאַפּיראָס.

אַ אַנדערער.

— מיט אַ געבראָטען הינדעל אין פוטער.

דער אַלטער יוד ביים אוהל.

— לאָזט געמאַך, ער איז דאָך שוין סיי ווי סיי טויט.

אַ טהייל פון עולם.

— צו לאַכען פון אַ טויטען?

(דער עולם שווייגט, וואו ניט וואו הערט מען זיך סודען).

ד ע ר י ו נ ג ע ר ע ר ג ר ע ב ע ר.

— מײַן לאָפּעטע גליטשט זיך צו װײַך אין דער ערד אַרײַן. אַזױ װי עס װאָלט גאָר קײן ערד נישט געװען.

ד ע ר ע ל ט ע ר ע ר ג ר ע ב ע ר.

— איך האָב מורא, אַז...

ד ע ר י ו נ ג ע ר ע ר ג ר ע ב ע ר.

(הערט אויף צו גראָבען).

— איך װעל נישט װײַטער גראָבען.

ד ע ר ע ל ט ע ר ע ר.

(נאָכטהױענדיג).

— איך אויך נישט.

ד ע ר ג ב א י.

(בעמערקענדיג פון דערװײַטען).

— װאָס איז?

ד ע ר י ו נ ג ע ר ע ר ג ר ע ב ע ר.

— איך פיהל װי מײַן לאָפּעטע װאָלט זיך אָן אַ מענשענס לײַב אָנגעריהרט...

(צװישען עולם װערט אַ בעװעגונג, מען רינגעלט אַרום די גרוב).

ד ע ר ג ב א י.

(פּנטהױענדיג זיך אַ פּאָר מעשענע ברילען, װעלכע ער נעהמט אַרױס פון אַ הינטער־קעשענע).

— װאָס קען דאָס זײַן?

דער עולם שהויגט, קוקט איינער אויפן צווייטן מיט שרעק. וואַרטענדיג אויף עפּעס. פּלוצים גיט פון דעם גראָב א שפּריץ אַרויס א שטראָם וואַסער, אויפרעגונג. א לאַנגע שפּילע פּויזע.

איינער פון עולם
(מיט שרעק).

— די ערד וויל איהם נישט צונעמען.

א צווייטער פון עולם.

— אפילו דער גיהנם האָט פאַר איהם די טהויערן פאַר שלאָסען.

א דריטער פון עולם.

רבונו של עולם, ווי גרויס מוזען זיינע חטאים זיין.

(דער עולם רוקט זיך אָפּ פון מת, איהם איבערלאָזענדיג מיט דער פרוי „אין שוואַרצען" אליין. זי שטעלט זיך אויף די קניען פאַר דער מטה, און בעהאַלט איהר געזיכט אין שוואַרצען טוך. מען לאָזט איהר טהון וואָס זי וויל, אָבקערענדיג זיך פון זיי. א לאַנגע פּויזע. עס ווערט נאַכט. דאָ און דאָרט זאָגט מען צווישען עולם אין דעם שטיל: וואָס. וועט זיין? וואָס וועט זיין?)...

דער גבאי

— לאָז מען געהן נאָכ'ן רב.

די גרעבער.

— לאָז מען ברענגען די שטאָט'ס לאַמטערן. עס ווערט פינסטער (עס הערט זיך אָבגעהענדיקע טריט).

איינער פון עולם.

וואָס טהוט מען?

דער גבאי.

— מײַן עצה איז צו גראָבען אַ קבר פאַר׳ן מת, בײַ ר׳ יודלען.

דער עלטערער גרעבער.

— בײַ ר׳ יודעל ל״ו־ניק?

צווישען עולם.

— בײַ ר׳ יודלען אַ קבר, פאַר איהם?

דער גבאי.

— אין ר׳ יודעל׳ס זכות וועט דער מת צו קבורה קומען. בײַ ר׳ יודעל׳ס קבר וועט קיין וואַסער נישט זײַן. פון גיהנם אפילו קענען די רשעים נישט אַרויסגעהן, סײַדען נאָר מען מוז אַ צדיק דורך־פיהרען; די רשעים האַלטען זיך אין צדיק אָן און קומען אין זײַן זכות אַרויס פון גיהנם.

צווישען עולם.

— ר׳ יודעל׳ס כבוד?

דער גבאי.

— ר׳ יודעל האָט נישט מקפיד געווען אויף זײַן כבוד בחייו, מכל שכן נאָך זײַן טויט.

דער עלטערער גרעבער.

— איך וועל מיך נישט וואַגען גראָבען בײַ ר׳ יודעל׳ס קבר. (לעגט אוועק די לאָפּעטע).

דער יונגערער גרעבער.

— איך אויך נישט.

דער גבאי

(גאַרטעלט זיך אַרום אין אַ גאַרטעל, געהט צו צו אַ נידריגען שטיין, וועלכער שטעהט אין אַ ווינקעל, הינטער אַ בוים, הויבט זיך אָן צו שאָקלען און זאָגט).

— עס איז גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, אַז נישט מחמת פחיתת־הכבוד ווילען מיר דעם מת מקבר זיין אין זיין שכונה; מיר האָבען אַ מת־מצוה, און מיר וויסען נישט וואָס צו טהון. מיר ווילען מגלגל זיין חיב על ידי זכאי...

(ער נעמט דעם שופעל און הויבט אָן צו גראָבען דעם קבר אַ שטילע פויזע).

איינער פון עולם.

— אָט איז ר' יודעל'ס שטיין, אויף וועלכען ער איז פערציג יאָהר געלעגען במסתרים און תורה געלערנט.

אַ צווייטער פון עולם.

— דער שטיין איז געוואָרען אויסגעריבען אין מיטען פון דאָרען האַלז, וואָס איז געלעגען אויף איהם פערציג יאָהר

אַ דריטער פון עולם

— נאָכ'ן טויט האָט מען איהם דעם שטיין אויף אַ מצבה געשטעלט.

איינער פון עולם.

— אין דער שכונה ביי ר' יודלען, פאַר וואָס קומט עס איהם די זכיה?

אַ צווייטער פון עולם.

— ער האָט געמוזט איין מצוה אין זיין לעבען טהון, נעהמט ער אָב דעם שכר אויף דער וועלט.

אויפ'ן וועג, פון יענער זייט פלויט, זעהט מען פון דערווייטען, ווי עס פינקלען זיך לאמטערנעס אין דער פינסטער. עס קומען וואס אמאל נעהנטער קופקעס יודען אין שווארצע קאפאטעס, ווייבער אין טיכער איינגעהילט, בחורים מיט לאמטערנעס אין די האנד. קומען אריין אויפ'ן בית־עולם פרעגענדיג איינער דעם צווייטען אין דער שטיל: וואס איז געשעהן? וואס איז געשעהן? דערזעהענדיג דעם מת מיט דער פרוי אין שווארצען שלייער, דערשרעקען זיי זיך, שאקלען זיך אב, געהען זיך צו־זאמען מיט קופקעליך ביי'ם קבר און ווארטען. פויזע).

דער גבאי.

(הערט אויף פלוצים צו גראבען).

— רבותי, איך פיהל, ווי מיין לאפעטע קלאפט אן אין עפעס זעהר הארטעס. די לאפעטע קען ווייטער אין דער ערד נישט אראב־גערן

טהייל פון עולם.

(מיט שרעק).

— רבונו של עולם!

אנדערע.

— וואס וועט מען מיט'ן מת טהון?

אקול פון עולם.

— לאז מען ווארטען אויפ'ן רב.

א צווייטער.

— לאז מען שיקען נאכ'ן בית־דין.

א דריטער.

— אאומגליק אויף אלע אויסגעגאסען געוואָרען, מאמע אין הימעל!

דער גבאי.

— גיט אהער א לאַמטערן, לאָז מען זעהן וואָס איז אין קבר.

דער עלטערער גרעבער.

— איך וואָלט נישט געהייסען.

דער גבאי.

(קריכט ארויס פון גרוב, נעהמט א לאַמטערן, געהט צוריק, קריכט אראָב, שאַרט די ערד, שרייט ארויס.)

— א שטיין ליגט.

אטהייל פון עולם.

— א שטיין!

איינער פון עולם.

— דער שטיין פון ר' יודעל'ס מצבה האָט זיך געלעגט אין דער לענג און לאָזט דעם מת נישט לעגען ביי ר' יודלען.

א צווייטער.

— די ערד וויל איהם נישט צונעהמען.

אטהייל פון עולם.

— וואָס וועט מען מיט'ן מת טהון?

איינער פון עולם.

— שווייגט! דער רב גיהט.

(אויפ'ן וועג פון יענער זייט פלויט ווייזען זיך ליכטיגע, גרויסע לאמטערנעס, צווישען זיי דריי אלטע יודען מיט ווייסע בערד, אין הויכע שטריימלען. דער מיטעלסטער, דער עלטסטער פון אלע, גיהט אנגעלעהנט מיט איין האנד אויף א שטעקען און די צווייטע האנד האלט ער אנגעשפארט אויף זיין שמש, וועלכער האלט א גרויסע לאמטערנע. דער טהויער עפענט זיך, זיי קומען אריין, געהען פערביי דעם מת, קוקען פערוואונדערט און דער־שראקען אויף די פרוי, וואס קניעט, געהען באלד וויב, קומען אן צו'ם האלב אויס־געגראבענעם קבר, שטעלען זיך ארום און הויבען זיך אן מישב צו זיין אין דער שטיל. מען הערט זיך סוד'ן. דער עולם שטעלט זיך ארום, שטעהט און שווייגט).

דער רב.

(נאך א ישוב מיט די דיינים ווענדט זיך צו'ם ארום־שטעהענדיגען עולם).

— רבותי, מיר האבען נגמר וגמר געווען אין דעם, אז כדי דער מת זאל קומען צו קבר ישראל מוז יעדער פון אונז אומקעהרען דעם מת איינע פון זיינע מצות אויף עולם ועד. איך גיב איהם אב צוואנ־ציג זייטען „ברכות" פון מיין צווייטען איבערחזר'ן ש"ס, גיט איהר אויך!

דער ערשטער דיין.

— איך גיב אב דעם מת איין קדוש השבת

דער צווייטער דיין.

— איך גיב אב א תענית אין יום־כפור.

ערשטער פון עולם

— און איך א פרשה חומש מיט רש"י.

דער צווייטער פון עולם

— איך א דערוואַכענדיג תפילת־שחרית.

דער דריטער פון עולם.

— און איך קען איהם אָבגעבען א יום תהלים.

דער רב.

— נענוג! (צו די גרעבער) פרובט גראָבען. (די גרעבער נעהמען זיך גראָבען, עס דערהערט זיך ווי די לאָפּעטע קלאַפּט זיך אָן אן א שטיין).

דער עלטערער גרעבער.

— דער שטיין ריהרט זיך נישט פון אָרט.

(צווישען עולם ווערט שטיל. דער רב מיט די דיינים האַלטען זיך א עצה אין דער שטיל. אַרום און אַרום פאַלט א גרויסע מורא עס הערט זיך נאָר א שטיל שעפּטשען פון דער שווארצער קופּקע ביים קבר)

פירטער דיין.

— טאָמער האָט דער מת מבייש געווען את אלה הצדיקים והתמימים, וואָס רוהען הינטער די פליעגלען פון דער שכינה?

(א שטילע פּויזע).

דער רב.

(ווענדט זיך צו די קברים, מיט א הייזעריג אָבגעהאַקטע שטימע)

— איהר וואָס טהוט רוהען הינטער די פליעגלען פון דער

שכינה, טאָמער האָט אייך דער מת מבייש געווע: בחייו, בין איך אייך מפייס אין נאָמען פון מת און אין דעם נאָמען פון כל ישראל, נעהמט איהם צו בשכונתכם. און איהר, ר׳ יודעל, וואָס איהר האָט נישט מקפיד געוועזן אויף אייער כבוד בחייך, וועט איהר געוויס נישט מקפיד זיין אויף אייער כבוד במותך, לאָזט מגלגל זיין חוב ע״ז זכות און נעמט דעם מת צו בשכונתך.

(דער עולם שווייגט. א שטומע פויזע. פון דערווייטען דערהערט זיך א שטיל געוויין פון דער פרוי אין שוואַרצען בײם מת.)

דער גבאי.

(צו די גרעבער).

— געהט אָראָב גראָבען (די גרעבער נעהמען די לאָפּעטעס און הויבען אָן צו גראָבען. עס הערט זיך אייזען אָבקלינגען אין שטיין).

דער עלטערער גרעבער.

— דער שטיין ליגט און ריהרט זיך נישט און וואו מען שטעלט די לאָפּ:טע איז אַלץ שטיין דאָ?

(דער רב מיט די דיינים האַלטען א ישוב אין דער שטיל, עס הערט זיך א שעפּטשען. א שטילע פויזע).

דער רב.

(ווענדענדיג זיך צו דער ערד).

— אַדמה, אַדמת כל חי, וואָס אַלעס קומט פון דיר און געהט צו דיר, טאָמער האָט דיך דער מת מבייש געוועזן בחייו, בין איך מפייס אין זיין נאָמען, אין דעם נאָמען פון כל ישראל; נעם אַריין אין דיר דעם מת, וואָרום מעפר יסודו פון דער ערד איז דעם מענשענס יסוד. ואל עפר ישוב, און צו דער ערד געהט ער צוריק,

(א שטומע פויזע. די גרעבער נעהמען זיך ווייטער גראָבען, דאס דערהערט זיך באַלד ווייטער ווי די אייזערנע לאָפּעטעס קלינגען זיך אָב אָן שטיין.)

דער עלטערער גרעבער

דער שטיין רירט זיך נישט פון אָרט. (א מינוט-שווייגען. פון דער-ווייטען הערט זיך אַלץ דאָס שטילע געוויין פון דער פרוי אין שוואַרצען.)

דער ערשטער דיין.

(נאָך א לאַנג שטיל שווייגען)...

טאָמער האָט דער מת מבייש געווען הקדוש ברוך הוא.

דער צווייטער

– טאָמער געהערט שוין נישט דער מת צו דעם בית-הקברות?

דער רב.

(מאַכט אַקליינעם ישוב הדעת).

– וואו איז דער בית-הקברות-יוד?

דער עלטערער גרעבער.

– וואָס וויל דער רבי?

דער רב.

ברענג האָלץ, צינד אָן א פייער אויפן בית-עולם. לעג אויפן פייער זיעבען ציגעל, (צום עולם) אַז די ציגעל וועלען פּלאַצען, איז א סימן אַז זיין יודישקייט איז געפּלאַצט... געהערט ער נישט צו דעם בית-הקברות, דאַרף איהם נישט די ערד אין זיך אריינעהמען.

(מען ברענגט האָלץ, מען מאַכט פייער געגענאיבער דעם מת. אין

פײַער לעגט מען אַרײַן זיבען ציגעל, װעלכע דער גרעבער האָט געבראַכט, דאָס פײַער פלאַמט זיך, װאַרפט אַבלאַסק און בעלויכט דעם אַרומשטעהענדיגען עולם, װאַרפט אַ בלאַסק און בעלויכט דעם מת און די פרוי אין שװאַרצען, װעלכע קניעט בײַ מת. אַלאַנגע שטילע פויזע. עס דערהערט זיך פלוצים אַ קנאַק, אַ ציגעל צופּלאַצט.

טהיל פון עולם.

— געפּלאַצט.

דער רב.

— דער ערשטער (אַ קנאַק, עס צופּלאַצט אַ צװײטער).

טהיל פון עולם.

— געפּלאַצט.

דער רב.

— ערשט דער צװײטער.

(עס קנאַקט און עס צופּלאַצען די איבריגע ציגעל, צופּאַרענדיג אַרום דעם פײַער, אויסער דעם לעצטען, װעלכער האַלט זיך אויס. צװישען עולם איז שטיל. דאָ און דאָרט רײַסט זיך אַרויס מיט שרעק: רבונו של עולם! טאַטע אין הימעל)!

טהיל פון עולם.

— טאַטע אין הימעל, װאָס האָט דער מענש געטהון?

דער רב.

— נאָך אײנער איז געבליבען.

מ ה ײַ ל   פ ו ן   ע ו ל ם.

שפּאַלט זיך. (פּױזע).

א צ װ ײ ט ע ר.

— אין דער לענג און דער ברײט. אַם באַלד צופאַלט ער גאָר פונאַנד (גאַנץ פֿאַרשעמט)...

מ ה ײַ ל   פ ו ן   ע ו ל ם.

(מיט שרעק).

— שױן!

ד ע ר   ר ב.

— נאָך ניט געפּלאַצט. (פּױזע).

א י י נ ע ר   פ ו ן   ע ו ל ם.

— די שטיקער האַלטען זיך װי דאָס פֿײַער װאָלט זײ צוזאַמען-געקלעפּט.

ע ר ש ט ע ר   ד י י ן.

— א יודישע נשמה. ניט אַזױ לײַכט גײט זי אָב פון יודישען װעג.

צ װ ײ ט ע ר   ד י י ן.

— געװיס אודאי צרות אויסגעשטאַנען, ביז ער איז געקומען צו דעם.

ד ע ר   ר ב.

— װי דער ציגעל אין פֿײַער, אַזױ האָט זיך זײַן נשמה געפֿײַניגט.

(דאָס פײַער ברענט זיך אויס, עס בלײַבן נאָך איבער גליהענדיגע העלצער, דער ציגעל בלײַבט איבער גאַנץ. דער עולם שטעהט שטיל אַרום. דער רב מיט די דיינים געהען צו צום פײַער, באַטראַכטען דעם ציגעל. דער רב געהט צו צום אָפענעם קבר און זאָגט מיט אַ רוהיגער ערנסטער שטימע).

דער רב.

— דו מוזט איהם ערד אין זיך אַרײַננעהמען, ער איז איבערגעבליבען אַ יוד און געהערט דאָ, צו דעם בית־עולם, און איהר, מתים, בעל ברחכם מוזט איהר זיהם צווישען אייך אַ אָרט געבען.

דער גבאי

(צו די גרעבער)

— גראָבט. (די גרעבער נעהמען די לאָפּעטעס גר...)

דער עלטערער גרעבער.

— דער שטיין צופאַלט הינטער מײַן לאָפּעטע.

דער רב.

(צום שמש).

— געה אַהין צום מת און זאָג איהם: אז ער איז ניט איהר מאַן און זי איז נישט זײַן ווײַב.

דער שמש.

(גאַרטעלט זיך אַרום, געהט צו צום מת, שטעלט זיך אין די פיער איילען און זאָגט צו איהם!)

— דו ביסט נישט איה מאַן, זי איז נישט דײַן ווײַב.

(עס געהט צו דער גבאי ...ט איינעם פון עולם, נעהמען אָן די מטה און טראָגען אַוועק פון זיהר, די פרוי אין שוואַרצען בלײַבט

איבער קניענדיג אויף איהר ערט, מען נעהמט דעם מת אראב פון דער מטה און מיט דעם שווארצען לײלעך לעגט מען איהם אין קבר אריין. דער גבאי צוברעכט א ליימענעם טאפ און לעגט די שארבען דעם מת אויף די אויגען און אויפן מויל).

ד ע ר ג ב א י

(צום מת).

דיינע אויגען, וואס האבען שלעכט'ס געזעהן, דיין מויל, וואס האט שלעכט גערעדט.

(מען פערשיט דעם קבר, דער עולם געהט אב איינציגווייז מיט די לאמטערנעס. איבערלאזענדיג דעם אלטען גרעבער אליין. דער גרעבער ביי דער שיין פון זיין לאמטערנע און געגענאיבער דעם נאך גליהענדען פייער'ל, האקט אין נייעם קבר אריין א ברעטיל. מען זעהט ווי אויף יענער זייט פלויט געהט דער עולם אב מיט די לאמטערנעס אויפ'ן שווארצען וועג אין שטאט אריין. דערווייטערנדיג זיך וואס א מאל מעהר. דער גרעבער האט שוין אבגעטהון דאס זייניגע, שטעהט א מינוט ביים קבר און רעדט אריין.

ד ע ר ג ר ע ב ע ר.

— תנוח בשלום על משכבך (ער געהט אב מיט זיין לאמטערנע).

(אויף דער סצענע ווערט פינסטער, עס גליהען נאך די קוים גליהענדע העלצער, און ביי זייער שוואכען שיין זעהט מען ווי די פרוי אין שווארצען געהט צו צום קבר מיט שטילע טריט און ווארפט איהר שווארצען שלייער אויפ'ן קבר ארויף, ווייט אויפ'ן וועג טוקען זיך קוים די ליכטלעך פון די אבגעהענדיגע לאמטערנעס)

דער פארהאנג פאלט לאנגזאם.

שלום אש

אום ווינטער

פערזאנען:

דבורה א אלמנה. אין די װעכצינער.

ראמא די עלטערע טאכטער. א יאהר 32.

װולקא די יונגערע טאכטער, א יאהר 20.

פרוי גרויסבערג א איינגעהעריין, א שדכנ'טע. א יאהר 40

יודעל א ארעמער יוד, א שכן. איינינע און פערציג יאהר.

שפרינצע א קעכין.

גאלדבערג א יונגערמאן. (הינטער דער סצענע)

עָס קומט פאָר אין אַ קלײן שטעדטיל, הינטער בערג, אין ווינטער. די האַנדלונג — ביי דבורה'ן, אַ אַלט פּראָווינציאַל־אינטעליגענטיש הויז.

דיִ סצענע:

אַ לאַנגע און אַשמאָלע שטוב פאַר מיידלעך, אַלט בעדבתיש. דאָס מעבעל, וועלכעס איז אַלט און אָבגענוצט, בעשטעהט פון צוויי בעטען, אויף רעכטס פערהאָנגען מיט ווייסע קאָלדרעס. פאַר די בעטען צוויי שפּיגלען. אַ אַלטע ברייטע קלײדער־שאַנק צווישען די בעטען. אויף לינקס צוויי פענסטער אין דער העלפט מיט פאָרהאַנגען פערהאָנגען. פון די רעשט שויבען קוקט אַריין פון דערווייטען אַ הויכער בעשנעעטער באַרג. צווישען די פענסטער — אַ אַלטע קאָמאָדע בעדעקט מיט אַ געשטריקט טישטוך און בעשטעלט מיט פערשיעדענע קלאָשען, פּאָרצעלאַן־טעלער א. א. וו. אויף דער וואַנד איבער דער קאָמאָדע — אַ אַלטער זייגער מיט וואַגעס, שטעהט תמיד. אויף די ווענד אַרום — בעקלעפּט מיט אילוסטראַציעס פון אַלטע בלעטער און מיט גלעזערנע שאַפּקעס, אויף וועלכע עס זענען אָנגעשטעלט פערשיעדענע מיידלערישע שמאָכטעס. בכלל איז צו פיהלען דאָס עדעלקייט פון דער פרוי. אויף רעכטס — אַ טהיר אין סאַלאָן אַריין. געגענאיבער די צושויער — אַ טהיר, בעהאָנגען מיט אַ ווייסען פאָרהאַנג, וועלכע פיהרט פון דער אויסענדיגער שטוב אַריין. אַביסל ווייטער צו רעכט'ס צו — אַ ברייטער אויווען מיט שוואַרץ אָבגעשמירט, פאַר'ן אויווען — אַ אַלטע אָבגעזעסענע, קלײנע קאַנאַפּע, אויף וועלכער ראָמאַ און יולקאַ זיצען צוזאַמען פערטהון אין לעזען.

אַ ווינטערדיגער טאָג, פאַר מיטאָג.

פון די פענסטער קוקט אַריין אַ חמאַרנער טאָג.

דבורה.

(אַ בּעיאָהרטע ערנסטע פרוי, פּענסנע אויף דער נאָז אין אַ שוואַרץ דיק קלייד, דרעהט זיך אויף און אָב איבּער דער שטוב, די הענד אַרונטער פערלעגט, פערטהון אין איהרע געדאַנקען).

ראָמאַ.

(אַ הויך־ערוואַקסענע, די האָר פערקעמט הויך אויפ'ן שטערן. די געזיכטציגע בּיים מויל און אַרום די אויגען געקנייטשט, אין אַ שוואַרץ לאַנג קלייד, אַרומגעהילט אין אַ שווער טוך, זיצט אויף דער קאַנאַפּע, אין גאַנצען פערטהון אין לעזען).

יולקאַ

(אַ יונג מיידעל, פון לעבּען, אין אַ העלע בּלוזקע, זיצט אויף דער צווייטער זייט קאַנאַפּע, לעזט און קוקט אַלע ווײַלע אַרוים פון בּוך).

(אַ לאַנגע ווײַלע אין דערועלבּער פּויזע).

יודעל.

(אַ נידריג יודעל, אויסגעדאַרט, אין אַ לייכט צעריסען חאַלאַטעל, ציטערנדיג פאַר קעלט, קומט זיך אַריין צו גנב'ענען, חאַפּט זיך צו צו'ם אויוועזן הינטער די קאַנאַפּע און וואַרעמט זיך).

יולקאַ.

(וואַרפט אַרויס אַ בּליק פון בּוך; קוקט זיך פערוואונדערנדיג אום).

— אַהאַ יודעל...

(זי פערטיעפט זיך צוריק אין בּוך).

דבורה.

(אויסדרעהענדיג זיך און דערזעהענדיג יודלען).

— יודעל, דאָ, נו: וואָס הערט מען אין שטעדטיל ?...

יודעל

(פון הינטערען אויוען).

— וואָס זאָל מען הערען ? ווער עס האָט צו עסען — עסט, דער וואָס עס האָט נישט — הונגערט.

דבורה.

— רעכט. (דרעהט זיך אלץ ווײטער איבער דער שטוב) און קיין פרנסה איז נאָך אלץ נישט דאָ.

יודעל.

— ווער רעדט היינט פון פרנסה, אז מען קען נישט פון שטאָדט ארויס, און מען קען נישט אין שטאָדט אריין.

יולקא.

(אויפהערענדיג צו לערנען).

— א שעהן לעבען וועט זיין —

דבורה

— מען זאָגט דאָך, אז דער פריץ האָט דעם גרויסען שליטע מיט פויערן געשיקט א וועג אויסצושניידען.

יודעל.

— זיי קענען שוין לייט ווערען. ביי נאכט האט פון בארג אראב א ווינד געיאגט, דעם גאנצען שנע אויפ'ן וועג פערשפרייט. זרח דארפ'ס-געהער האט עס יעצט אין בית-המדרש דערצעהלט, געוואלט געהן אין דער פריה אין דארף אריין, ער איז שיער נישט אין שנע פערטרונקען געווארען.

יולקא.

— א שעהן לעבען וועט זיין.

(א לאנגע ווילע שטיל).

שפרינצע.

(בעוויינענדיג זיך אין טהיר).

— וואס זאל איך קאבען אויף מיטאג?

דבורה.

— זאל איך אזוי וויסען פון שלעכטס. (צו יולקען, וועלכע קוקט אין דער וועלט אריין) וואס זאל זי קאבען אויף מיטאג?

יולקא.

— וואס געהט עס מיך אן! (זיך אבשאקלענדיג, און קוקט ווייטער אין בוך אריין).

דבורה

— קאך וואס דו האסט אין דערהיים.

שפרינצע.

— קאַרטאָפּעל?

דבורה.

— זאָל זיין קארטאָפּעל. (צו ראָמאַ׳ן) דו ליבסט דאָך, דוכט זיך מיר, נישט קיין קאַרטאָפּעל?

(ראָמאַ ענטפערט נישט, שפּרינצע אָב. פּויזע)

(דבורה דרעהט זיך אַלץ ווייטער זעהר לאַנגזאַם איבער דער שטוב אויף און אָב, די הענד פערלעגט ארונטער. ראָמאַ זיצט פערטיפט אין לעזען).

יולקאַ.

(גלאָצענדיג אין דער וועלט אריין. פּלוצים אויפכאַפּענדיג זיך, קוקט זיך אום)

— ווי שפעט קאָן זיין? (קיינער ענטפערט איהר נישט, זי קוקט אויפ׳ן זייגער). זייגערס האָבען זיי, שטענדיג שטעהען זיי.

(עס קומט אריין פרוי גרויסבערג. אַ מאָגער הויך וייבעל, דאר און אויסגעטריקענט, די יונג פערגרויטע האָר קוקען פון הינטער׳ן שייטעל ארויס. אויפ׳ן שייטעל אַ שוואַרץ שלייפעל, אין שווארצע — אַמאָל נגיד׳ישע, היינט אָבגעלעבטע, בעל-הבתישע קליידער, אין גאַנצען אַ אויסקוק פון אַ אָבגעלעבטע בעל-הביתטע, היינט אַ איינגעהערין אין בעל-הבתישע הייזער, רעדט מיט אַ געמאַכטען שמייכעל אויף די ליפּען).

פרוי גרויסבערג.

— גוט מאָרגען! זיצען זיך יונגע קינדערלעך ביי׳ם אויוון. וואָס דען האָט מען צו טהון אין אַ קליין שטעדטיל? אין דרוי-

סעָן — אַ ווינטער, אין שטוב — אַ ווינטער... נו, דבורה, אַרײַנ־געפאַלען צו אייך.

דבורה.

(בעמערקענדיג די פרוי גרויסבערג בלײַבט שטעהן אין מיטען שטוב, קוקט אַ מינוט אויף די טעכטער מיט שרעק. מיט אַ געמאַכטען שמייכלענדיגען טאָן).

— פרוי גרויסבערג! גוט וואָס מען זעהט אייך אַמאָל, נו, וואָס מאַכט איהר עפּעס גוטס?

פרוי גרויסבערג

(צוגעהענדיג צו'ם פענסטער)

— וואָס זאָל מען מאַכען? — אַ שלעכט וועטער אין דרויסען.

ראָמאַ.

(וואָס האָט זיך צו'ם ערשט בײַ פרוי גרויסבערג'ס אַרײַנקומען שטאַרק פערטיעפט אין לעזען, הויבט זיך נערוועז אויף פון איהר אָרט, מיט אַ געמאַכטע רוהיגע מינע געהט צו צו דער קאָמאָ־דע, זוכט עפּעס, באַלד קומט זי צוריק אויף איהר אָרט, וואַרפט אַ בליק דורכגעהענדיג, אויף די רויט געוואָרענע יולקאַ, וועלכע זיצט פערטיעפט אין איהר בוך. ראָמאַ בלײַבט אַ סעקונדע פערוואונדערט, זי הויבט אָן צו לעזען, ברומענדיג אַ ביסעל הויך, וואָס אַמאָל העכער, מיט אַ שאַרפען אַקצענט, צום סוף חאַפּט זי זיך אויף און לויפט אָב אָהן ווערטער אין טהיר פאָרנט, נאָכ־שלעפּענדיג נאָך זיך איהר טוך, דאָס מיך פאַלט איהר אַראָב און בלײַבט ליגען נאָך איהר אויף דער סצענע).

(אַ דריקענד שטיל־שווײַגען. דבורה מאַכט זיך, ווי זי איז פער־נומען מיט זיך. פרוי גרויסבערג קוקט אַרויס דורכ'ן פענסטער

(און דערצעהלט פון תעטער... יולקא לעזט, כאפט זיך צום סוף אויף און געהט אב צו דער טהיר רעכטס).

דבורה.

— וואָס אנטלויפען זיי אזוי... וואָס אנטלויפען זיי אזוי...

פרוי גרויסבערג.

(געהט צו, צופט איהר ביים ערבעל)

— לאָזט געמאך, בעסער אזוי.

דבורה.

(אויפגערעגט, קוקט זי אָן, ווי ל איהר עפּעס זאָגען, פערשוויגט).

פרוי גרויסבערג.

(מיט א געמאכטען שמייכעל).

— איהר ווייסט ? ער קומט... דער חתן קומט צו איהר...

דבורה.

(פערוואונדערט און דערשראָקען).

— ווער ? וואָס.

פרוי גרויסבערג.

— מען האָט איהם אויסדריקליך געזאָגט : איינע יונגע, קוים אכטצעהן־יעהריגע שלאַנק שעהנעס פריילין. אָט האָב איך... (זוכט אין קעשענע) שרייבט מיר שווארצבערג, אז ער פאָהרט ארויס,

ער וועט קומען אלס אגענט, פארשטעלער פון דער פירמע בלאך עט קאמפ...

דבורה.

— גערענקט אן גאט שוין, אין אזא וועטער?...

פרוי גרויסבערג.

(מיט א געלעכטער'ל).

— פאר א כלה וועלען זיי אלץ טהון...

דבורה.

(נאך ניעשט פערשטעהענדיג).

— אבער אזוי פלינק שוין, אזוי פלינק?

פרוי גרויסבערג.

(הט נעהנטער צו צו איהר).

— קאיועט דאס אייזען אזוי לאנג ביז עס איז הייס. אז עס וועט אבקיהלען... דבורה — (זי קוקט זי אן) וואס, איהר ווילט שוין הייטער מאכען... די ערשטע איז אייך ווענינ?

דבורה.

— אבער שוין... רבונו של עולם, וואס וועט דא זיין?

(זי בלייבט פערצווייפעלט שטעהן אין מיטען שטוב)

פרוי גרויסבערג.

— דבורה, מאכט קיין שהיות... דער סאלאן איז אויפגע

רוימט ? (צו יודלען) רוף אַריין, איך בעט דיך, שפּרינצען. (יודעל אָב)
דבורה, לעגט איך איבער, וואָס איהר טהוט...

דבורה.

— אָבער טאַטע אין הימעל. נעמען אַ קינד און בעגראָבען מיט די הענד ?

שפּרינצע.

(ווייזט זיך אין טהיר).

— וואָס וויל די בעל־הבית'טע ?

רוי גרויסבערג (צו שפּרינצען).

— שפּרינצע לעבען, דער סאַלאָן איז אויפגערוימט ? געה, נעם דיך צוצורוימען, געסט קומען היינט, וועסט האָבען לעצט־געלד.

שפּרינצע.

— אַ יאָ, שעהנע געסט. עס וועלען שוין נישט זיין די געסט פון אַמאָל...

פרוי גרויסבערג.

— די געסט פון אַמאָל הויבען ווייטער אָן צו קומען... און לעצט־געלד וועלען זיי געבען ווי אַמאָל... מען דאַרף זיך נעמען צום אויפרוימען... אין צוויי שעה אַרום.

שפּרינצע.

(קוקענדיג, נישט גלויבענדיג, אויף דבורה'ן).

— אויפרוימען, בעל הבית'טע ?

PRESENTED TO
THE ZIONIST HALL LIBRARY OF
CAPE TOWN
IN MEMORY OF THE LATE
... EL JACOBSON OF MAITLAND

ד ב ו ר ה.

(פערטראַכט אוז פערצווייפעלט

— איך ווייס...

פ ר ו י ג ר ו י ס ב ע ר ג (צו שפרינצען).

— איך הייס (ווינקט צו איהר) פלינקער (שפרינצע אַב

ד ב ו ר ה.

(שטעלט זיך אנידער ביים טיש, שטעהט און ווארט).

פ ר ו י ג ר ו י ס ב ע ר ג.

דבורה, געדענקט, איהר טאָרט נישט מפקר זיין איין טאָכטער פאַר דער צווייטער, פערגעסט נישט, אַז יולקא איז שוין היינט צוואַנציג יאָהר אַלט. אַ מיידעל, זאָלט איהר וויסען, איז ווי אַ עפּעלע אויפ'ן בוים. אַזוי לאַנג איז עס שעהן, אננענעהם, ביז עס ווערט פערטיג. ווערט עס פערטיג, מוז עס בעטען, אַז עס זאָל ווער קומען און עס אויפעסן, און אַ ברכה מאַכען. און אַז עס שטעהט זיך נור איבער די צייט, ווערט עס פערפוילט... גליהט דאָס אייזען, דבורה, אַזוי לאַנג, ביז עס איז גאָך הייס... פערגעסט נישט, אַז די צייט שטעהט נישט...

ד ב ו ר ה.

— אָבער מיט יענע וואָס וועט זיין?

פרוי גרויסבערג.

— און איבער דעם ווילט איהר האבען נאך א זארג? לאזט געמאך, בעסער אזוי.

דבורה.

— און וואס זאל איך טהון?

פרוי גרויסבערג.

— גארנישט. לאזט מיך טהון... (געהט ארויס, קוממ צוריק מיט יולקא'ן).

יולקא.

— וואס וויל די מאמישי?

פרוי גרויסבערג.

— דא איז זיך נישטא וואס צו שעהמען, דא איז זיך נישטא וואס צו בעהאלטען... עס איז א אפען אונגליק, קיינער איז אין דעם נישט שולדיג. די שוועסטער האט געקליבען געקליבען, אזוי לאנג ביז זי איז זיך פערזעסען. יעצט איז שוין שווער. וואלט נאך האטש א סך נדן געווען, מיט די צוויי טויזענד רובל וואס דער טאטע האט פאר אייך איבערגעלאזט וועט זיך זעהר שווער מאכען... און ביז נאט וועט העלפען, אז זי וועט געפינען איהר ריכטיגען זווג, קען דא א צווייט אונגליק געשעהן... איך וויל עס נישט דערמאהנען מיט'ן מויל...

יולקא.

(רויט ווערענדיג).

— נו יא, וואס זאל איך אבער...

פ ר ו י ג ר ו י ס ב ע ר ג.

— נאַרנישט. עס קומט היינט צו פאָהרען אַ חתן צו דיר...

י ו ל ק אַ.

(מיט שרעק).

— צו מיר? ראַמאַ איז דאָך עלטער —

פ ר ו י ג ר ו י ס ב ע ר ג.

— צו דעם קען קיינער גאָרנישט טהון. דאָס איז אַ אומגליק... און פאַר דעם קענט איהר נישט ליידען. דאָס איז דאָס לעבען — ווילט איהר חלילה וואַרטען אויף איהר — מוזט איהר לאַנג, לאַנג וואַרטען... היינט איז די צייט, זעהט, אַז עס זאָל נישט צו שפּעט ווערען ווי ביי איהר שוועסטער, געדענקט אַז איהר האָט נור צוויי טויזענד רובל...

י ו ל ק אַ.

— איך ווייס פון גאָרנישט... וואָס זאָגט די מאַמע?

פ ר ו י ג ר ו י ס ב ע ר ג.

— די מאַמע, וואָס זאָל זי נעבעך זאָגען... דאָס טהוט איהר וועה און יענץ איז איהר ווינד... ראַמאַ איז איהר בלוט און דו ביסט אויך איהר בלוט. גיב די האַנד פאַר די באַק, אַז דאָס טהוט איהר וועה און יענץ טהוט איהר וועה... נאָר וואָס זאָל זי נעבעך טהון, אַז איינס קען זי העלפען און דאָס צווייטע נישט...

יולקא.

— איך ווייס פון גארנישט. איך וועל טהון וואס די מאמע וועט הייסען.

פרוי גרויסבערג.

— די מאמע וועט דיך הייסען, אז דו זאלסט דיך געהן אנטהון, ווארום עס ווערט שפעט, אין א שעה ארום איז ער דא.
(יולקא געהט אב).

דבורה.

(וועלכע איז געשטאנען די גאנצע צייט די הענד פערלייגט, פאלט ארויס):
— וואס זאל איך טהון? וואס זאל איך טהון?

פרוי גרויסבערג.

— וואס איהר זאלט טהון? איהר זאלט זעהן, אז אלעס זאל זיין אין ארדנונג. זעהט אז די קלענערע זאל זיין אנגעטהון, און פערשטעקט ערגעץ וואו די עלטערע, אז ער זאל, חלילה, נישט געוואהר ווערען, אז עס איז דא א עלטער מיידעל אין שטוב... דאס נים צו קלערען... דאס קען א סך שאטען...

דבורה (קרעכצט).

— שטענדיג בעהאלטען די יונגערע, אז עס איז ווער נעקומען — יעצט דארף מען צו בעהאלטען די עלטערע. וועה וועה ראמא! האסט דיך גוט ערלעבט.

פרוי גרויסבערג.

— אזוי איז שוין איהר מזל... און עס איז איהר קיינער נישט

שולדיג נור זי אליין... נו, איך מוז נעהן. דבורה מאכט קיין שווייג, עם ווערט שפעט. (כיים ארויסגעהן) דבורה, געדענקט עם האגדעלט זיך אין אייער קינד. (אב)

(דבורה בלייבט שטעהן אין מיטען שטוב אין א פערצווייפעלט שווייגען — וועקט זיך איינציגע מאל אויף און געהט צו צו דער טהיר, וויל אויפעפענען די קלאמקע — און געהט צוריק אוועק. באלד הערען זיך טריט, זי געהט פלינק אב פון דער טהיר און לאזט זיך צו די פענסטער. די טהיר עפענט זיך, ראמא קומט אריין, זינגענדיג פאר זיך עפעס א נגוג'דיל, האלט א העפטעכל אין דער האנד, און הויבט אן, ווי עפעס זוכען בײ דער קאמאָדע.

ראמא (צו זיך).

— שוין אוועקגעגאנגען.

דבורה.

(פלוצים אויסדרעהענדיג זיך פון פענסטער).

— זאג מיר טאכטער, איינמאל פאר אלע מאל, וואס וועט דער סוף זיין?

ראמא.

(אין מיטען שטוב אבשטעלענדיג זיך).

— וואס האט זיך עפעס היינט די מאמע דערמאהנט? וואס, זי איז שוין ווייטער געקומען דעם קאפ פערדרעהען, די טהיר וועל איך מיט איהר אויסהאקען. (זי ביישערט זיך און וויל פלינק פון דער שטוב ארוים).

דבורה.

(לויפט איהר נאָך אונן שרייט).

— ראָמא, ראָמא, איך וויל דיר עפּעס זאָגען.

ראָמא.

(בלייבט שטעהן ביי דער טהיר אומקוקענדיג זיך).

וואָס האָט מיר די מאַמע צו זאָגען? (זי וואַרט שווייגענדיג אויף די מאַמעס ענטפער, צו'ם סוף זעצט זי זיך אַנידער שטיל אויף דער קאַנאַפּע, וואָס שטעהט אין דער נאָהנט).

דבורה.

— זאָג דו מיר וואָס זאָל איך טהון? וואָס זאָל איך אומגליקליכע מאַמע, טהון?

ראָמא.

(קוקט די מוטער אָן שווייגענדיג).

— וואָס ווילט איהר פון מיר האָבען? וואָס, עס איז אייך צו שווער מיך צו האַלטען אין דערהיים — וועל איך מיר געהן מיין שטיקל ברויט זוכען.

דבורה.

— וועה איז נאָך די מאַמעס יאָהר, — ווייסט גאַנץ גוט. וואָס טויג מיר דאָס גערעדעניץ — (אָבהאַקענדיג). אָבער איך בין דאָך א מאַמע. דאָס הארץ ווערט מיר צושניטען פאַר רחמנות — נעדענק אָן גאָט.

ראָמאַ.

(מיט אַ געמאַכט געלעכטער׳ל).

— רחמנות... נור איך בעט די מאַמע, זאָל נור די מאַמע אויף מיר קיין רחמנות נישט האָבען... (פויזע. מיט אויפגערעגטען געבייזער) איך ווייס נישט... חלעבען... (שווייגט. פלוצים) מיט וואָס פאַר אַ רעכט האָט ווער אויף מיר רחמנות צו האָבען?... וואָס געהט עס וועמען אָן אין מיר! איך וויל אַזוי זיין. ניט חתונה האָבען — וועמען געהט עס אָן? (פערגעסענדיג זיך) וועמען געהט עס אָן?..

דבורה.

— איך בין דאָך אַ מאַמע, אַ מאַמע, מיך רייסט עס ביי׳ם הארץ.

ראָמאַ (שרייענדיג).

— אָבער, אַז מיך געהט עס נישט אָן, וועמען האָט עס אָנצוגעהן?

דבורה.

— אָבער וואָס זאָל איך טהון, מיך רייסט עס דאָך ביי׳ם הארץ. איך זעה דיך זיצען אין דערהיים, אַ מויד פון דרייסיג יאָהר, וואָס מיינסט דו?...

ראָמאַ.

(פרייפאַלענדיג אין די מוטערס רעד).

— ווער האָט צו מיר? פאַר וואָס? איך וויל נישט חתונה האָבען — וועמען געהט עס אָן?

דבורה.

— אָבער געדענק. (געהט נעהנטער צו און רוימט איהר אײן) אָבער יולקאַ?...

ראָמאַ (הויך).

— ווער לאָזט זי דען נישט קײן כלה ווערען?

דבורה

— דו, ...

ראָמאַ.

— איך?... נו גוט, וועל איך איהר מײן אָרט אָבטרעטען (זי זעצט זיך שוויַיגענדיג אויף איהר אָרט – פערקלערט זיך, נעמט דאָס ביכעל וואָס ליגט ביַי איהר, און קוקט יעדעס מאָל אריַין, און נעמט עס אוועק).

דבורה.

(שטעהט אין מיטען שטוב, די הענד פערלעגט, עס איז צו דער־קענען, אַז זי ווייסט נישט וואָס צו טהון. וויל צוגעהן צו דער טאָכטער, און געהט נישט צו – צו׳ם סוף זעצט זי זיך ערגעץ אין אַ ווינקעל און רעדט צו זיך).

— איך, אומגליקליכע מאַמע... גאָט איינער, וואָס זאָל איך אָנהויבען?.. (זי קוקט אויף ראָמאַ׳ן, ראָמאַ ענטפערט נישט, זיצט פערטראַכט מיט זיך).

(אַ לאַנגע ווײַלע איז שטיל אויף דער סצענע. פון דער צווייטער שטוב דערהערט זיך פלוצלונג די פאָדלאָגע פראָטירען. יולקאַ׳ס פרעהליכער קול, בעפעהלענדיג: „דעם אַלעאַנדער ביַים פענסטער אַנידערשטעלען”, „די גאַרדין פערשטעלט דעם שפיגעל”. ראָמאַ קוקט די מוטער אָן. די מוטער מאַכט זיך דורכ׳ן פענסטער ארויסקוקען).

ד ב ו ר ה

(דורכ'ן פענסטער ארויסקוקענדיג).

— א ביז וועטער אין דרויסען, (זי האקט אב מיט א ציטעריג קול) איך ווייס גאר ניט, פאר וואס מען דערהאלט נישט פון פעטער קיין בריעף?

ר א מ א

(ענטפערט נישט. נאך א קליינע פויזע, הויבט זי זיך אויף, געהט צו צו דער קאמאדע, זוכט עפעס און מאכט זיך מיגנשענדיג עפעס א ליעדעל פאר זיך):

„די זון געהט אונטער אין מערב זייט
אין א רויט געשטאלט,
אין א רויט געשטאלט".

ד ב ו ר ה.

(אויפהויבענדיג זיך פלוצלונג פון ארט, מיט א מאמעריג וויינענדיג קול):

— טאכטער, צי בין איך דען נישט דיין מאמע? (די טרעהרען פערשטיקען איהר קול) צי ווייס איך דען נישט?... (זי וויינט ביטערליך)

ר א מ א.

— וואס וויל די מאמע האבען?.. א! — (זי געהט אוועק פון קאמאדע, חאפט דאס ביכעל וואס ליגט אויפ'ן טיש, זעצט זיך אויף איהר פריהערדיג ארט און פערטיעפט זיך אין לעזען).

ד ב ו ר ה.

— וואס שפיעלסט דו מיט מיר אין בעהעלטעניש? אזוי ווי איך וואלט א ווילד-פרעמדע געווען... צי איז דען נישט דיין צער —

מײַן צער ?... (אָבהאַקענדיג) יולקאַ ווערט ערוואַקסען, גרויס ווי אַ בוים. מען איז געקומען, מען האָט די טהירען אײַנגעלעגט, עס לויפט דורך אַ טאָג צו אַ טאָג... די צײַט שטעהט נישט, זי ווערט עלטער, צוואַנציג יאָהר שוין אַלט, בײַ לײַטען אַזעלכעס האָט שוין חתונה געהאַט — און וואָס זאָל איך, ווײַסטע אַלמנה, טהון — רבונו של עולם, וואָס טהוט מען?

ראָמאַ

(ווי פון בוך אַרויסלעזענדיג).

— מען מאַכט זי פאַר אַ כלה.

דבורה

— און מיט דיר וואָס וועט דער סוף זײַן?

ראָמאַ.

(מיט אַ געלעכטערל).

— וואָס זאָל דען זײַן? מען לעבט און מען וועט שטאַרבען.

דבורה.

— און וואָס איז דאָס מ'שטײַנס געזאָגט פאַר אַ לעבען? מען זיצט בײַ דער מאַמע, בײַם אויווען, און מען לעזט ביכער. וואָס טויגען אײַך די ביכער? פערשפּילען דאָס לעבען מיט פרעמדע מעשיות... צו וואָס? צו ווען? (אָבהאַקענדיג) איך האָב עס דיר געזאָגט, געוואָרענט, נישט איינמאָל און נישט צוויי מאָל, — ראָמאַ, ראָמאַ, פערשפּיל דיך נישט! מיט דעם יונגען מאַן גערעדט, מיט דעם שפּאַצירט. איז געקומען צו פאָהרען איינער פון דער שוואַרצע יאָהר, צוגעזאָגט גאָלדענע

בערג... (אבהאקענדיג) א רויז ביסט דו דענסטמאל געווען. איז מען געקומען שמעקען, אבגעשמעקט און אוועקגעגאנגען... און די רויז געלאזט אפען שטעהן ביז זי איז אויסגעוועבט געווארען... א מיידעל האט איהר צייט, און געהט די צייט איהרע דורך, געהט דורך איהר לעבען... איך האב דיך געווארענט, דו האסט מיך נישט געוואלט הארכען, וואס האב איך אומגליקליכע מאמע, געקענט טהון?...

ר אָ מ אַ.

— אַלזאָ וואס וויל די מאמע האבען, אז איך זאל א כלה ווערען — גוט, איך וועל א כלה ווערען. זי איז דאך שוין דא געווען, מען פוצט אויס די צימערן, עס קומט היינט א חתן צו פאהרען — גוט, — איך וועל נישט פרעגען ווער ער איז, — איך וועל נישט קוקען אויף איהם, צי ער געפעלט מיר יא, צי ער געפעלט מיר נישט — גוט, איך וועל חתונה האבען פאר'ן, אז איהר ווילט עס.

ד ב ו ר ה (ערשראָקען).

— אבער... טאכטער...

ר אָ מ אַ.

— גוט, גוט, אז איהר ווילט עס... מיר איז שוין קיין חלוק... איך האב שוין חתונה... איינמאל פאר אלע מאל אויפהערען צו פייניגען... גוט, איך געה מיך אנטהון... וואו איז מיין קלייד?... איך וועל אויף גארנישט קוקען, אז איהר ווילט עס... (לויפט אריין אין דער צווייטער שטוב) נור צו מיר זאלט איהר שפעטער קיין פרעטענסיעס נישט האבען. (אב)

ד ב ו ר ה.

(בלייבט פערצווייפעלט שטעהן אין מיטען שטוב)

— גאט איינער, וואס טהו איך יעצט?...

(אַ קליינע פּויזע, עס טונקעלט. עס קומט אַריינצוּלויפען יולקאַ אָנגעטהון אין אַ נייע קלייד מיט אַ נייע זיידענע בלוזקע, נאָך ניט צוגעקנעפּעלט).

יולקאַ.

— מאַמע, קנעפּעל מיר צו.

דבורה.

(נעמט זי צו זיך מיט פיעל צערטליכקייט).

— קום טאָכטער לעבען, איך וועל דיך אָנטהון, דיין חתן קומט דאָך היינט צו פאָהרען, מיין אָרעמע יתומה.

ראָמאַ׳ס קול.

(פון דער צווייטער שטוב).

— און וואָס פאַר אַ קלייד זאָל איך מיך אָנטהון? אַני׳ עמפּפאַנגס-קלייד, מאַמע?

(די מוטער ענטפערט איהר ניט, טהוט ווייטער אָן יולקאַ׳ן).

יולקאַ.

— מאַמע, מאַמע, ראָמאַ רופט עפּעס.

דבורה.

— גאָר ניט טאָכטער לעבען, גאָר ניט. גאָט זאָל דיר געבען, חן און לייטזעליגקייט.

ראָמאַ׳ס קול.

— וואו איז יולקאַ, — זאָל זי מיר העלפען אָנטהון. (קומט אַריין, עס איז טונקעל אין צימער, דערקענט ניט יולקאַ׳ן) ווער איז דאָרט? (קיינער ענטפערט איהר ניט אָב, ווי מען וואָלט איהר ניט בעמערקט).

ד ב ו ר ה.

(אַנטהוּעֶנדיג וויטער יולקאַ'ן).

— וואַרט יולקאַ לעֶבֶּען, דעֶר טאַטעֶ, עליו השלום, האָט מיר געֶזאָגט, אַז דיין חתן וועֶט קומען זאָל איך דיך אָנטהון אין די פּעֶריל וואָס דעֶר טאַטעֶ, עליו השלום, האָט מיר געֶשעֶנקט חתימה-געֶלד, אַז דו זאָלסט חן און לייטזעֶליגקייט געפינען אין זייערעֶ אויגעֶן.

ר אָ מ אַ

(וועֶלבעֶ עֶרוויסעֶנדיג זיך די סיטואַציעֶ, בלייבט אַ סעֶקונדעֶ שטעֶהן, לאָזט פאַלעֶן דאָס ווידעֶנעֶ טוך וואָס זי האַלט אין דעֶר האַנד, וויל צום'עֶרשט אַרויסגנ'בעֶגעֶן זיך פון שטוב אָהנעֶ בעֶמעֶרקט — קען אָבעֶר נישט, געֶהט דעֶרנאָך גאַנץ פאַמעֶליך צו צו יולקאַ'ן מיט די מוטעֶר, — זאָגט מיט אַ רוהיגעֶן טאָן).

— לאָז מאַמעֶ, איך וועֶל זי אָנטהון פאַרן חתן.

(די מוטעֶר גיט איבעֶר יולקאַ'ן אין איהרעֶ העֶנד, יולקאַ וויל אויך נאָך די מוטעֶר מיט אַראָב-געֶלאָזטעֶן קאָפּ שעֶמעֶוודיג אַרויס-געֶהן, ראָמאַ האַלט זי איין)

ר אָ מ אַ.

— וואָס שעֶמסט דו דיך פאַר מיר שוועֶסטעֶר-לעֶבעֶן... איך וויים דאָך פון אַלעֶם... האָב דאָך נישט קיין מורא פאַר מיר... ש״ם דיך נישט... ביסט דאָך מיין שוועסטער, דיי פרייד איז דאָך אויך מיין פרייד... מייז פרייד.

י ו ל ק אַ.

(מיט פעֶרשעֶמטעֶן בליק בלייבט שטעֶהן ביי דעֶר שוועֶסטעֶר, פעֶר-
טירט, ווייסט נישט וואָס צו טהון).

ר אָ מ אַ

— קום שוועֶסטעֶר. איך וועֶל דיר די האָר אויפקעֶמעֶן.

(יולקאַ קניעט פאַר איר... ראָמאַ קעמט איהר די האָר) : האָסט דו האָר שוועסטער, שיינע, דינע, און שוואַרץ ווי נאַכט... חן רוהט אוין דיר שוועסטער... חן, וועסט זיין אַ שענע כלה, שוועסטער..
(פערפלעכט איהר די האָר).

יולקאַ.

(רייסט פלוצלונג אַרויס דעם קאָפּ פון די שוועסטערס הענט — און פאַלט אַרויף אויף איהר האַרץ און הויבט אָן ביטערלעך וויינען).

ראָמאַ.

(איהר אָוועקנעמענדיק דעם קאָפּ פון איהר האַרץ מיט אַ געשעפּטערל).

— נאַרעלע, וואָס וויינסט דו ? ווערסט אַ כלה, וויינסט דו ? אַדרבה, פרעהען דאַרפסטו זיך.

(יולקאַ רייסט אַרויס דעם קאָפּ פון די שוועסטערס הענד און גראָבט איהם טיעפער איין אין איהרע אָרעמס שליוכצענדיק. אַ לאַנגע ווייל אין דער זעלבער פּאָזע. ראָמאַ צוקעמט איהר דערווייל די האָר. באַלד דערהערט זיך פון אונטערן פענסטער אַ קליבּפּערן פון אַ שליטען. ראָמאַ רייסט אַוועק פון זיך יולקען און טהוט זי אָן...

גאָלדבערג׳ס קול.

(הינטער דער סצענע).

— איך האָבע די עהרע מיך פאָרצושטעלען — גאָלבערג. פאָרשטעלער פון דער פירמע „בלאָך עט קאָמפּ“.

דבורה׳ס קול.

(הינטער דער סצענע).

— מיר בעטען.

(עס הערט זיך טריט איבער דער סצענע, איבערגעהענדיג פון איין שטוב אין דער צווייטער).

(עס עפענט זיך די טהיר רעכטס, פון וואנען עס שלאגט ארויס אין דער דונקעלער סצענע א ליכטיגקייט און א ווארעמקייט. דבורה'ס קאפ ווייזט זיך אין דער טהיר).

דבורה.

(אין דער טהיר).

— יולקא, ערלויב נאר. (יולקא קוקט אן ראמא'ן)

ראמא.

(איהר או סווישענדיג די אויגען מיט'ן טיכעל, שטופט זי צו דער טהיר)

— געה... געה... געה..

(יולקא לאזט זיך שטילער. געהט אב אין טהיר רעכטס, פערמאכענדיג די טהיר נאך זיך. אויף דער סצענע ווערט ווייטער דונקעל).

יולקא'ס קול.

(הינטער דער סצענע).

— זעהר מיר אנגענעהם!..

(פון דרויסען מאכט ווער די לאדען צו. אויף דער סצענע ווערט ליכטיגער. פון די אויסגעשניטענע לעכער וואס זענען אין די לאדען דרינגט א רויטליכער שיין פון דעם זון-אונטערגאנג. נאך א קורצער פויזע קומט אריין פון דער צווייטער טהיר יודעל).

יודעל.

(דערזעהענדיג ראמא'ן ביי דער טהיר, וויל אבגעהן, געהט דאך בישט צוריק, הופט אב, און שטעלט זיך ביי'ם אויוען ווארעמען).

ראָמפּ.

(בעמערקענדיג יודלען, מאכט אַ בעוועגונג, ווי זי וואָלט עפּעס דאָרט געזוכט, געהט דערנאָך אָב מיט לייכטע טריט, מאכט זיך בעמערקענדיג יודלען).

— אהאַ יודעל, נו וואָס העהרט מען אין דרויסען?

יודעל.

(רייבענדיג זיך אין די הענד).

— עס ווערט זעהר קאַלט.

פֿאָרהאַנג.

ענדע.

שלום אש

מאראנען

א שטיק אין איין אקט און צוויי סצענען

פערזאָנען.

יעקב טיראַדאָ. א מאן פון עטליכע און פערציג.
מאַנועל לאָפּעץ. אן אלטער מאראן.
פערערא. א יונגערמאן.
דאָנאַ מאַרי באָנעס. זיין שוועסטער.
לאָפּעץ גאָמען. זייער פעטער.
ר׳ ארי הלוי. דער רב פון עמדען.
א ענגלישער הערצאָג.

שפּיעלט זיך אין די האפען שטאדט עמדען אין יאהר 1592. דער מארק פון עמדען.

דינער טראָגען פעק און זעק פון דעם האפען אויפ'ן מארק ארויף. מיט זיי געהט מיט

פ ע ר ע ר אָ.

האַלט איין דאָ אַ ווײַלע, מיר ווע̈לען וואַרטען אויף טיראַדאָ
און די איבריגע צו זאָגען וואָס מיר זאָלען ווייטער טאָן.

י ע ק ב ט י ר אַ ד אָ

קומט אָן מיט ענערגישע טריט. מיט איהם איז לאָפעץ געמען, וועלכער בעגלייט איהם מיט עהרע־פורכט. הינטער זיי שלעפּט זיך נאָך דער אלטער מאנועל לאָפעץ. טיראדאָ קיקט זיך אום בעאונרוהיגט אויף דאָנא מארי, וועלכע געהט מיט דעם ענגלישען הערצאָג פאמעל־ך און רעדען צווישען זיך פערטרויליך.

פ ע ר ע ר אָ.

וואָס בעפעהלסטו, טיראַדאָ, צו טאָן מיט די געפעק?

ט י ר אַ ד אָ.

דער ערשטער טריט אין דעם נייעם אָרט געהערט צו גאָט.
פריהער זאָלען אונזערע אויסגעמאטערטע קערפערס פון דער
שטורמדיגער נסיעה קיין רוה ניט געפיועןבּיז אונזערע
דורשטיגע נשמות ווע̈לען זיך ניט מיט גאָט'ס ליבּ אָנטרינ־
קען, פריי און אָפען אונטער דעם זונען־שיין, צום ערשטען
מאָל אין אונזער לעבען און אונזערע עלטערענס לעבען—
אָבער נאָך ניט צום ענד פון אונזער נסיעה האָט אונז גאָט
געבראַכט. אויסגעשפּיגען האָט אונז דער שטורמדיגער ים
אין מיטען וועג. די פר״ע טאָהלען פון דעם איידעלען פרינץ
פון אָראַניען ליגען נאָך אויף יענער זייט גרעניץ, און מיר
ווייסען ניט אויף ווי ווייט עס גרייכט אויס די געדולדיגקייט
פון דעם פירשט פון פריעדלאַנד, אויף וועמעס באָדען מיר
טרעטען צו אונזער גאָט. דורך דעם לייג אָב דאָס געפעק
אין מיטען מאַרק, און בינד אויף אַ טייל פון זיי. ד וועלכע
ענטהאלטען מינדערווערטיגע זאַכען לייג אויס אויף דער
שיין, ווי סוחרים טוען ווען זיי קומען אין אַ פרעמדע שטאָדט

אַריין. זאָל עס הייסען, אַז סוחרים זיינען געקומען פון דער פרעמד, מיט פרעמדע סחורות מסחר צו פיהרען. פּערעראַ טהוט אזוי. צום הערצאָג פון ענגלאַנד, וועלכער דערנעהנט זיך מיט דאָנא מארי. איידעלער הערצאָג!

ה ע ר צ אָ ג פ ו ן ע נ ג ל אַ נ ד.

ווען ניט איינגאַנצען, דאָך נאָהענט צו אייער ציעל. עס זעהען זיך די טאָהלען פון נידערלאַנד, פון מאַרק פון עמדען אַרונטער. אָבער וואָס נעהענטער איהר קומט צו אייער ציעל, אַלץ מעהר דערווייטערט ווער איך פון מיינעם. קוקט אויף מרים.

ט י ר אַ ד אָ.

איידעלער הערצאָג מיט וואָס זאָלען מיר דיר דאַנקען? צוויי מאָל אָרים איז דער אָרימאַן פאַר זיין בעל־טובה. וועלכער קעניג בעזיצט דעם שאַץ וואָס איז ווערטה דיין איידעלע טהאַט? רייך און אַלמעכטיק איז אונזער גאָט. צו זיין גענאָד שיקען מיר דיך אָב, איידעלער הערצאָג. אין דעם געדעכטניש פון אונזער נאָכקומען וועסטו ווערען אויפגענומען ווי אַ ליכט־שיין וואָס מיר האָבען דערזעהן אויף דעם ראַנד פון אַ לאַנגע פינסטערע נאַכט. אָבער עס געפינט זיך דאָך אויף דעם באָדען פון אונזערע זעק וועלכעס איידעל שטיק געוועב, גאָלד, געהאַמערטע פּלאַט, וואָס איז ווערטה אַ געשאַנק פאַר אַ קעניג.

ה ע ר צ אָ ג

האַקט איהם איבער.

וועלכעס איידעלע געוועב קען פאַרוועבען מיין אָפענע וואונד? און וועלכע געהאַמערטע גאָלדענע פּלאַט קען בעשיצען מיין בלוטיג האַרץ? פאַנגען בין איך אייך אַרויס אין אָפענעם ים, פאַר מיין קעניגין, איהר, וואָס האָט זיך אָנפערטרויעט דעם רויהען ים אונטער די פערפיהרערישע פאָהן פון פיליפּ דעם צווייטען. און אַ געפאַנגענער בין איך פון מיינע געפאַנגענע געוואָרען. אָ! אונטער אַ שטאַרקער שוץ האָט איהר אין ים געזעגעלט! 6

פ י ר אַ ד אָ.

אונטער די שוץ פון גאָט אונזער פאָטער, ועמעס נאָמען מיר האָבען געטראָגען אייגעקריצט אין אונזערע הערצער, כאָטש פערשטומט אויף אונזערע ליפען. ער האָט געלענקט אונזער וועג.

ל אָ פּ ע ץ ג אָ מ ע ז.

דער גאָט פון אונזערע פאָטערס, פאַר וועמענס רוהם מיר האָבען געוואָרפען היים און רייכקייט האָט ער אונז אויסגעהיט פון יעדעס שלעכטס.

פ ע ר ע ר אָ:

ער האָט ווייך געמאַכט דאָס האַרץ פון די ענגלישע קעניגין אויף אונז.

ה ע ר צ אָ ג.

איך קען ניט דעם גאָט פון אייערע פאָטערס, וועלכער קען אַזעלכע וואונדער בעשאַפען. אין די גרענעצען פון ענגלאַנד איז נאָר דער ענגלישער גאָט בעקאַנט! ניין, טאָלעדאָ, אַ פיעל מעכטיגער בעשיצער פון דעם גאָט פון אייערע פאָטערס, און פון די כאָהן פון שפּאַניען זיינע איך געווען די אויגען פון די שעהנע דאָנאַ מאַריי. זיי האָבען פאַר אייך פיראַטען ענטוואָפענט, הערצאָגען אונטערטעניג געמאַכט, דאָס האַרץ פון די קעניגין פון ענגלאַנד פאַר אייך געוואונען. און זי האָט מיט איהר ווייכען וואַרימען בליק פון איהרע מזרח-פלוימען אויגען איינגעשטילט די ווילדע וועלען פון שטורם פאַר אייך. אונטער אַ דאָפּעלט געטרייען זעגעל האָט איהר זיך דעם ים פערטרויעט: אונטער דעם בליק און אונטער דעם שמייכעל פון דאָנאַ מאַריי! געניגענדעס שוץ אַפילו פאַר דעם רויהען ים! *טיראַדאָ שווייגט, לאָזט אראָפּ דעם קאָפּ צו דער ערד, און אנדערע דאָס זעלבע. לאַנגע פּיינליכע פּויזע.*

אָ, איך ווייס דעם טיעפען אָפּגרונד וואָס שניידט מיך אונבעשניטענער אָפּ פון מיין בעשערטע. אָבער איידער איך פאַרלאָז אייך, לאָזט מיך, איידעלער טיראַדאָ, נאָכאַמאָל און צום לעצטען מאל פּרובירען מיין גליק. איך ווייס ניט די פּרובען פון אייער גאָט וואָס ער האָט אויסגעשטעלט פאַר

אַ פרעמד־גלויביגען ווען ער וויל מיט אַ שעהנקייט פון זיינע גלויביגע זיך בעהעפטען. איך ווייס ניט די טונקעלע וועגען פון אייער רעליגיאָן, וועלכע פיהרען צו די טהירען פון מיין גליק. שטעלט מיר אַ פרוב זאָגט מיר דעם פרייז, וואָס איז דאָ צו בעצאָהלען?

טירַאדאָ.

די וועגען פון אונזער רעליגיאָן האָט ניט אונזער גאָט, נור די קירכע מיט שטאַכעלס בעזייהט. זיי פיהרען דורך די טונקעלע קאָרידאָרען פון דער אינקוויזיציע, הערצאָג!

הערצאָג ווערט בלייך. פערשווייגט אַ מינוט. פויזע.

הערצאָג.

געפינט זיך ניט אויף דער גאַנצער ערד אַ ווינקעל קליין,
אַ אינזעל, אַ וואַלד, וואו דער מענש נור מיט זיך אַליין,
בעפרייט פון די יאָכען פון די געטער זאָל קענען פריי אָבּ־
עטעמען די פּאָר טעג וואָס זיינען איהם אַזוי קאַרגליך פון
די געטער צוגעוואָרפען געוואָרען?

טירַאדאָ.

ניט מיר האָבען דאָס צו ענטשיידען, דו איידעלע דאָנאַ מרים
נאָנעס! צו איהר האָסטו דיך צו ווענדען. וואָס זיינען מיר,
פאַרוואָגעלטע, פרעמדע, אונבעשיצטע געגען אַ מעכטיגען
הערצאָג פון ענגלאַנד?

הערצאָג.

איידעלע דאָנאַ מארי! צום לעצטען מאָל, איידער מיין ליכט
ווערט פאַרלאָשען און דיין לייב וועט נור שיינען פּאַר מיר
אין די טונקעלקייט פון מיין נאַכט.—איידעלע דאָנאַ! איידער
ס׳ווערט פאַרשטומט פּאַר מיר די זיסקייט פון דיין שטים
און איך וועל זי נור הערען קלינגענדיג טיעף אין מיר, ווי
דאָס רוישען פון אַ קוואַל וואַסער אין אויער פון אַ דורשטי־
גען וואַנדערער, זאָג דאָנאַ מאַרי, ווילסטו ניט מיט מיר נאָך
ענגלאַנד צוריק? דיינע פיס זיינען צו איידעל פאַר די פייכ־
טע טהאָלען, פון פרינץ פון אָראַניען, וואו אַהין עס לענקט
אייך דער וועג. ווירדיג ביזטו צו ווערען אַ קעניג׳ס אַ שנור,
ניט נור אַ הערצאָג׳ס אַ ווייב. דער כבוד וואָס די קעניגין

האָט דיר אָנגעטאָן, פאַהרענדיג מיט דיר איבער די גאַסען פון לאָנדאָן אין איין וואָגען, האָט דיך אויפגעהויבען אין די אויגען פון מיינע לאַנדסלייט. נישט וואַגען וועלען די פאָטערס פון דער קירכע אַרויסצוטרעטען געגען די בעגנאָ־דיגטע פון די קעניגין. און ווען יאָ, מיינע שיפען שטעהען אין האַפען גרייט. די מאַטראָסען זיינען מיר געטריי. איך וויס פון אַ אינזעל אין מיטעללענדישען ים, דער אייביגער פריהלינג בליהט אויף איהם. ווירדיג איז ער די נעץ פון אונזער ליעבע צו ווערען. עס האָבען זיך צוגעשיפט די גע־טער פון די גריכען צו ליעבען זיך אויף איהם. דער סול־טאַן פון די טערקען האָט מיר זיין געגנאָדע אָנגעבאָטען פאַר מיינע דיענסטען. איך וועל פאָטערלאַנד, קעניגין פער־לאָזען פאַר דיין ליעבע, איידעלע דאָנאַ מאַרי.

מרים שווייגט.

הערצאָג.

דו שווייגסט, דאָנאַ מאַרי ?

דאָנאַ מאַרי.

וואָס זאָל איך דיר ענטפערען, איידעלער הערצאָג ? דיינע ווערטער קלאַפּען אויף מיין הארץ, ווי טראָפּענס רעגען אויף אַ פערשלאָסענעם ברונען, מיין הארץ איז אַן אַנדערע אוועקגעשאַנקען געוואָרען, איידער איך האָב דיך געקענט איך בין פער׳קנס׳ט געוואָרען צו יענעם אונבעקאַנטען גאָט, וועלכען מיין מוטער האָט מיך געלערענט אין די פאַרבאָרן געבישען צו דיענען. מיט דעם שרעק פאַר טויט און פיי האָט ער מיין ליעבע געוואונען, איהם געהערט מיין ליעבע און מיין לעבען, הערצאָג !

הערצאָג.

און האָסטו מיר קיין וואָרט ניט צו זאָגען, וואָס זאָל בעהרען מיין הונגעריגע נשמה אין די ווסטעניש פון מיין רעשט לעבען : וואָס זאָל מיר אַן אָברוה זיין אין מיין לאַנגע וואַ־כענדע נאַכט.

דאָנאַ מאַרי.

מיין גאָט איז גרויזאַם, איידעלער הערצאָג, מיינע עלטערען

האָבּען אים מיט מארטירען און פייער-הויפענס דיענען גע-
לערענט. ער איז אויפערזיכטיג.

הערצאָג.

יאָ, דיין גאָט איז גרויזאַם און אויפערזיכטיג, אַזוי ווי מיין
גליק, אַזוי ווי מיין ליעבע. און אַזוי ווי דו צו דיין גאָט
אַזוי איך צו מיין ליעבע. פערשטומען ווערט זי אויף מיינע
ליפּען, קיינער וועט פון איהר ניט הערען, נאָר טיעף אין
די פאַרבאָרגענישען אין מיין הארץ, ווי דו, וועל איך מיינע
יום טובים אָפּריכטען, פאַרבאָרגען פאַר די ליכטיגע שיין
גרויזאַם איז דיין רעליגיאָן, גרויזאם איז דיין ליעבע, דאָנאַ
מאַרי.

הערצאָג אָפּ. אַלע קוקען איהם נאָך.

לאָפּעץ גאָמעז.

מאַרי, דו ביזט ווערטה צו זיין די טאָכטער פון די איידעלע
מאיאר ראדיגוס, דיין מוטער'ס קערנער פאַרזייהט אין די
פאַרבאָרגענישען אין די קעלערס פון ליסאַבאָן, טראָגען
פרוכט אין די ליכטיגע זונען-שיין. ניט געס'ט האָט די
קירכע מיט איהר גיפט דאָס איידעלע בלוט פון די לאָפּעץ-
פאַמיליע. עס שטראָמט דאָס אַלטע בלוט, געטראָגען דורך
דריי דורות פון נאַכט אין די יונגע אָדערען פון די קינ-
דער. זיי געלויבט, איידעלע מאַרי, פאַר דיין מוטה און שטאָלץ.
צוריקגעוואָרפען האָסטו די גיפטיגע קריסטען האַנד, אויס-
געשטרעקט צו דיר, בעדעקט מיט די מירטען-בלעטער פון
חתונה-קראַנץ. אָ, איך וועל עס דיין מוטער דורך אונזערע
געהיימע שלוחים מיטטיילען. אַ נחת און אַ פרייד וועט איהר
דאָס זיין אין איהרע אַלטע טעג. בעלויכטעט מיט ניין מאָל ניין
אייל געשירען וועלען ווערען די קעלערס פון ליסאַבאָן אין
טאָג פון דער בשורה.

מאַנועל לאָפּעץ:

ווי לייכטזיניג די קריסטען זיינען — פערטווישען אַזוי גרינג
די אייביגע וועלט פאַר אַ ביסעל גליק. אָ, הייליגער פעטער!

טיראַדאָ.

פערשטומט זאָל ווערען די צונג, וואָס וועט אונגעצוואונגען דעם נאָמען אויף זיינע ליפּען ברייננגען.

מאַנועל לאָפּעץ.

אָ, איך זינדיגער מענש, גאָט פון ישראל! ווערט בלייך, קוקט זיך אום. אָ, היילינע מאַריע, וואָס האָב איך דערמאָנט. האָט נאָר קיינער ניט פון קריסטען-פאָלק געהערט?

טיראַדאָ.

ציטער ניט מעהר דעם הייליגען נאָמען אין די עפענטליכ-קייט צו דערמאָנען. נישט מעהר געפינען מיר זיך אין פּי-ליפּ'ס גרענעצען, וואָס ווי גליהענדע צואַנגען זיינען זיי פאַר די גלויביגע פון אונזער אמונה. און ווען אַפילו די טאָהלען פון נידערלאַנד ליגען אויף יענער זייט, אָבער עס געפינט זיך אויך אין פריעדלאַנד יודישע קהלות, און פריי און אונגעשטערט בעטען אונזערע ברידער צום גאָט פון ישראל אין די האַפען-שטאָדט פון עמדען. און איך מיר, צום ערשטען מאָל אין אונזער לעבען, און דעם לעבען פון אונזערע עלטערען איז בעשערט פריי און אָפען גאָט'ס נאָמען אָנצורופען. ער ווארפט זיך אויף דער ערד און הויבט אויף די הענד צום הימעל. זיי געלויבט, זיי געלויבט פאַר אַלעס, פאַר אַלצדינג, גאָט פון ישראל!

דער עולם ווערט דערשראָקען, קוקען זיך מיט שרעק אום. מאַנועל לאָפּעץ איז זעהר אונרוהיג, אויפגערעגט.

מאַנועל לאָפּעץ.

ניט אַזוי הויך, ניט אַזוי שטאַרק. מען קען דערהערען, אָ, היילינע מאַריע. הייליגער פּעטער! אַן אונגליק, אַן אונגליק קען חלילה געשעהן.

טיראַדאָ

ליגענדיג אויף דער ערד בעט הויך.

אָ, גאָט פון ישראל, דו איינציגער, דו לעבעדיגער, דו אמתער! דו וואָס דו ביזט געוועזן מיט אונז דורך אַלע יאָהרען פון נויט. דו געפּייניגטער, דו אויסגעלייטערטער! דו, וואָס דו ביסט געוועזן מיט אונז אין די פאַרבאָרגענישען

אין די לעכער, און דו האָסט געלויכטעט אונז אין די קע־לערס פון ליסאַבאָן; דו, וואָס ביזט געווען מיט די קליינע קינדער אין די פאַרמאַכטע מויערען וואָס געריסען האָט זיי עמאַנועל פון זייער מוטערס אָרים. און אין זייערע הערצער האָסט דו אויפבעהאַלטען דיין גלויבען און דיין הערליכקייט און דערטראָגען איהם דורך דריי דורות פון פייער און בלוט; דו, וואָס דו ביזט געווען אין די שייטער הויפענס, מיט די וואָס האָבען פאַר דיין גלאָריע און הערליכקייט זייער בלוט ווי ברענענדיג אויל אין פייער אויסגעגאָסען. און זיי האָבען די מעכטיגע דערשראָקען מיט דעם רוף פון דיין נאָמען פון די פלאַמען פייער אַרויס: אָ, דו, וואָס האָסט כוח און מאַכט געגעבען די מאַרטירער איבערצו־טראָגען די יסורים, כדי זיי זאָלען פאַר דיין גלאָריע און ריינקייט אויסגעהן: איך רוף דיין הייליגען נאָמען פאַר דיין הימעל און פאַר דיין ערד—אָ, גאָט פון ישראל, עס איז ניטאָ קיין אַנדערער גאָט, אויסער דיר, זיי געלויבט! זיי געלויבט! ער פאַלט צו דער ערד און ליגט אַ לאַנגע צייט. עס ווערט דונקעלער.

מ אַ נ ו ע ל ל אָ פ ע ץ.

אָ, ניט אַזוי הויך, ניט אַזוי שטאַרק. עס קען ווער חלילה דערהערען. אָ, הייליגע מאַריע! וואָס וועט זיין? וואָס וועט זיין?

פ ע ר ע ר אָ.

דאָס וואָס האָט אויף מיין האַרץ געבריהט פון מיין קינד־הייט אָן, ווען מיין מוטער האָט מיר צום ערשטען מאָל פון אונזער גאָט פערטרויט, דאָס ווילען יעצט מיינע ליפען אויסרופען. ער פאַלט אויף דער ערד און רופט. גאָט פון ישראל, זיי געלויבט! ער פאַלט אין לאָפעץ גאָמעז'ס אָרים און וויינט.

ל אָ פ ע ץ ג אָ מ ע ז.

דו ביסט יונג און דו האָסט כוח דיינע געפיהלען אויסדרוק צו געבען. איך בין אַלט און פון צרות געבראָכען. איך ווייס ניט, צי איך לעב, צי איך חלום. אַ הייליגער ציטער געהט דורך מיין לייב. איך זעה מיין מוטער אין איהר

שלייער אין די הייליגע נאַכט, ווען ד' קעלערס פון ליסאַ-באָן זיינען מיט אויל-לאָמפּען בעלויכטעט געווען. איך הער אַ געזאַנג ווי דאָס געזאַנג פון דער נאַכט, ווען מיר האָבען אין דיין מוטער'ס קעלער אונזערע נדרים מתיר געווען.
אָ, גאָט פון ישראל, בעשיץ מיך!

מאַנועל לאָפּעץ

(ווײנט.)

ניט אַזוי הויך, ניט אַזוי שטאַרק, איך בין ניט געוואוינט הויך גאָט צו בעטען. אין דער שטיל, אין דער שטיל. ער ברומט מיט די ליפּען אין דער שטיל. גאָט פון ישראל! גאָט פון ישראל, ער קלאַפּט זיך אין האַרץ. עס ווערט טונקעלער. פון דער ווייטענס דערהערט זיך אַ קלינגען פון אַ קירכע. אַלע ווערען דערשראָקען, אַ חוץ טיראַדאַ. דער אַלטער מאַנועל לאָפּעץ ציטערט אויף, הויבט זיך אָן צו צלמ'ען און צו בעטען הויך. יעזוס, מאַריע!

טיראַדאָ.

פערשטום, אַלטער, רייס אַרויס די שרעק פון דיין קנעכטיש האַרץ, וואָס די קריסטען בייטשען אין די קירכען-גלאָקען, האָבען אין דיין בלוט אַריינגעיאָגט, פרעמדע קלאַנגען, זאָלען די קלאַנגען אין אייערע בלוט כעס אָנשטאָט שרעק אויפוועקען. ביי די קלאַנגען זיינען אונזערע לייבער גע-מאַטערט געוואָרען, ביי די קלאַנגען זיינען אונזערע היי-ליגע אויסגעגאַנגען.

מאַנועל לאָפּעץ.

איך קען ניט, טיראַדאָ, מיין האַרץ ציטערט אין מיר אויף; יעדעס מאָל ווען איך הער די גלאָקען קלינגען, מוזען מיינע ליפּען אַ פאַלשע תפילה מורמלען, אַזוי ווי עס האָבען מיך געלערענט מיט קאַנטשיק שמיצען די מאָנאַכען פון סט. יאָנאַס-קלויסטער אין ליסאַבאָן אין מיינע קינדער-יאָהרען.

טיראַדאָ.

אַלט זיינען געוואָרען די אַלטע אין פאַלשקייט, און דער שקר וואָס איז מיט בייטשען שמיץ ווי בליי אין בלוט איינ-געזונקען קענען קיין ווערטער ניט פערטרייבען. שמיץ פאַר-יאָגען קען מען נאָר מיט שמיץ. אָבער איך זעה ניט בלויז

אַלטע, אויך יונגע, וואָס האָבען דעם מוטה געהאַט געגע־
דיגקייטען פון קעניגין אַקעגען צו שטעהן און הערצאָגען
אָפּצושלאָגען, שטעהען פון דער ווייטענס און לויבען ניט
גאָט ס נאָמען. זיינען זיי אויך ווי די אַלטע פון די קירכען
קלאַנגען בערוישט געוואָרען?

דאָנאַ מאַרי.

ביין, טיראַדאָ, איך בין ניט ווי די אַלטע פון די קירכען
קלאַנגען בערוישט געוואָרען. עס ערוועקען אין מיר נור די
קלאַנגען דאָס פאַרשלאָפענע בלוט אין מיינע גליעדער אויף.
זיי וועקען, די קירכען גלאָקען, די קדושים פון זייער רוהע
אויף, און איך זעה זיי, די הייליגע גייסטער, פון די שייטער־
הויפענס אַרויסטרעטען אין זייערע מאַרטירער קליידער אָנ־
געטהאָן. זיי לייגען די קייטען פון זייערע הענט אויף די
מזבחות פאַר גאָט, עס יאָגען זיי די קלאַנגען פון די פייער־
הויפענס אַרויס, און וואָס שטאַרקער עס הערען זיך די
קלאַנגען, אַלץ מעהר קדושים קומען פון פייער אַרויס. עס
וועקען די גלאָקען די פייערען אויף די שייטער־הויפענס.
עס וואַקסען די פייער צונגען, עס שטאַרקען זיך די גלאָקען
און עס רייסט זיך זיין הייליגער נאָמען אין איינעם מיט די
פייער־צונגען און טראָגט זיך אַלויב פאַר איהם אין זיין
גלאָריעקייט. אָבער ווער בין איך, וואָס זאָל זיין נאָמען
אין די עפענטליכקייט אויסרופען. עס האָט נאָר אַרעכט
די דיענסט־מויד דעם נאָמען פון איהר הערר אין פאַרבאָר־
גענעם קאַמער, אין די טיעפעניש פון דער נאַכט, אין זיך
מיט ציטערקייט און הייליגען שרעק צו בעריהמען. עס האָט
נאָר אַרעכט די דיענסט־מויד דאָס קלייד פון איהר הער
מיט ציטערענדען בליק און הייליגען שרעק פון דערווייטענס
צו בעטראַכטען. איך בין נאָר די גרינגסטע פון די דיענס־
טען. נישט פאַר מיר צימט זיך צו לויבען גאָט. נאָר אויפ־
געצעהרט צו ווערען אין די ענטציקטע בעגעהרעניש מיט
זיין הערליכקייט זיך צו בעהעפטען.

טיראַדאָ.

עס לערנט אונז מאַיאָר ראַדיגוס טאָכטער, ווי אַזוי גאָט צו

פערהערליכען. עס רעדט פון דיר די בענקשאַפט אַרויס
אָנגעזאַמעלט דורך דריי דורות איידעלע טאָכטער פון איי-
דעלע עלטערען. עס רוישט דאָס איידעלע גאָמעצס בלוט
אין דיינע אָדערען. ווערטה ביזטו צו זיין די טאָכטער פון
דיינע עלטערען. איידעלע דאָנאַ גור ניט מעהר ועסטו דעם
לויב צו אונזער גאָט אונטער פערמאַכטע טהירען, אין פער-
שטיקטע קעלערט אָפריכטען, מעכטיג מיט די שווערד פון
גאָט האָט דער איידעלער פרינץ פון אָראַניען אָפּגעשניטען
די גיפטיגע צונג פון די שפּאַנישע שלאַנג, וואָס האָט זיינע
טאָהלען מיט קריסטען שנאה און קירכען שרעק פאַרסם'ט.
פריי דיענען די פעלקער פון דער וועלט צו זייער גאָט,
אויף די בעבלימעלטע טוליפּאַנען-טאָהלען פון נידערלאַנד.
אויך ריכטען אָפּ אונזערע ברידער זייער דיענסט צו גאָט
פריי און אונגעשטערט אין די האַפען-שטאָדט פון עמדען,
אויפזוכען וועלען מיר אונזערע ברידער, און מיר וועלען זיך
געבען צו זיי ערקענען. פלינק לאָזען מיר אָפּטרייסלען פון
זיך די אַרויפגעצוואונגענע קריסטליכע פאַלשקייט, וועלכע
לאַסטעט אויף אונזערע נשמות ווי אַ שווערע קראַנקהייט.
און אַרויספיהרען וועלען מיר די הערליכקייט פון גאָט פון
די בעהאַלטענע קעלערס פון ליסאַבאָן אויף די פרייע ליכ-
טיגע שיין.

לאָפּעץ גאָמעז.

אָ, טיראַדאָ, עס רעדט פון דיר די חכמה פון גאָט.

פּערערא.

אויסמישען וועלען מיר זיך מיט די וואָס זיינען געשטאָרבען
אין מאַרטירער-טויט. גלייך וועלען מיר ווערען צו זיי.

מאַנועל לאָפּעץ.

נישט אַזוי הויך הייליגער אנטאָניוס. האָט רחמנות!

טיראַדאָ.

ציטער ניט, אַלטער מאַן. אויפמויערן וועלן מיר אויף די
טאָהלען פון נידערלאַנד אַ שוהל אַזוי גרויס ווי די קאַטעדראַל
פון ליסאַבאָן. רייכער אין אָרנאַמענטען פון „על-טיראַנ-סיטאָ"
איידעלער אין פאָרם פון „סט. מאַריאַ לא בלאַנקאָ".

פ ע ר ע ר אַ.

די הייליגע צוויי שוהלען וואָס זיינען אונז פון קריסטען הענד גערויבט געוואָרען.

ט י ר אַ ד אָ.

עס כוזען אין עמדען יודען זיין, געה, גאָמען, אויף יענער זייט מאַרק און קוק אין די הייזער אַריין אפשר וועסטו וועמען פון אונזערע ברידער טרעפען. איך אויף דעם זייט מאַרק.

ג אָ מ ע ן.

איך ווייס ניט ווי אונזערע ברידער זעהען אויס. איך האָב קיינמאָל קיין יודען ניט געזעהן.

ט י ר אַ ד אָ.

איך ווייס אויך ניט. דאָך וועט מיר דאָס האַרץ זאָגען.

ג אָ מ ע ן.

קענסטו מיר ניט געבען קיין סימן, אַ צייכען, אין וועלכע טהירען אָנצוקלאַפען?

מ אַ נ ו ע ל ל אָ פ ע ץ.

איהר זאָלט חלילה ניט אין קריסטען טהירען אָנקלאַפען. און זאָגט ניט ווער איהר זייט. פאָרזיכטיג זאָלט איהר זיין. אַן אונגליק קען חלילה געשעהן. איך געדענק, ווען איך בין אַ קינד געוועזען, האָט מיר מיין זיידע דערצעהלט אין טונקעל הייט פון אָבענד ווענען יודען וואָס לעבען גאַנץ ווייט, אי׳ ווייטע לענדער פריי און אָפען, און זיי האָבען פאַר זייערע טהירען אַ פאַרמענט הענגען מיט פסוקים געשריבען אין דער הייליגער שפראַך. און וואו עס הענגט אַזאַ פאַרמענט פאַר אַ טהיר, ווייסט מען, אַז דאָרט וואוינען יודען.

ל אָ פ ע ץ ג אָ מ ע ן.

ש—ש—ש... בויגט איין אייערע אויערן, וועל איך אייך עפּעס אָנפערטרויען אַלע ביינען איין די אויערען: מיין מוטער האָט מיר עפּעס אָנפערטרויט איידער מען האָט מיך פון דער היים אַרויסגענומען, מיך אין קלויסטער אַריין, איך זאָל געדענקען איין וואָרט. ווען איך וועל טרעפען אַ יודען, זאָל איך דאָס

וואָרט אין אויער איינרוימען. עס איז אַ צייכען, וואָס איין יוד גיט דעם אַנדערען זיך צו דערקענען. רוף איהם אין אויער דאָס וואָרט שרי אַזוי וועסטו גלייך וויסען.

טיראַדאָ.

דו האָסט רעכט, אַלטער לאָפּעץ, מיין מוטער האָט מיך דאָס וואָרט אויף זאַמד לערנען געלערנט, אָבער עס איז שוין לאַנגע יאָרן. איך וויס ניט, אָבער איך וועל עס געדענקען.

לאָפּעץ גאָמען

אַז איך וועל זעהן די הייליגע ווערטער, וועל איך זיי געדענקען. טיראַדאָ געהט אַרום פון איין זייט מאַרק און די אַנדערע אין די אַנדערע זייט. מאַרי און פּערערא בלייבען איבער ביי די זעק.

מאַרי.

ווייסטו נישט, ברודער, ווי ער זעהט אויס, דער יודישער גאָט? איז ער בלאָנד, ווי דער קריסטען גאָט, אדער ברונעט?

פּערעראָ.

איך האָב קיינמאָל זיין בילד ניט געזעהן. אין ליסאַבאָן האָט מען זיינע בילדער ניט געטאָרט ווייזען.

מאַרי.

איך טראָג זיין געשטאַלט אין מיין האַרץ. אָ איך וויים, ווי עס זעהט אויס דער יודישער גאָט. איך קען זיין געזיכט.

פּערעראָ.

ווי דאַכט זיך דיר, שוועסטער, זיין געזיכט?

מאַרי.

איידעל ווי אויס עלפאַנטביין געשניטען. אַ דער געפּייניגטער, אַ מאַרטירער־קראַנץ דריקט זיינע ווידעגע געלאָקטע האָר און עס טריפט פון זיי בלוט. די אויגן זיינע זיינען צוויי וואונדען בעזעצט מיט צוויי סאַפיר שטיינער. זיין מויל איז ווי אַ מילגרוים, ווען זי ברעכט זיך פון די בלומען אַרויס. אַ גרימאַסע פון צער דעקט אויף זיינע בלומען ליפּען. און עס קוקען אַרויס זיינע העלפאַנטביין געשניצטע צייהן. ווי פּעריל טראָפּען וואָס גלאַנצען אויף שוואַרצען בראָקאַר, אַזוי גלאַנצען זיינע צייהן אַרויס. און שוואַך איז ער ווי

אַ קינד, ווי אַ יונגער שעפּס, וואָס איז פון וועלף אָפּגעהעשט געוואָרען.

פערערא.

שוועסטער, עס רעדט פון דיר די פייכטקייט פון די קלויס־טער וועגד, ווי די נאָנעס האָבען דיך געלערענט. ניט שוואַך איז אונזער גאָט און קראַנק. שטאַרק איז ער און אַלט, אַלט ווי אַן אַלטער איילבּירטען בוים, אָבער נאָך בליהענדיג ווי אַ יונגער ציטראָן. עס שיסט זיין געשטאַלט אין דער הויך ווי אַ שטאַרקער, אַלטער פּאַלם בוים. זיינע האָר פון קאָפּ זיי־נען פיעל, און לאַנגע גרייז גראָהע לאָקען פאַלען זיי איבּער זיין שטאַרקען נאַקען, ווי קאַסקאַדען איבּער שטיינער אַראָפּ. זיין שטערן איז גרויס און גלאַנצענדיג ווו אַ האַלבּע לבנה. און זיינע אויגען זיינען שטאַרק, בּרענענדיג ווי צוויי זונען. אין זיינע הענט האַלט ער די עקען פון די וועלטען און די ימים. אין זיין קלייד האַלטען זיך אויף די ווינטען, און די שטורמען, און טרעט ער, טרעט ער איבּער געטער און געט־צען, וואָס קאָרטשען זיך און קנייטשען זיך ווי ערשראָ־קענע ווערים אונטער זיינע פיס. און עס יאָגען די ווינטען פון זיין מאַנטעל׳ס פּאַלדען איבּער ימים און וויסטען ווען ער טרעט איבּער דער וועלט. דאָס איז דער יודישער גאָט.

דאָנאַ מאַרי.

אָ, בּרודער, ווי מעכטיג ער איז. איך ציטער פאַר איהם — ווי אַזוי קען מען שטעהען אין זיין געזיכט?

טיראַדאָ׳ס שטימע

פון דערווייטענס.

קומט אַהער: אַלע זאַמלען זיך פאַר אַ טיר פון אַ קלייז הייזעל וואָס שטעהט איינגעקאָרטשעט אין מיטען מאַרק.

טיראַדאָ

ווייזט אויף אַ גרויסע מזוזה וואָס הענגט פאַר דער טיר:

זעהט!

מאַנועל לאָפּעץ.

מען קען ניט וויסען׳ זייט פאָרזיכטיג. מען ווייסט ניט אויף וועמען מען וועט אָנטרעפען.

טירדאָ.

אותיות שטעהן אויפ'ן פּאַרמענט געשריבען. איך ווייס ניט אויב זיי זיינען פון דער הייליגער שפּראַך. נור איך מיין, אַז זיי זיינען עהנליך צו די וואָס מיין מוטער האָט מיך געלערנט אין זאַמד לעזען. זיי קומען מיר אַזוי בעקאַנט פאָר!

לאָפּעץ גאָמעז.

יאָ, איך דערקען זיי, ווען איך בין געווען אין טאָלעדאָ, אין דער קירכע „על טיראַנסיטאַ“, אין דער אַלטער שוהל וואָס די גוים האָבען פון אונז אַוועקגענומען, זיינען אויף די ווענט אַזעלכע אָרנעמענטען אויסגעמאָהלט געווען.

טירדאָ.

גאָט, עפען אויף מיינע אויגען, אַז איך זאָל דיינע הייליגע ווערטער קענען לעזען, און גיב צוריק מיין צונג איהר קלאַנג, אַז זי זאָל דיינע הייליגע ווערטער נאָכזאָגען קענען *ער קוקט זיך גוט איין צו די ווערטער.* אָ, איך געדענק, עס איז דערזעלבער נאָמען וואָס מיין מוטער האָט מיר אין זאַמד לעזען געלערענט. דאָס ערשטע איז אַ ש—ש—שד—יא! דאָס הייליגע וואָרט—*וואַרפט זיך אויף די קניע.* שדי!

די אַנדערע

אין איבעררראשונג און עהרפורכט

שדי!

דאָנאַ מאַרי.

אָ ווי אַ קלאַנג פון אַלטע צייטען קלינגט די שטימע אין מיר און וועקט עפּעס אויף אין מיר — הערסטו ניט, ברודער, אָרגעל שפּיעלען?...

מאַנועל לאָפּעז

וואַרפט זיך אויף דר'ערד.

אָ. מוטער, מוטער, ווידער הער איך דאָס וואָרט, וואָס דו האָסט מיר אין אויער גערופען דאָס לעצטע מאָל ווען איך האָב דיין אַלט געזיכט געזעהן, ווען מען האָט מיך אַוועקגעריסען פון דיר: שדי!

ט י ר אַ ד אָ

קלאַפּט אין טיר.

ברודער, יודען, עפען אויף! עפען אויף!

אַ ש ט י מ ע פ ו ן א י נ ו ו ע נ י ג.

ווער דאָרט? דאָ וואָהנען נור אָרימע יודען.

ט י ר אַ ד אָ

מיט פרייד.

אַן אָרימער יוד—יוד—יוד—אַ ברודער-האַרץ קלאַפּט אויף דער טיר—עפען אויף, און לאָז אונז אַריין.

ר׳ א ו ר י ה ל ו י

אַן אַלטער יוד, מיט דערשראָקענע אויגען, קוקט אַרויס פון אַ קליין פענסטערל איבער דער טיר.

ווער דאָרט? דערזעהסט די הערדען אין גאָלד און שווערדען, חערט נאָך מעהר דערשראָקען, רופט אין שטוב אַריין. שרה, געשווינד, אַ געלאַף, מענער אין דרויסען! קלאַפּט צו דאָס פענסטערל נאָך זיך.

ט י ר אַ ד אָ.

עפען אויף, עפען אויף! הערסטו ניט ווער עס רופט? ברידער וואַרטען הינטער דער טיר—יוד—יוד!

ר׳ א ו ר י ה ל ו י

שטעקט ווידער אַרויס דעם קאָפּ דורכ׳ן פענסטערל.

אָ, איידעלע הערשאַפט, די איידעלע הערשאַפט איז זיך טועה, האָט אַודאי זיך געאירט. זאָלען די איידעלע הערשאַפטען טויזענד מאָל פערגעבען, דאָ וואָהנט נור אַן אָרימער יוד.

ט י ר אַ ד אָ.

אַ ווייטער און נאָהענטער, ברידער און דאָך, פרעמדער, צו דיר איז עס וואָס ברענגט אונז פון אַ ווייטען וועג.

ר׳ א ו ר י ה ל ו י.

די הערשאַפט איז וואויל געפעליג צו לאַכען אויס אַ יוד. וואָס קענען אַזעלכע איידעלע הערשאַפטען זוכען ביי אַ יוד? קיין סוחר פון אַלטוואַרג בין איך ניט. אויך האַנדעל איך ניט מיט סאַמעט און זיידענס. איך בין נור אַן אָרימער רב פון דער קהלה פון עמדען. און מיין שטוב איז מיט קיין

אַנדערע אוצרות ניט פול חוץ מיט יודישע ספרים, וואָס האָבען אַנוצען בלויז פאַר אַן אָרימען יודען.

ט י ר אַ ד אָ.

דער רב פון עמדען, אָ, דו ביזט עס, איידעלער רבי וואָס מיר לעכצען זעהן. דו ביזט עס דער וואונדער־דאָקטאָר וואָס קען היילען אונזערע קראַנקע נשמות. דו ביזט עס, פאַר דיר האָבען מיר פאָטערלאַנד, רייכקייט און היים גע־וואָרפען און דער אונזיכערקייט פון ים זיך איבערגעבען, עפען אויף, איידעלער רב, דיין טיר, און לאָז אונז אַריין. וויכטיגע בשורות האָבען מיר דיר אָנצוזאָגען. שנעלער עפען אויף די טיר.

ר׳ א ו ר י ה ל ו י.

איך בין זיכער אַז די איידעלע הערשאַפטען זיינען זיך טועה. דאָס ווילען זיי דעם פירשט פון עמדען בעזוכען, דעם איידעלען שטאָטס־הערר, אָדער גאָר צום שלאָס, צום הערר פון פריעדלאַנד.

ט י ר אַ ד אָ.

אַלע דוקסען און הערען פון עמדען מיט דעם פירשט פון פריעדלאַנד פאַר די טאָוולען פון איינעם פון דיינע ספרים, אַלטער רב פון עמדען. עפען אויף, עס שטעהען פאַר דיר יודען!

ר׳ א ו ר י ה ל ו י

פערוואונדערט.

יודען! כאַפּט זיך צוריק. אָ, ניט אַזוי הויך, שכנים קענען דערהערען, אַן אומגליק קען חלילה פּאַסירען, נור איין קליין וויילע. איך וועל אָנטאָן מיין שבת־קאַפּטען לכבוד די בכבוד׳ע געסט. פערמאַכט דאָס פענסטערל.

ר׳ א ו ר י ה ל ו י

קומט ארויס פון די אָפענע טיר, א קליינער אלטער יוד, איינגעבויגען אין דרייען. דערזעהט זיי מיט זייערע שווערדען, דערשרעקט ער זיך נאָך מעהר.

אַז די איידעלע הערען איז בעליעבט מיר דעם גרויסען

כבוד אָנצוטאָן און צו בעעהרען מיין אָרימע שטוב מיט אַזאַ הויכען וויזיט—איך בעט איבער טויזענד מאָל, איך בין אייער אונטערטעניגער דיענער. פערנייגט זיך פאר זײ זעהר טיעף. טיראדא געהט אריין אין שטוב, די אנדערע נאָך איהם. די טיר פערמאַכט זיך.

צווייטע סצענע.

א יודישע שטוב אין די ענדע פון זעכצעהנטען-יאָהרהונדערט אין דייטשלאַנד.

ר׳ אורי הלוי.

וועלכער קומט אריין נאָך דעם עולם, פערבויגט זיך ווידער פאר זיי.

מיין שטוב איז אָרים, און איז ניט צוגעגרייט אויפצונעהמען אַזעלכע הויכע געסט ווי עס צימט זיך פאַר זייער שטאַנד. זאָלען די איידעלע הערשאַפטען טויזענד מאָל מוחל זיין.

טיראַדאָ.

ווירדיגער מאַן, פערשעם ניט דאָס הייליגע קלייד, און דעם הייליגען אַמט וואָס דו פערנעמסט. נישט דיר צימט זיך צו בייגען זיך פאַר אונז און בויגען זיך אין דרייען—נור מיר פאַר דיר. בויגט זיך פאר איהם.

ר׳ אורי הלוי.

דאָס הויז פון יעקב איז פערלאָזט און דאָס הויז פון ישראל איז פערשעמט. ניין, איידעלע הערשאַפטען, ערניעדעריגט ניט אייער ווירדע צו בויגען זיך פאַר אַ יוד.

טיראַדאָ.

ניט קיין קריסטען-הערצען מיט פאַלשע צונגען שטעהען פאר דיר, וואָס האָבען צוטרעטען אונזער הערליכקייט און דעם לויב פון גאָט צו שטויב געמאַכט. יודען אַזוי ווי דו, קינדער פון ישראל.

ר׳ אורי הלוי.

ניט אַזוי הויך. שכנים קענען חלילה דערהערען, און אַ בלבול אויסטראַכטען אויפן יוד. זאָלען די הערשאַפטען מוחל זיין, איך וועל נור זעהן אויב קיינער הערט, אויב קיינער זעהט ניט: אויב דאָס פענסטער איז גוט פערמאַכט און די טיר גוט פערריגעלט. געהט, קוקט נאָך אויב פענסטער און טירען זיינען פערמאַכט. פערשטעלט דאָס פענסטער. קומט צוריק, קוקט זיי אָן האַלב

מיט שרעק, האלב פערוואונדערט. שלום עליכם, יודען! גיט זיי די
האנד. פון וואַנען קומען יודען צוגעהן?

ט י ר אַ ד אָ.

פון פּאָרטוגאַל, וואו שקר איז אונזער שפּייז געוועןאון פעררעט דער בּאָדען אונטער אונזערע פיס. בּייטאָג זיינען אונזערע ליפּען מיט פאַלשקייט פול געוועןאון קוים איז נאַכט געוואָרען, און די קנויטען האָבּען זיך אין די אויל-געשירען געלויכטען, פענסטער און טירען פאַר נייגעריגע אויגען דורך שווערע טעפּיכער פערהוילען, האָבּען מיר אין די קעלערס געבּידערט, אין געהיימע שוהלען גאָט געבּעטען, אַז ער זאָל אונזערע זינד פערגעבּען און אונזער פאַלשקייט ניט געדענקען, בּיז געיאָגט פון בּענקשאַפט צו אונזער אמונה זיך צו בּעקעהרען האָבּען מיר זיך דעם ים אָנפּערטרויט. אָ, פיעל געפאַהרען זיינען מיר אויסגעשטאַנען, פון פּיראַטען-שיפען געיאָגט, פון שטורמען-וועלען אויסגעשפּיגען בּיז געלענקט האָט גאָט אונזער וועג און אונז פאַר דיין שוועל געבּראַכט, ווי פערבּלאָנדזשעטע שאָף צוריק צו זייער סטאַדע. עפען אויף פאַר אונז די קוואַלען פון גאָט׳ס לעהרע, מיר זיינען דורשטיג, הייליגער פּאַסטוך, טרינק אונז אָן, און נעהם אונז צוריק אין גאָט׳ס טשערעדע אויף.

ר׳ א ו ר י ה ל ו י.

און גאָט האָט געוואַרעמט די אמונה אין אייער הארץ דורך די אַלע יאָהרען פון דער נויט. געלויבּט זאָל זיין גאָט דערפאַר. גרויס זיינען גאָט׳ס וואונדער, ווער קען זיי אָבשאַצען. געלויבּט זאָל זיין גאָט׳ס נאָמען אויף אימער און אויף אייביג.

מ אַ נ ו ע ל ל אָ פּ ע ז.

אמן.

ר׳ א ו ר י ה ל ו י.

און וואָס ווילט איהר יעצט טאָן?

ט י ר אַ ד אָ.

מיר ווילען צוריק ווערען יודען, אויפגענומען ווילען מיר ווערען אין גאָט׳ס קהלה, ווירדיגער רב.

ר׳ אורי הלוי.

מ׳ט גאָט׳ס הילף, און גאָט׳ס גענאָד. אָבער עמדען איז אַ קליינער מקום, און פיעל אויפזעהן וועט עס ערוועקען, ווען אַזעלכע איידעלע הערצען וועלען זיך צו יודען בע. קעהרען. דאָס מקום איז פול מיט רשעות, גוים שכנים קענען חלילה דערהערען—אַזעלכע איידעלע הערצען זיינען יודען געוואָרען, אַן אָנגעלאַף קען חלילה ווערען. עס איז סכנות נפשות. מען דאַרף עס גוט איבערטראַכטען, גוט איבערקלערען

מאַנועל לאָפּעץ.

דאָס וואָס איך זאָג, פאָרזיכטיג מוז מען זיין מען קען חלילה דערהערען. געהט צו צום רב, און רעדט מיט איהם אין דער שטיל מיט שרעק.

אלע ווערען פערוואונדערט.

לאָפּעץ גאָמען.

זעהט,ביידע זיינען זיי גלייך.—ביידע פיהרען איין שפּראַך.

דאָנאַ מאַרי

צום ברודער.

זיינען האָס יודען! זעהען אַזוי די ריטער פון גאָט פון ישראל?

פּערערא.

איך ווייס נישט שוועסטער, איך האָב געמיינט, אַז ערגעצוואו לעבען שטאָלצע פרייע יודען, ריטער פון גאָט פון ישראל מיט מאַרטירער־בלוט און העלדען־מוטה געצייכענט, איינער אין איינער. — זאָלען דאָס זיין יודען? — צו זיי זאָלען מיר ענליך זיין טיראַדאָ? —

טיראַדאָ.

איך ווייס ניט פערערא, פערוואונדערט שטעה איך ווי דו ער ווענדעט זיך צום רב. אויך דו ווירדיגער רב, שעפער פון אַ הייליגע סטאַדע, בעוואָפנט מיט גאָט׳ס אמונה, ציטערסט דו אַן אָפּגעטרייסעלטער בלאַט, קוקט אויף מאַנועל, ווי אַן אַלטער קירכען־שקלאַף? טרעטען דען ניט, אונזערע פיס אויף דעם פרייען באָדען פון פריעדלאַנד, וואו אמונות זיינען פריי און יעדער דיענט צו זיין גאָט? אָ, הערט אויף צו ציטערען.

פיהרט אַרויס די לויב פון גאָט פון די פערשטיקטע קעלערען און זאָל זי אויפפלאַמען אין איהר גאַנצער גלאָריע און פראַכט ווי אַ גרויסע הערליכע זון. געבראַכט האָבען מיר מיט אונז גאָלד געגוג דאָס לאַנד צו בערייכערן, און האַנדעל אָנצופיהרען מיט׳ן מזרח: און בויען וועלען מיר אַ שוהל פאַר גאָט אַזוי גרויס ווי די קאַטעדראַל פון ליסאַבאָן, פערשעהמען זאָל זי מיט איהר פראַכט און גלאַנץ די הייזער פון די פאַלשע געטער, אַ ליכט־טורם זאָל זי שטעהן אויפ׳ן ברעג פון דעם שפּאַנישען ים און לייכטען זאָל זי פאַר די מאַראַנען וואָס וועלען אָנקערען ביי איהר פון דעם פינסטערען ים אַרויס.

ר׳ אורי הלוי.

גאָט׳ס לויב מעסט מען נישט מיט די הויכקייט פון זיינע שוהלען.

פערעראָ.

ווירדיגער רב, איך האָב אין דער נאַכט בעפאָר מיר האָבען ליסאַבאָן פערלאָזט פון אַלטאַר פון דער הייליגער מאַריאַ פון דעם קאַטעדראַל פון ליסאַבאָן, אַ טובל־בעקען אַראָבגענומען. עס איז אַן אַלטעס זילבער־שטיק, צוגענומען פון אַן אַלטער שוהל אין כאָלעדאָ. אויסגעהאַמערט שטעהען נאָך דאַרויף די נעמען פון מיינע פעטערס. די פערעראָס, וואָס בעוואַנדערט האָבען זיי שפּאַניען אין די צייטן פון דעם גרויסען כאַליף אל ראהמאַן דער ערשטער. געוואונען האָב איך דאָס פאַמיליען שטיק מיט דער סכנה פון מיין לעבען, און אַצט לעג איך עס צו דיינע פיס ער לעגט צו די פיס פון רב א זילבער־בעקען אַ מתנה פאַר דער נייער שוהל.

דאָנאַ מאַרי.

פון מיין קינדהייט אָן האָב איך אַ פרוכת־שטיק פאַרן יודישען גאָט געשטיקט. אויף אַ רויטען וועלוועט־שטיק ווי מיט זאַפט פון וויינ־רויבען בעגאָסען, האָב איך פאַר איהם אַ גאָרטען געפלאַנצט פון פאָרטוגאַל׳ס בלומען און פרוכטען. עס לעבט אין גאָרטען יעדעס בלעטעל מיט זיין טונקעל־גרין קאָליר, ווי דאָס ליכט פון אַ געדיכטען וואַלד נאָך אַ זאַפטיגען רעגען.

עס גיסט זיך אין די טרויבען דער ווײן מיט אַרויט ליכט
עס בליהען אויף איהם די מילגרוימען אין רויטען פלאַם.
און יונגע אָראַנזשען, צווישען ווײס־קערענדיג בליהעכטס
פלאַמען זיך אין דער זון. געבאָרגט האָב איך דער מילגרוים
די פאַרב פון ברושטין, און דעם אָראַנזשען־בליהעכטס דעם
געל־קרים ליכט פון עלפענבײן וואָס גלעט אַזוי דעם בליק,
אַרײנגעגאָסען אין די טרויבען האָב איך דעם ווײן פון רובין־
שטײן און פון סאַפיר דאָס בלויע ימים'דיגע קאָליר — אין די אָלי־
ווען פון אײלשטאָק. אין מיטען פון מײן טעפּיך־גאָרטען האָב איך
אַ שטאַכער־בוש אויפגעפלאַנצט. פריש געהאַלטען זײנע נאָדעל־
בלעטעל, אָבצופליקען יעדען טאָג אַ פרישען קראַנץ פון איהם
צו בעציערען דעם מאַרטירער־קאָפּ פון יודישען גאָט. צוגע־
דריקט האָב איך דעם שטאַכעל־בוש פון מײן טעפּיך־גאָרטען
יעדע נאַכט צו מײן ברוסט, אַז ער זאָל טרינקען פון מײן
בלוט, בליהען זאָל ער אויף דעם קאָפּ פון גאָט. און לײכטען
ווי אַ ליכט. געפיהלט האָב איך זײנע נאָדעל־שטאָכען, גע־
שטאָכען האָבען זיי מײן ברוסט, זיס איז מיר געווען דער
שמערץ, און אָנגענעהם דער שטאָך — פאַר דער גלאָריע פון
גאָט. געבראַכט האָב איך מײן טעפּיך־גאָרטען צו בעציערען
די וואַנד פון שול — און איך שפּרײט איהם אויס פאַר דײנע פיס.
די לעגט פאַר דעם רב דעם טעפּיך אַ געשאַנק פאַר דער נײער שוהל.

לאָפּעץ גאָמען.

עס האָט געמוזט די פאַמיליע לאָפּעץ צו יעדען פסח, אין
די קאַטעדראַל פון ליסאַבאָן, אַ קירכען־קלײד מיט אײדעל־
שטײנער אויסגעזעצט צו געשמאַק מאַכען, אַ צײכען פון
גוט־קריסטליכקײט. דאָס נײע קירכען־קלײד איז בעשטימט
פאַר'ן גרויס־אינקוויזיטאָר פאַר דעם נײעם „אָטאָ דע פע".
אויסגעהאָפטען מיט פערל אויף גאָלדענעם בראָקאַר דאָס
בילד פון געקרײציגטען, און אַלס שטראָף פאַר דער זינד
פון די יודען האָט די לאָפּעץ־פאַמיליע זײערע פאַמיליען־
שטײנער אין דעם צלם געמוזט אײנגעהען, פאַר קריסטוס
האַרץ האָט די פאַמיליע לאָפּעץ אין דעם לאַנד פון
סולטאַן שלוחים געשיקט אויסצוגעפינען אַ רובין אַזוי גרויס

ווי אַ וועלשענער גוס, דאָס האַרץ פון גאָט מיט איין שטיין אויסצופילען. די קריסטען אויפ'ן קלייד האָבען געמוזט מיט איידעלשטיינער זיין בענעהם: די יודען, אַלס צייכען פון שאַנד, מיט בלויז צין. אָבער אָבגענאַרט האָבען מיר די קירכען-פאָטערס, און אונטער די צינענע פיגורען פון די יודען האָבען מיר מיט איידעל גאָלדענע שטיק אידישע פסוקים אויסגעהאָפטען, און אונטער די איידעלשטיינער פון צלם האָבען מיר מיט צין אויסגענעהט „משיח איז נאָך ניט געקומען". דאָס נייע קירכען קלייד וועט שוין ניט די קאַ-טעדראַל פון ליסאבאָן בעציערען. צו דיר האָבען מיר עס געבראַכט, ווירדיגער רב. פאַר די כהנים'ס פיס אויסצו-שפרייטען, פערשפרייט פאַר איהם דאָס ירכען-קלייד. אַ מתנה פאַר דער נייער שוהל.

מאַנועל לאָפעץ.

איך האָב קיין איידעלשטיינער געבראַכט, אויך ניט גאָלד און זילבער. איך טראָג אויף מיין האַרץ אַ מעטאַלענעם צלם וואָס אָנגעטהאָן האָבען מיר אויפ'ן האַרץ די מאָנאַכען פון קלויסטער סט. אנטואן, ווען מען האָט מיך צו זיי אַלס קינד געבראַכט. געגליהט האָבען זיי צוערשט דעם צלם אין פלאַמענדיגען פייער, און ווען רויט-גליהענד ער איז געווען האָבען זיי מיט איהם זיין פאָרם אויף מיין האַרץ אויסגעבריהט, אַלס אייביגען צייכען פון שאַנד. בעהאָפטען האָט ער זיך צו מיין לייב, אַז קיינמאָל וועט ער זיך מיט מיר ניט שיידען. געקלונגען האָט ער דורך אַלע יאָהרען אויף מיין האַרץ, ווי די שקלאַפען-קייט אויף די הענד פון שקלאַף, אַזוי איינגעוואַקסען איז ער געוואָרען צו מיין לייב. ליעב איז מיר געוואָרען דער פרעמדער קערפער. זיס זיין פיין. געוואונען האָט ער מיין האַרץ מיט דעם צער, געבע-טען האָב איך צו איהם אין שעה'ן פון נויט, געבראַכט האָב איך איהם צו דיר, ווירדיגער מאַן, און איך לעג איהם צו דיינע פיס, אַ רעליקווע פאַר דער נייער שוהל. ער לעגט דעם צלם צום רב'ס פיס.

דער רב קוקט זיך פרעמד ארום און שווייגט. א לאנגע פיינליכע פויזע.

טירדאַ.

דו שווייגסט, ווירדיגער אַלטער, האָסטו פאַר אונז קיין וואָרט פון ערמוטיגונג ניט צו זאָגען, וואָס זאָל אויפפרישען ווי דער רעגען אונזער געמיטה און אונזער ווילען. די קינדער זיינען יונג. ער ווייזט אויף מערי און פערערא. און שטעהען פער־פרעמדט ווי פערטריקענטע פרוכט, פערדורשט נאָכ׳ן רעגען. אָדער אפשר מיינסטו, אַז אונזער פערמעגען איז ניט גרויס גענוג אויפצובויען אַ שוהל אַזוי גרויס, ווי עס פאַסט זיך פאַר דער גלאָריע פון גאָט — אין אונזערע זעק האַלטען זיך נאָך אויף אוצרות גענוג אויסצופלאַסטערען דעם באָדען פון דער שוהל מיט גאָלד און איידעלשטיינער. שטיינער און העלצער האָבען מיר נאָר אין ליסאַבאָן געלאָזען. אַלעס וואָס מיר האָבען געהאַט אין גאָלד און איידעלשטיינער און איידעל־געוועב האָבען מיר אויף דער שיף געלאָדען. זי שטעהט אין האַפען פון עמדען, בעוואַכט פון אונזערע מענשען.

ר׳ אורי הלוי.

איך ווייס ניט וואָס צו ענטפערען, איך ווייס ניט וואָס צו זאָגען. פרעמד זיינען מיר אייערע רייד, און איך ווייס ניט וואָס איהר מיינט. מיט גאָלד און איידעל־געוועב ווילט איהר גאָט דיענען? גאָלד און זילבער פאַסט זיך פאַר׳ן שטאַרקען מאַן. און מיר זיינען אָרימע יודען, אונזער שוהל בעדאַרף קיין ציערונג ניט נור הוילע פיער ווענד און אַן עמוד טיעף אין דר׳ערד איינגעגראָבען, און אַ צובראָכען האַרץ, און אַ שווער געמיטה — ווי עס פאַסט פאַר אַ יוד.

אַלע קוקען איהם אַן פערוואונדערט, ערשראָקען.

טירדאַ.

און ווי אַזוי בעט איהר ווי קנעכט, אין אַן אָרימער שוהל. אָהן גאָלד און אָהן איידעלשטיק, מיט וואָס בעשיינט איהר זיין גלאָריע? מיט וואָס פערהערליכט איהר זיין נאָמען?

ר׳ אורי הלוי.

מיט אונזערע צרות און פיין, איידעלער הערר.

ל אָ פּ ע ץ ג אָ מ ע ן.

און אָהן אַ קירכען-קליידּ, אָהן איידעלשטיינער בעזעצט?

ד אָ נ אַ מ אַ ר י.

און וואו איז זיין בילד? צו וואָס בעט איהר? ווי זעהט ער אויס, אונזער גאָט? ווי איז זיין געשטאַלט? איז ער בלאָנד ווי דער קריסטען-גאָט? טראָגט ער אַ שטאַכעל-קראַנץ אויף זיין מאַרטירער-קאָפּ?

ר׳ א ו ר י ה ל ו י.

איך פערשטעה ניט וואָס די יונגפרוי מיינט. אונזער גאָט האָט קיין בילד און קיין געשטאַלט, חלילה.

פּ ע ר ע ר אָ.

און וואָס זעהט איהר ווען איהר בעט?

ר׳ א ו ר י ה ל ו י.

מיר פערמאַכען די אויגען, און מיר זעהען זיין הערליכקייט פול איבער דער גאַנצער וועלט.

ד אָ נ אַ מ אַ ר י.

וואָס, קיין בילד און קיין געשטאַלט? קיין בלוט רינט ניט אויס זיינע וואונדען? קיין לייכטענדער שטאַכל-קראַנץ לייכט ניט פון זיין מאַרטירער-קאָפּ, און עס רינען ניט מיט טייערע רובינען די טראָפּענס בלוט פון זיין הארץ, און עס שימערען ניט מיט בלויע סאַפּירען די וואַסער-וועלען אויף וועלכע ער טרעט, און עס רויכערט ניט מיט פּערל-רעגען דער וואָלקען רויך איבער זיין קאָפּ? צו וועמען זאָל איך בעטען? וועמען זאָל איך ליעבען אין טיעפער איניגסטער ברוסט? וועמעס קלייד זאָל איך קושען מיט ציטרע ליפּען אין זיסער פערציקטקייט? וועמעס דיענסט זאָל איך זיין, פאַר וועמען זאָל איך אויף מיינע קניע פאַלען?

ר׳ א ו ר י ה ל ו י.

דאָס פרייליין רעדט ווי אַ קריסטען-נאָנע. מיר זיינען חלילה ניט קיין קנעכט צו אונזער גאָט. קנעכט זיינען די קריסטען נאָר צו זייער גאָט. מיר זיינען זיינע זיהן און זיינע טעכטער וואָס טוען זיין געבאָט.

IN MEMORY OF THE LATE
ISRAEL JACOBSON OF MADE...

טיראַדאָ.

פרעמד זיינען אונז די וועגען פון אונזער אַמונה און אומבעקאַנט, לערן אונז ווי אַזוי גאָט צו בעטען.

ר׳ אורי הלוי.

ווילען דען די איידעלע הערצער צו אָרימע יודען עהנליך זיין?

טיראַדאָ.

האָבען מיר דען ניט דערפאַר פאָרטוגאַל פערלאָזען?

ר׳ אורי הלוי.

אָרימע, פערשעהמטע, קליינע יודען, מיט צובראָכענע געמיטהער און אַ צובראָכען הארץ?

טיראַדאָ.

זיינען יודען איבעראַל אַזוי? לעבען יודען אומעטום אַזוי, אין אימה, אין פחד, פערשעהמטע און בעליידיגטע, אָהן מוטה און אָהן קראַפט?

ר׳ אורי הלוי.

דאָס הויז פון יעקב שטעהט פערלאָזט, און דאָס הויז פון ישראל איז פערשעמט.

טיראַדאָ.

ווי לאַנג?

ר׳ אורי הלוי.

אַזוי איז דער ווילן פון גאָט, איידעלער הערר.

טיראַדאָ.

אַז יודען זיינען אַזוי, ווילען מיר זיין ווי זיי, ווירדיגער רב.

פערעראָ.

ווי זיי, טיראַדאָ? לעבען ווי קנעכט, מיט איינגעבויגענע רוקענס, מיט קנעכט־שער אימה אין די אויגען, מיט שטענדיגען מחילה־בעטען אויף די ליפען—צו זיי זאָלען מיר עהנליך זיין, טיראַדאָ?

טיראַדאָ.

אַז יודען זיינען אַזוי, ווילען מיר זיין ווי זיי.

ר׳ אורי הלוי

הייבט אויף די הענד צום הימעל.

אָ, גאָט, זיי געלויבט, וואָס דו האָסט ניט אָבגעטהאָן דיין חסד פון זיי און ביזט געוועזן מיט זיי דורך אַלע יאָהרען פון לייד און פיין, און דערהאַלטען זיי ביזן היינטיגען טאָג אריין! — נעהמט צו דאָס גאָלד און זילבער און דאָס איידעלע געוועב, עס טראָצט דער רייכער גאָט מיט זיין גאָלד: דער אָרימאַן דיענט איהם מיט זיין אָרימקייט זיי נעהמען אוועק די קירכען־קליידער און דאָס געוועב, דאָס גאָלד און זילבער, און לעגען אָב אָן א זייט. טהוט אויס אַייערע קליידער מיט גאָלד געוועבט און לעגט אָב אייערע שווערדען מיט יואוועלען בעזעצט.

פערעראָ.

די שווערד, וואָס בעגלייט האָט זי מיך פון מיין קינדהייט אָן, דער סימן פון מיין ריכטערליכקייט, אָבלעגען אָן א זייט?

ר׳ אורי הלוי.

עס בעציערט זיך דער מעכטיגער מיט זיין כלי־זיין: דער שוואַכער — מיט זיינע טרערען. טיראַדאַ טוט דאָס. די אנדערע נאָך איהם. לעגט אייך אויף דר׳ערד אין אַש און שטויב, ווערט אונטערטהעניג צו גאָט. טיראַדאַ טהוט דאָס. די אנדערע נאָך איהם. איך האָב אַן אַלטען ספר. ער נעהמט אַן אלט ספר און מישט איהם אויף. זיינע פאַרמענט־בלעטער זיינען מיט טרערען בעפלעקט פון דורות וואָס האָבען אין איהם גע־בעטען. פון איהם וועל איך אייך אַ תפילה זאָגען, און זאָגט מיר נאָך וואָרט ביי וואָרט: שמע ישראל ה׳ אליהנו ה׳ אחד!

זיי זאָגען איהם נאָך, און פערבלייבען אויף דר׳ערד אין א לאַנגע פויזע.

פאָרהאַנג.

געשריבען אין 1919